

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİH BİLİM DALI

HAZRETİ PEYGAMBER'İN VERMİŞ OLDUĞU SİYASİ
BELGELER

Mustafa EROL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ

KONYA 2019

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa EROL
	Numarası	1542020210008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tezin Adı	Hazreti Peygamber'in Verdiği Siyasi Belgeler

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mustafa EROL

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa EROL
	Numarası	154202021008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Ortaçağ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ
	Tezin Adı	Hazreti Peygamber'in Verdiği Siyasi Belgeler

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Hazreti Peygamber'in Verdiği Siyasi Belgeler** başlıklı bu çalışma 18/07/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman/Üye	İmza
Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ	Danışman	
Prof. Dr. Mehmet Ali HACIGÖKMEN	Üye	
Prof. Dr. M. Bahaüddin VAROL	Üye	

ÖN SÖZ

Hız. Peygamber'in önderliğinde Medine'de teşkilatlanmaya başlayan yeni devlet modeli, diplomatik ilişkileriyle de önemli bir yer tutmaktadır. Hız. Peygamber'in Müslüman olan ve olmayan kişi ve topluluklarla yaptığı yazışmaları ihtiva eden siyasi belgelerden eman, ikta uygulamaları ve mektuplaşmalar, yeni teşkilatlanmaya başlayan devletin sınırlarını belirlerken, mevcut araziyi büyüten, genişleten ve emniyeti de tesis etmek için yapılan siyasi faaliyetler anlamına gelir. Hız. Peygamber'in yönettiği siyasi ve askerî faaliyetlerde uyguladığı eman, ikta ve mektuplaşmalar, asabiyet tahakkümündeki kabile anlayışından devletleşmeye geçişte sonraki dönemler için önemli bir örnektir.

Cemiyet ve medeniyet oluşumunda, yazılı kaynaklardan aktarılan bilgileri, insan ve toplum ilişkilerini, kronolojiye dikkat ederek, diplomatik girişimlerle beraber, kabileden devlete Hız. Peygamber'in fert, topluluk ve devlet bazında verdiği eman, ikta ve mektuplaşmalar rivayet kültürüne dikkat edilerek toplanmıştır. Son dönem yapılan çalışmalardan ulaşabildiğim eman, ikta ve mektuplaşmalara farklı çalışmalarda tek başlıklı bir şekilde çalışmalar yapılmıştır. Bazı çalışmalarda eman kavramı uzunca anlatılmasına rağmen, ikta ve mektuplaşmaların Risalet merkezli devlet teşekkülündeki yeri daha az ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu konu başlığımızla ilgili yapılmış müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmamız, Arap coğrafyası geleneğinde önemli yeri olan eman ikta ve mektuplaşmaların sadece Hız. Peygamber döneminde yapılan uygulama örnekleriyle sınırlı kalmıştır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; davet kavramının tanımı ve Hız. Peygamber'in devlet yöneticilerine gönderdiği davet mektuplarının metinleri, gönderilen elçiler, seçilen elçilerin gittikleri yerin dilini konuşabilen temsil kabiliyeti olan kimselerden olması ve mektupların resmiyeti ifade eder biçimde hazırlanması konuları çalışılmıştır.

İkinci bölümde; eman kavramının tanımı, eman uygulamasında benzeşen terimler, verilen eman uygulaması örnekleri, ana hatlarıyla çalışılmıştır. Tebük Seferi ile gelişen siyasi hareketliliğin eman geleneğine katkısı da ifade edilmiştir.

Üçüncü bölümde ikta kavramının tanımı ve Hız. Peygamber tarafından verilen ikta örnekleri ve atıl arazilerin işletilmesiyle ilgili bilgileri ihtiva eden belgeler sunulmuştur.

Beni böyle bir çalışmaya yönlendiren, danışmanım Prof. Dr. Mustafa Demirci'ye teşekkür ederim. Bu çalışmada çeşitli yönlerden yardımlarını aldığım hocalarım Prof. Dr. M. Bahaüddin Varol, Prof. Dr. Mehmet Ali Hacıgökmen, Dr. Öğr. Üyesi Sefer Solmaz'a,

Dr. Öğr. Üyesi Zehra Odabaşı, her konuda destek olan Eşim Bağdad Hanımefendi'ye teşekkür ederim.

KONYA-2019

Mustafa EROL

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa EROL
	Numarası	154202021008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa Demirci
	Tezin Adı	Hazreti Peygamber'in Verdiği Siyasi Belgeler

ÖZET

Hız. Peygamber Yeni bir devletin konumunu belirginleştirmesinde, Kuzey Arabistan'da sınır belirlemiş olmasında ve civar yerleşim birimleriyle yaptığı anlaşmalarla, vermiş olduğu siyasi belgelerle Medine'nin askerî ve siyasi gücünü ortaya koyarken, bir dönüşüm oluşturmuştur. Yeni şekillenmeye başlayan İslam Devleti'nin sınır emniyeti, topraklarını genişletmesi ve işletilmeyen arazileri işletmeye açması, kurumsallaşmayı da beraberinde getirmiştir. Bölgede Doğu Roma ile oluşan ilişkiler, civar güç dengeleri açısından Medine'yi saygın bir konuma getirmiştir. Hız. Peygamber, tebaası olarak yaşamak isteyen Müslüman olmayan topluluklar için emanla güvence verip, zorlama ve baskı görmeden yaşayabilmelerini sağlayan bir nizam tesis etmiştir. Devletleşme sürecinde devlet reislerine elçilerle mektuplar gönderen Hız. Peygamber, Müslümanlıkla oluşan yeni bir geleneğin işleyiş tarzı ve sistematüğini kurmuştur. Çalışan genç devlet işleyişinde ikta ve eman yoluyla atıl arazi tahsisleri yapan Hız. Peygamber arazileri işletemeyenlerden geri almıştır. İslam hâkimiyeti altında yaşayan farklı kişi ve toplulukları verdiği siyasi belgeler çerçevesinde korumuş ve yaşatmış, dini özgürlüklerini garantiye almıştır.

Bu çalışmayla temel kaynaklar ve araştırma eserlerden hareketle, Hız. Peygamber'in Risalet'inden vefatına kadar geçen zamanda, geleneksel Arap yarımadası uygulamalarından Hız. Peygamber'in vermiş olduğu eman, ikta ve gönderdiği davet mektuplaşmaları örneklerini toplayıp kabileden devlete geçişte verilen siyasi belgelerin sunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eman, İkta, Mektup.

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa EROL
	Numarası	154202021008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ
	Tezin İngilizce Adı	The Political Guarantees by Hadhrat Prophet

SUMMARY

Hadhrat Prophet introduced a transformation by manifesting military and political power of Medina by the political guarantees by him and by the agreements which he reached with neighboring settlements, while he established the border in Northern Arabia and he determined a position for the new state. The border security of the being newly shaped Islamic state, the fact that it expanded its territory and that it let dead lands be revived brought about the institutionalization. The relations developed with Eastern Rome in the region raised Medina to a respectable position in terms of the neighboring balances of power. Hadhrat Prophet institutionalized a system which would allow the non-Muslim communities wanting to live as subjects to live without coercion and oppression, by giving assurance of aman them. Hadhrat Prophet, who sent ambassadors with the letters during the statehood, established the systematics and mechanism of the new tradition formed by Islam. Hadhrat Prophet, who allocated dead lands through the aman and iqta in the new state, took back the allocated lands from the Muslims who couldn't use them. Within the framework of political guarantees he granted, he protected and kept in existence different people and communities living under the Islamic rule and secured their freedom of religion.

In this work based on basic sources and research works, is it aimed at to present political guarantees granted in the transition from the tribe to statehood, by collecting the examples of the amans, iqtas—both of which were from the traditional practices of the Arabian peninsula—which were, respectively, granted and confirmed by the Hadhrat Prophet from the prophethood to the death, and his letters of invitation to Islam.

Key Words: *Aman, Iqta, Letter.*

KISALTMALAR

a.g.e.	:	adı geçen eser
a.g.m.	:	adı geçen makale
a.g.mad.	:	adı geçen madde
A.Ü.	:	Ankara Üniversitesi
AÜSBE	:	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
b.	:	bin
bk.	:	bakınız
C.	:	Cilt
çev.	:	çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
D.E.Ü.	:	Dokuz Eylül Üniversitesi
DEÜSBE	:	Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Fak.	:	Fakültesi
Hz.	:	Hazreti
İ.Ü.	:	İstanbul Üniversitesi
mad.	:	Madde
MEB.	:	Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ü.	:	Marmara Üniversitesi
MÜSBE	:	Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.Ü.	:	Selçuk Üniversitesi
SÜSBE	:	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.D.Ü.	:	Süleyman Demirel Üniversitesi
nşr.	:	Neşreden
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
Yay.	:	Yayınları, Yayıncılık, Yayınevi
vb.	:	ve benzeri

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	I
Tez Kabul Formu	II
ÖN SÖZ	III
ÖZET	V
SUMMARY	VI
KISALTMALAR	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
GİRİŞ	1
I. KONUNUN ÖNEMİ VE SINIRLANDIRILMASI	3
II. ARAŞTIRMADA TAKİP EDİLEN TEKNİK VE METOTLAR	3
III. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR	4
A. Kaynaklar	4
B. Araştırmalar	6

BİRİNCİ BÖLÜM

DAVET KAVRAMI VE DAVET MEKTUPLARI

I. DAVET	7
II. DAVET MEKTUPLARI	9
A. Habeş Necaşi'si Ashame'ye Davet Mektubu	10
B. Doğu Roma Kayser'i Herakleios'a Davet Mektubu	11
C. Mısır Mukavkıs'ı Cüreyc b. Mina'ya Davet Mektubu	13
D. Sasani Kısrası II. Hüsrev Perviz'e Davet Mektubu	14
E. Belka Valisi Haris b. Ebi Şemir Gassani'ye Davet Mektubu	14
F. Yemâme Valisi Hevze el-Hanefi'ye Davet Mektubu	15
G. Uman Yöneticileri Ceyfer ve Abd b. Cülenda Kardeşlere Davet Mektubu	15
H. Bahreyn Valisi Münzir b. Sâvâ'ya Davet Mektubu	16
I. Himyer Yöneticileri Haris, Mesruh ve Nuaym b. Abdi Külal'e Davet Mektubu	17

İKİNCİ BÖLÜM

EMAN KAVRAMI VE VERİLEN EMANLAR

I. EMAN VE İLGİLİ KAVRAMLAR	18
A. Ahid	21
1. Ahidnâme	21
B. Civar	22
C. Hilf	24
D. Himaye	24
E. Müste'men	26
F. Zimmet	27
II. HİCRET SIRASINDA SÜRÂKA B. MALİK'E VERİLEN EMAN	27
III. MEDİNE VESİKASI (MEDİNE SÖZLEŞMESİ)	28
A. Medine Vesikası'nın Emanla ilgili Maddeleri	35
IV. GİFAR OĞULLARINA VERİLEN EMAN	37
V. HAYBER SAVAŞI SONRASINDA YAPILAN SULH'LA VERİLEN EMAN	37
IV. TEBÜK SEFERİ'NDE VERİLEN EMANLAR	39
A. Dumetulcendel Hristiyanlarına Yapılan Sefer ve Verilen Emanlar	41
B. Eyle, Cerbâ ve Ezruh Bölgesi Temsilcilerine Verilen Emanlar	42
C. Makna Bölgesi Temsilcilerine Verilen Emanlar (Ahidnâme)	43
VII. NECRAN HİRİSTİYANLARINA VERİLEN EMAN	44
VIII. TÂİF'LI SAKİF KABİLESİ'NE VERİLEN EMAN	46
IX. BAHREYN BÖLGESİNE VERİLEN EMANLAR	46
A. Abdulkays Kabilesine Verilen Eman	46
B. Ezd Kabilesi Halid b. Bârk'a Verilen Eman	47
C. Benî Hâris b. Kâ'b Kabilesi'ne Verilen Eman	47
D. Temîm Oğullarından Bir Yöneticiye Verilen Eman	48
X. KIZILDENİZ SAHİL BOYU KABİLELERİNE VERİLEN EMANLAR	49
A. Cüheyne Kabilesi'ne Verilen Emanlar	49
B. Damre Oğullarına Verilen Eman	50
C. Malik b. Ahmer Cuzâmî Avfi'ye Verilen Eman	50
D. Has'am Kabilesi'ne Verilen Eman	51
E. Bekkâ Oğullarına Verilen Eman	51
F. Bâhile Kabilesi'ne Verilen Eman	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKTA KAVRAMI VE VERİLEN İKTALAR

I. İKTA	53
II. HZ. PEYGAMBER'İN VERDİĞİ İKTALAR	54
A. Darilere Verilen İkta	54
B. Huşeni Ebu Salebe'ye Verilen İkta	56
1. Belî Kabilesi'nden Cu'ayl Oğullarına Verilen İkta	56
2. Cüheyne Kabilesi'ne Verilen İkta	57
C. Yemâmeli Hanife Oğullarından Müccâa b. Mürâre'ye Verilen İkta	58
D. Abdulkays Kabilesi'nden Muşemric b. Halid Sa'dî'ye Verilen Su İktası	58
E. Belhâris Kabilesi'ne Verilen İktalar	59
F. Yemen Bölgesine Verilen Bazı İktalar	60
G. Vâil b. Hucr Hadramî'ye Verilen İkta	62
H. Bilâl b. Hâris Müzenî'ye Verilen İkta	63
I. Husayn b. Evs Eslemî'ye Verilen İkta	64
K. Cüreş Halkına Verilen İkta	64
L. Tay Kabilesi'ne Verilen İkta	64
M. Cefâl b. Rebâa b. Zeyd Cuzâmî Oğullarına Verilen İkta	65
N. Süleym Oğullarına Verilen İktalar	66
P. Ezrak Gassani'ye Verilen Ev Yeri İktası	68
R. Ukayl b. Kâ'b Kabilesi'ne Verilen İkta	68
S. Addâ b. Halid ve İkrime b. Âmir'e Verilen İkta	69
T. Zübeyr b. Avvâm'a Verilen İkta	70
Y. Hilâl b. Âmir b. Sa'sa'ya Verilen Kuru İktası	70
SONUÇ	71
BİBLİYOGRAFYA	73

EKLER

- Habeşistan Kralı Necaşi'ye Gönderilen Mektup.
Doğu Roma Kayseri'ne Gönderilen Mektup.
Mısır Mukavkıs'ına Gönderilen Mektup.
Sasani Kısrası'na Gönderilen Mektup.
Belka Valisi Haris b. Ebî Şemir el-Gassani'ye Gönderilen Mektup.
Bahreyn Valisi Münzir b. Sâvâ'ya Gönderilen Mektup.
İslam'ın İlk Yıllarında Arap Kabileleri.
Tebük Seferi Yol Haritası.
Eski Necran, Uhdud Harebeleri'nden Bir Görünüş.
Dumetülcendel'den Bir Görünüş.
Necran Hıristiyanlarına Verilen Eman.
Necran Hıristiyanlarına Verilen Emanın İbn Zencûye rivayeti.
Necran Hıristiyanlarına Verildiği İddia Edilen Başka Bir Rivayet.
Tâif'li Sakîf Kabilesi'ne Verilen Eman.

GİRİŞ

Arap coğrafyasının genişliği, tabiat şartlarının zorluğu, ulaşım problemi, çöl şartlarının oluşturduğu birbirinden kopuk insan ilişkileri, siyasi bir sistemin oluşmamasına sebep olurken, akrabalardan meydana gelen basit ve dağınık kabileler, Arapların devletleşme sürecinin gecikmesine sebep olmuştur. Araziyi işlemeyi gerektirmeyen ve toprağa bağlılığın olmadığı göçebe hayat tarzının meydana getirdiği çevresel faktörler, hukuk temelli bir bilinç düzeyinden uzak kalınca, kan bağı olmasına rağmen toplulukların bir arada olmasına fazlaca imkân doğmamıştır. Akraba olmalarına rağmen dağılmış topluluk yapıları lehçelerin artmasına sebep olmuştur. Sınırlarıyla olması gereken olan bir devleti sahiplenme ve devlet algısı, göçebe hayat anlayışı ile gelişmemiştir. Dağınık, farklı ve çoklu gruplar halindeki akraba topluluklarından oluşan Arap coğrafyası kabilelerin bir araya gelmesine engel olmuştur.

İbn Haldun'un "*asabiyetin temeli olan hısım ve akrabalık bağı, insanlarda tabii olarak yaratılıştan gelen bir haldir. Bu sebeple herhangi bir akraba tehlikeye girdiğinde, onun yakınlarının, akrabasının uğradığı felakete mani olmak istemesi normal bir haldir. Akrabalık bağının derecesine göre yardım etme de o kadar kuvvetli olur. Kendi soyundan biri zulüm ve tecavüze uğradığında hissettiği yakınlık, kişiyi harekete geçirir. Asabiyetin kaynağı olan soy, doğuştan gelen bir histir. Bu sebepten kabileler, soy bağlarına sahip çıkarak yakınlık derecesi nasıl olursa olsun akrabalarının haklarına sahip çıkmışlardır. Asabiyetin en kuvvetli olduğu yerler, çöllerde göçebe bir hayat yaşayan, birbirine fazlaca ihtiyacı olan Arap kabilelerindedir¹.*" "*Bu durum, devlet düşüncesi tasavvur ve idrakinin gelişmemesine, bedevilerin kabileleri dışındaki hiçbir otoriteye boyun eğmemesine sebep olmuştur².*" "*Bütün bu şartları taşıyan Arap coğrafyasına Peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammet, vahiy merkezli adalet ve hukuku öne çıkaran, erdemli insanı ifade eden, ahlaklı bir toplumun inşa ve ihyası için siyasi bir oluşumu temellendirmiştir³.*"

Hicretten önce, Medine'de siyasi bir devlet otoritesi yoktu. Mekke'ye göre daha karmaşık bir yapısı vardı. "*Birbirine rakip Yahudiler'den Kaynuka Oğulları, Kureyza Oğulları, Nadir Oğulları, Evs ve Hazrec kabileleri, putperest Araplar, diğer gruplara göre az olan Hıristiyanlar, şehrin mücavirinde bulunan bedeviler ve yeni grup Müslümanlardan meydana gelmekteydi. Her grup kendi menfaati için Kureyza ve Nadir Oğullarının Evs, Kaynuka*

¹ İbn Haldun, Ebu Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Muhammed b. Hasan, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ, C. 2, İstanbul 1982. s. 484.

² Abdülaziz Dûrî, *İlk Dönem İslam Tarihi*, çev. Hayrettin Yücesoy, İstanbul 1991, s. 69.

³ Adem Apak, "Kabile Asabiyetinin Mahiyeti Üzerine Değerlendirmeler", *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 1, İstanbul 2017, s. 76-77.

Oğullarının da Hazrec ile olduğu gibi kendi ırkıdan ve dininden olmayanlarla ittifak kurabiliyordu⁴.”

Hicretten sonra Hz. Peygamber henüz tam bir şehir organizasyonu olmayan, Yesrib⁵ adı ile bilinen Medine’de bulunan halkları ifade eden bütün grupların katılabildiği bir birlik oluşturdu. Devletleşme süreci açısından teşkilatlanmayı gereken adımları başlattı. Nüfus sayımı yaptırdı. Şehri dışarıdan gelecek tehlikelere karşı savunacak hattı kurarak, Medine bağlamında Mekke müşrikleriyle yapılabilecek irtibatlanmayı kesmek için, Medine toplumunu oluşturan bütün katmanların katılmasını esas alan, “Medine vesikası” diye bilinen, 47 maddelik bir sözleşme ile siyasî birliğin temellerini attı. “Bir anayasa niteliği taşıyan bu metin, Dini ve Hukuki alt yapısı ile bir halk meclisi standartlarında yeni bir siyasi oluşum meydana getirmiştir⁶.” İçeriğinde, Medine’nin omurgası durumundaki Evs ve Hazrec Kabilesi’nin alt kolları ve bunların ittifak halinde oldukları Yahudiler hakkında detaylı bilgiler, Müslümanlarla halkı oluşturan gayri müslim katmanlar arasındaki ilişkiler, Kabilelerin kendi aralarındaki münasebetler, harp hukuku, siyasi, dinî, ahlaki, ticari ve ekonomik meseleler de vardır. Medine vesikasına yön vermek ve taraf olmak durumundaki Müslümanları Hz. Peygamber hicretin beşinci ayında Ensar Muhacir kardeşliği tesis ederek sağlamlaştırmıştı⁷. Hz. Peygamber’in şekillendirdiği ve reisliğini yaptığı bu vesikayla Yesrib diye bilinen şehir, Medine adını alarak siyasi ve sosyal hayatı yönlendirmeye, gündemi belirlemeye başlamıştır. Mekke’de hiçbir siyasi etkinliğe sahip olamayan Müslümanlar, hicretten sonra, Hz. Peygamberin önderliğinde, Medine’deki Müslümanlar ile beraber şehir halkının birinci unsuru olarak yükselmeye başladılar. Hz. Peygamber’in ortaya koyduğu teşkilatlanmada, siyasi ve sosyal yapılandırmada etkin görevler aldılar. Hz. Peygamber, hem yönetim yapısının oluşturulması hem de İslam’ın yayılması sürecinde Arap geleneğinin baskın kültürü kabilecilik anlayışını bir araç olarak kullanırken, geleneksel uygulamalardan eman geleneğini yeni düzenlemeler ile beraber devam ettirmiştir⁸.

Hz. Peygamber siyaset stratejisinde ikna yolunu ön plana çıkarırken, gereken durumlarda güç kullanmak durumunda kalmıştır. Hz. Peygamber yüklendiği görev ve sorumluluğun gereği olarak ilişkilerini sınırlarının ötesine taşımak mecburiyetinde idi. Bu sebeple Arabistan coğrafyasında bulunan çeşitli kabileleri kendi yönetimi etrafında toparlamak,

⁴ Hüseyin Algül, *İslam Tarihi*, C. 1, İstanbul 1986, s. 342.

⁵ Ahzab, 33/13, Medine Şehri’nin “Ey Yesribliler” ifadesiyle Kur’an’da geçtiği yer.

⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, çev. Abdülvehhab Öztürk, C. 2, İstanbul 2016, s. 157.

⁷ Medine’de hicretten sonra tesis edilen kardeşlik, ayrıntılı bilgi için bk. Algül, “Muahat” mad., *DİA*, C. 2, İstanbul 2005, s. 308-309.)

⁸ Mustafa Özkan, “Medine Vesikası” mad., *DİA*, C. Ek-2, İstanbul 2016, s. 212-215.

yeni dostlar edinmek için siyasi ve diplomatik ilişkileri şekillendirmek üzere elçiler gönderdi⁹. Karşılıklı elçiler geldi. Bu ilişkilerde yazılı metinler devreye girdi. Yeni siyasi kimlikli bir güç durumundaki Hz. Peygamber bir devlette olması gereken şekilde davet mektupları göndermeye, eman ve iktalar vermeye başladı.

I. KONUNUN ÖNEMİ VE SINIRLANDIRILMASI

Hz. Peygamber, tebliğ ve davet merkezli insanlara ulaşmak için insanî, siyasî ve askerî faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bu faaliyetleri günün şartlarında geniş bir coğrafyaya ulaşmaya yönelik yapmıştır.

Hz. Peygamber'in vermiş olduğu siyasi belgeler kaynaklarda ve araştırma eserlerde anlatılmaktadır. Verilen bu siyasi belgelerin İslâm tarihindeki örneklerinin toplanması ve bu örneklerden hareketle kabilelerden devlete bir dönüşüm ortaya koyan Hz. Peygamber'in emniyeti tesis, hudut güvenliği ve boş durumdaki siyasi güç etkinliğini artırmak için kullanılmayan atıl arazileri de ekonomiye kazandırmak gibi icraatları verilen siyasi belgeler bağlamında ele alınmamıştır. Dolayısıyla sadece Hz. Peygamber'in verdiği siyasi belgeler ile ilgili herhangi müstakil çalışma yoktur. Oysa bir devlet teşekkülü ve genel anlamda emniyeti tesis, hudutları belirleme gibi siyasî faaliyetler oldukça önemlidir. Bunların incelenmesi, sosyal, siyasi ve askerî etkilerinin ortaya konulması gereklidir. Bu bakımdan Hz. Peygamber dönemindeki uluslararası ilişkileri ifade eden verilen siyasi belgeler gibi faaliyetlerin incelenmesi, toplanması çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Yazılı belgeleri temel alan bu araştırma aynı zamanda siyasi yapının analizini de yapmayı hedeflemektedir.

II. ARAŞTIRMADA TAKİP EDİLEN TEKNİK VE METOTLAR

Araştırmaya konu olan Hz. Peygamber döneminde verilen siyasi belgeler gibi faaliyetler incelenirken; devletin kurulmasından önceki zamanlar da Araplar açısından oluşmuş belgelerin gelenekten gelen uygulamalarla, Hz. Peygamber'in vefatına kadar kronolojik bir sıra ile takip edilip, konu etraflıca araştırılmıştır.

Araştırmada mümkün olduğunca bilimsel metot ve teknikler kullanılmaya çalışılmıştır. İlk olarak konu ile ilgili bir kaynak taraması yapılarak, o dönemden bahseden kaynaklar belirlenmiştir. Daha sonra araştırma eserlere ulaşılmıştır. Hz. Peygamber'in vermiş olduğu

---

⁹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Mustafa Yazgan, C. 1, İstanbul 2011, s. 281-283.

siyasi belgeler ile ilgili yapılmış çalışmalardan mümkün olduğunca faydalanılmıştır. Konuyla ilgili olduğu düşünülen bilgiler, fişleme yöntemiyle elde edilmiştir. Kullanılan bütün kaynaklar ve araştırma eserler, dipnotlarda ve bibliyografya da gösterilmiştir.

Araştırmada, bazı kavramların, kişi, şehir isimlerinin ve olayların tespiti için Diyanet İslam Ansiklopedisinden azami derecede istifade edilmiştir. Siyasi belgelerle ilgili bilgileri verirken kaynakları dikkatli tarayıp, bilgi vermeye çalışılmıştır.

III. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

A. Kaynaklar

Kitâbü'l-Megâzi: “Vâkıdî” adı ile bilinen müellif Muhammed b. Ömer Medine’de 747 yılında dünyaya geldi. 27 Nisan 823 tarihinde Bağdat’ta vefat etti. Çalışmamızda kaynak kitap olarak istifade ettiğimiz eserin önemli bir bölümünü oluşturan *Kitâbü't-Târîh*, Vâkıdî’nin asıl haliyle bu güne intikal eden en önemli eseridir. Hz. Peygamber’in verdiği siyasi belgelerden davet mektupları, yaptığı antlaşmalar ve iktalar gibi belgelerden yararlanılmıştır¹⁰. Hz. Peygamber’in Savaşları adıyla Prof. Dr. Musa Kazım Yılmaz tarafından (İstanbul 2014) İlk harf Yayınevi’nde Türkçeye kazandırılmıştır.

Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr (et-Tabakâtü'l-kübrâ): İbn Sa’d adı ile bilinen müellif 777 yılında Basra’da doğdu, 16 Şubat 845 Bağdat’ta vefat etti. Hocası Vâkıdî’nin kâtipliğini yaparken, “kâtibü'l-Vâkıdî, sâhibü'l-Vâkıdî, gulâmü'l-Vâkıdî” lakapları ile anıldı. En bilinen bu eser, tabakat kitaplarının ilki ve zamanımıza kadar gelen en eski eserdir. Siyer, megâzî ve tabakat bölümlerinden oluşur. Hz. Peygamber’in hayatı ve şahsiyetini konu edinen bu eser, İbn İshak’ın İbn Hişâm nakliyle bu zamana kadar gelen “*Sîretü'n-nebeviyye*” ve Vâkıdî’nin “*Kitâbü'l-Megâzi*” isimli eserinden sonra önemli üçüncü eserdir¹¹.

Hz. İbrahim’den itibaren Hz. Peygamber’in nesebi hakkında, özellikle Hz. Peygamber’in dedeleri olan Kusay’dan, Abdülmuttalib’e kadar olan döneme ait ayrıntılı bilgiler verir. Eman uygulamaları nedeniyle kabileler arası çıkan savaşlar, anlaşmazlıklar ve yapılan ittifaklar hakkında önemli bilgiler verilmektedir. Prof. Dr. Adnan Demircan tarafından (İstanbul 2015) Siyer Yayınlarında Türkçeye çevrilmiştir. Hz. Peygamber’in verdiği siyasi belgelerin tetkik ve tashihinde sıkça müracaat edilmiştir.

¹⁰ Mustafa Fayda, “Vâkıdî” mad., *DİA*, C. 42, İstanbul 2012, s. 471- 475.

¹¹ Fayda, “İbn Sa’d” mad., *DİA*, C. 20, s. 294-297.

es-Sîretü'n-nebeviyye (Sîretü İbn Hişâm, Sîretü Resûlillâh): “İbn Hişâm” adı ile bilinen müellif Abdümelik b. Hişâm Yemenli bir ailenin çocuğu olarak Basra’da doğdu. 8 Mayıs 833 yılında Fustat’ta vefat etti. Çalışmalarında İbn İshak’ın kitabını esas almıştır. Eser günümüze kadar gelmiştir. Bu eser daha çok Mısırlı raviler yoluyla diğer İslâm ülkelerine ulaştırılmıştır. Eser en son Türkiye’de “İslâm Tarihi Sîret-i İbn-i Hişâm Tercemesi” adıyla Abdülvehhab Öztürk tarafından beş cilt olarak Türkçe’ye çevrilmiştir (İstanbul 2016)¹². Hz. Peygamber’in gönderdiği davet mektupları, eman ve iktaları tespit ve tashihde istifade edilmiştir.

“Belâzürî” lakabı ile tanınan Ahmed b. Yahya’nın doğum yeri ve tarihi bilinmez. Fars kökenli olma ihtimali olan müellif Abbasiler döneminde Bağdat’ta seksen yaşlarında vefat etmiştir (892-93). Ahmed b. Yahya’nın “*Fütûhu'l-Büldan*” isimli eseri, Hz. Peygamber’den itibaren hicrî 3. Asra kadar yapılan fetih hareketlerini bölge ve şehirlere tasnif ederek anlatır. Eserin farklı baskıları mevcuttur¹³. Mustafa Fayda tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir (İstanbul 2013). Necran hristiyanları ve iktâ konusunda yararlanılmıştır. Ayrıca Belâzürî’nin Hikmet Akdemir tarafından Türkçeye tercüme edilen *Ensâbü'l-Eşrâf* isimli eserinden Sürâka b. Müdlic’e verilen emanla ilgili istifademiz olmuştur.

İbn Kesîr ismi ile bilinen müellif Busrâ’nın Müceydi köyünde 1301-1302’de doğmuştur. Hayatının sonlarına doğru gözlerini kaybetmiş, 26 Şâban 774’te (20 Şubat 1373) Şam’da vefat etmiştir¹⁴. İstifade ettiğim eserleri; *el-Bidâye ve'n-nihâye*: Hz. Peygamber’den itibaren 1366 senesine kadar gelen olayları kronolojik sırayla anlatan on dört ciltlik umumi bir İslâm tarihidir. Bazı bölümleri çeşitli başlıklar altında ayrıca neşredilmiş ve tamamı basılmıştır. Mehmet Keskin 1994-1995 yıllarında tercüme etmiştir. İktâ ve emannâme belge tashihlerinde istifade edilmiştir¹⁵.

“*Tefsîrû'l-Kur’âni'l-Azîm*”, İbn Kesîr’in rivayet tefsiridir. Abdülvehhab Öztürk “*Büyük Kur’an Tefsiri*” adıyla 1978’de tercüme etmiştir. Ayrıca Bekir Karlığa ve Bedreddin Çetiner *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri* adıyla 1983-1994 yıllarında tercüme etmiştir. Özellikle zimmiler hususundaki yorumundan faydalanılmıştır.

Ayrıca Ebu'l-Velîd el-Ezrakî’nin şehre ilk yerleşenlerden itibaren Kâbe ve Mekke idaresinin gelişimi hususunda çeşitli bilgiler verdiği *Ahbâru Mekke*¹⁶ isimli eserinden, Hz. Peygamber’in Gassanilere verdiği ev yeri iktası bilgisine müracat edilmiştir.

¹² Fayda, “İbn Hişâm” mad., *DİA*, C. 20, İstanbul 1999, s. 71-73.

¹³ Fayda, “Belâzürî” mad., *DİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 392-393.

¹⁴ Abdülkerim Özeydin, “İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ” mad., *DİA*, C. 20, İstanbul 1999, s. 132-134.

¹⁵ Özeydin, “İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ” mad., s. 133.

¹⁶ Ebu'l-Velîd el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, çev. Yunus Vehbi Yavuz, Ankara 2017.

B. Araştırmalar

Çalışmamızda kaynaklar dışında araştırma eserlere ve makalelere de başvurulmuştur. Özellikle Prof. Dr. Muhammed Hamidullah'ın “*Mecmû'atü'l-vesâ'iki's-siyâsiyye li'l-ahdi'n-nebevî ve'l-hilâfeti'r-râşide*¹⁷” isimli kitabının, Hz. Peygamber dönemiyle ilgili Türkçe tercümesinden çok fazla istifâ edilmiřtir¹⁸. Hz. Peygamber'in vermiş olduğu siyasi belgelerin çatısını kurmaya çalıştığım bu eser, Hamidullah'ın doktora çalışmalarında topladığı siyasî belgeleri ihtiva etmektedir. Hamidullah, yeni yapılan baskılarda ulaştığı vesikaları ilave ederek çalışmalarını tamamlamıřtır¹⁹.

“*el-Mufassal fi târihi'l-Arab kable'l-İslâm*” isimli yazar Cevâd Ali'nin²⁰ eserinden Araplar'ın dini, siyasi, iktisadi, içtimai durumlarını incelediği bölümünde eman konusundaki yorum ve tespitlerinden istifade edilmiştir.

Abidin Sönmez, *Rasulullah'ın Diplomatik Münasebetleri ve Barış Andlaşmaları*²¹ çalışmasında, Hz. Peygamber'in diplomatik ilişkileri ve yaptığı antlaşmalar üzerinde durmuştur. Bu eserden devlet yöneticilerine gönderilen davet mektupları hususunda yararlanılmıştır.

Memduh Çelmeli'nin “*Hz. Muhammed Döneminde Eman*” isimli DEÜSBE'nde Yayınlanmış 2013 yılındaki yüksek lisans tez çalışmasının eman konusunda katkıları olmuştur.

Araştırma eser olarak yukarıda saydıklarımız dışında, Adem Apak'ın 2017 yılında yayınlanan *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi*'ndeki “Kabile Asabiyetinin Mahiyeti Üzerine Deđerlendirmeler²²,” isimli çalışmasından yararlanılmıştır. Apak, kabileden devlete gidiş sürecinde siyasi ve sosyal olayların yanısıra yönetim teşekkülünde asayiş ve güvenlik düzenlemelere asabiyet etkisi ile gelişen ilişkiler üzerinden Hz. Peygamber'in yönetim şekillendirişi üzerinde durmuştur.

Çalışmamızda yukarıda belirttiğimiz kaynaklar, araştırma eserler ve makalelerin dışında yararlandığımız birçok kaynak, araştırma eser ve makale mevcuttur. Onların tümü bibliyografyada gösterilmiştir.

¹⁷ Salih Tuğ- M. Kamil Yaşaroğlu, “Muhammed Hamidullah” mad., *DİA*, C. 30, İstanbul 2005, s. 534-537.

¹⁸ Muhammed Hamidullah, *el-Vesâ'iku's-siyâsiyye* -Hz. Peygamber Döneminin Siyasî-İdarî Belgeleri-, çev. Doç. Dr. Vecdi Akyüz, Kitabevi, İstanbul 1997.

¹⁹ Hamidullah, “*Vesâik*”.

²⁰ Fayda “Cevâd Ali” mad., *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 429-30.

²¹ Abidin Sönmez, *Rasulullah'ın Diplomatik Münasebetleri ve Barış Andlaşmaları*, İnkılap Yay., İstanbul 2007.

²² Apak, a.g.m., s. 175.

BİRİNCİ BÖLÜM

DAVET KAVRAMI VE DAVET MEKTUPLARI

I. DAVET

Sözlükte davet kelimesi “çağırarak, seslenmek, adlandırmak, dua veya beddua etmek, ziyafete çağırarak, propaganda yapmak, ziyafet yemeği, dava, şiar gibi manalara gelir. Kur’an’da davet kelimesi altı ayette geçmektedir. Aynı kökten yaklaşık manada 205 defa kullanılmış, hadis metinlerinde de yer almıştır. Davet, ayet ve hadislerde, Allah’a yakarış²³, insanların yeniden dirilip mahşerde toplanmaları için kabirlerinden çağırılmaları²⁴, yemek ve ziyafete çağırma²⁵ İslâm’a ve İslâmî ilkelerin uygulanmasına çağrı anlamında kullanılmıştır.

Terim olarak ise, özellikle “İslâm’a ve İslâm esaslarının uygulanmasına çağrı” için kullanılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de “İslâm’a davet²⁶”, “imana davet²⁷”, “Allah yoluna davet²⁸”, “Allah’ın kitabına davet²⁹”, “hakka davet³⁰”, “hayra davet³¹”, “kurtuluşa davet³²”, “hayat kaynağına davet³³”, “hidayete davet³⁴” gibi manalara gelen ifadeler davetin İslâmî inanç ve değerlerin kabul edilip uygulanmasını sağlamayı hedef alan bir faaliyet olduğunu, dolayısıyla hem gayri müslimlere hem de müslümanlara yönelik olabileceğini göstermektedir.

Tebliğ, irşat, vaaz, nasihat, inzar, tebşir, emir bi’l-maruf nehiy ani’l-münker ve tebliğ başta olmak üzere bu kavramlar davet yerine de kullanılmıştır. Hz. Peygamber Kur’ân-Kerîm’de “Allah’ın davetçisi” (dâiyallah) olarak nitelendirilmiş³⁵ ve ona yüklenen davet vazifesi “davet et” emri yanında “tebliğ et” “hatırlat”, “ikaz et” gibi daha başka kelimelerle de karşılık bulmuştur. Tebliğ ile aynı kökten olan belağ lafzı ayetlerde “davet” manasını ifade eder³⁶.

²³ Bakara 2/186; Yûnus 10/89; Ra’d 13/14; Buhârî, “Da’avât”, 26; Müslim, “İmân”, 334.

²⁴ Rûm 30/25.

²⁵ Buhârî, “Nikah”, 72; Müslim, “Nikah”, 107-110.

²⁶ Saff 61/7.

²⁷ Hadîd 57/8.

²⁸ Nahl 16/125.

²⁹ Âl-i İmrân 3/23.

³⁰ Ra’d 13/14.

³¹ Âl-i İmrân 3/104.

³² Mü’min 40/41.

³³ Enfâl 8/24.

³⁴ Muhammed 47/35.

³⁵ Ahkaf 46/31.

³⁶ Âl-i İmrân 3/20; Mâide 5/92; Rad 13/40.

Hız. Peygamber'in başlattığı ve devam ettirilen uygulamada ordu kumandanları önce dūřmanı İşlâm'a davet eder. Daveti kabul edenler müşlümanların kardeşleridir ve onların himayeleri müşlüman idarecilerin görevidir. Daveti kabul etmeyen yöneticilerin kendi halklarına zulmetmelerini önleyecek, İşlâm davetinin önündeki engelleri ortadan kaldırarak insanların İşlâm'ı tanımalarını ve gönüllü olarak iman etmelerini sağlayacak bir anlaşma teklif edilir, bu da kabul edilmezse davet yollarını açmak üzere savaşa girilir. Serahsî'nin naklettiğine göre "Hz. Peygamber bir ordu veya seriye kumandanına ve askerlerine řu talimatı verdi: "Allah adına gazâ edin, Allah'ı inkâr edenlerle savaşın. Çocuklara dokunmayın; aşırı gitmeyin; haksızlık etmeyin. Müřrik dūřmanlarınızla karşılaştığınızda da onları İşlâm'a davet ediniz; eęer müşlüman olurlarsa bunu yeterli bulun, onlara kılıç çekmeyin; müşlüman olmazlarsa bir anlaşma esası olmak üzere cizye vermelerini teklif edin." Hz. Peygamber farklı bir talimatında, "dūřmanların anlaşma yollarına yanaşmamaları durumunda bile savaşı başlatan tarafın müşlümanlar olmaması için dūřman tarafın harekete geçmesini beklemelerini emretmiřtir³⁷." Kur'ân'ı Kerim, Hz. Peygamber'in bütün insanlığa hitap ettiğini³⁸ ve sadece İşlâm'ın geçerli din olduğunu³⁹ belirtmiştir. Hz. Peygamber dâî, beşîr, nezîr gibi sıfatlarla nitelendirilirken, görevinin irşat, tebliğ ve davet olduęu⁴⁰, özellikle Peygamber'in ve genel olarak müşlümanların davet çalışmalarında uymaları gereken metotlar⁴¹ açıklanmıştır.

Hız. Peygamber'in en yakınında bulunanlardan başlayarak sonunda bütün Arap yarımadasını kapsayan davet faaliyetinde ulaşmış bulunduğu büyük başarı, uyguladığı davet metotlarının son derece tutarlı, makul, mantıklı, sistemli, gerçekçi, olayların gelişimine uygun ve başarıya götürücü olduğunu göstermektedir. Bu metotların uygulanışında hazırlık, kadrolaşma, kitleleşme ve devletleşme şeklinde dört merhaleden geçildiği görülür. Hz. Peygamber davet faaliyetinin başlangıcında öncelikle bir kadro oluşturmuş, sonra bu kadroyla müşlüman bir kitle oluşturulmuştur. Son merhalede İşlâm'ın hükümranlığını ayakta tutacak, başlattığı davet faaliyetlerini başka milletlere ve ülkelere taşıracak olan İşlâm devletini teşekkül ettirmiştir. Hz. Peygamber, Allah'ın elçisi hem de bu devletin lideri sıfatıyla komşu ülkelerin devlet başkanlarına davet mektupları göndererek, daha sonra gelişecek olan davet çalışmalarını fiilen başlatmıştır. Hz. Peygamber'in tebliğ faaliyetlerine dair literatür incelendiğinde onun davetteki başarisını hazırlayan kendi kişiliğine ve uygulamalarına bağlı sebeplerin başında davet ettiği dinin ilkelerini kendi hayatına uygulamış olmasının geldiği görülür. Hz.

³⁷ Mebsût, C. 10, s. 4-6.

³⁸ Arâf 7/158; Sebe 34/28.

³⁹ Âl-i İmrân 3/19, 85.

⁴⁰ Âl-i İmrân 3/20; Mâide 5/92, 99; şûrâ 42/48.

⁴¹ Nahl 16/125.

Peygamber'in davet çalışmalarında önem verdiği bir diğer husus da sosyal münasebetlerini aralıksız olarak sürdürmesi ve bu münasebetlerden büyük ölçüde faydalanmasıdır. Müslümanlığın yayılması ve ilkelerinin uygulanması davet faaliyetine bağlandığından İslâm dinine “davet dini” (dînüd-dave) denilmiş ve davet müslümanların kaçınılmaz görevlerinden biri sayılmıştır. “Lâilâheillallah Muhammedürresûlullah” diyen her kişi İslam'a girmiş sayılır. “Lâilâheillallah”, iman ilkesinin en yalın ve açık halini ifade eder. “Muhammedürresûlullah”, beşerî âlemin ilâhî âlemlerle münasebetini dile getiren cihanşümül bir inançtır⁴².

II. DAVET MEKTUPLARI.

Hz. Peygamber, Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra (628) bir sabah vakti arkadaşlarına şöyle bir hitapta bulundu: “Ben âlemlere rahmet olarak gönderildim. Meryem oğlu İsa'nın havarileri gibi ihtilafa düşmeyiniz” Hz. Peygamber'in arkadaşları: “Ya Rasûlullah, onların ihtilafı nasıl oldu?” diye sordular. Hz. Peygamber: “Benim sizi çağırdığım gibi Meryem oğlu İsa'da havarilerini tebliğ için çağırdı. Tebliğ için yakın yere gönderilenler kabul etti, uzak gönderilenler kabul etmedi. İsa onların bu durumunu Allah'a arz etti, bunun üzerine gönderilenler o kavmin diliyle konuştu. İsa onlara şöyle demişti: “Bu Allah'ın sizden yapmanızı istediği bir emirdir öyleyse bu emri yerine getirin”. Hz. Peygamber bu konuşmasından sonra ashabından bazı kişileri birer mektupla çeşitli ülke hükümdarlarına gönderdi. Bu mektuplar, o ülke hükümdarı ve hükümdar aracılığıyla halkını İslam'a davet etmekteydi. Gönderilen elçiler gittikleri yerin dilini konuşabilen kimselerden seçilmiştir. Hz. Peygamber'in arkadaşlarının mektup mühürlü olursa okunur teklifi üzerine: “Allah'ın Rasûlü Muhammed” ibaresi işlenen gümüşten bir mühür yaptırıldı⁴³. Hz. Peygamber'in elçi ve kâtiplerine dair çeşitli maksatlarla yollanan kırk sekiz elçinin adı geçer⁴⁴. Bunlardan bazıları ve gönderildikleri yöneticiler şöyledir.

İlk elçi Amr b. Ümeyye Damrî, Habeşistan Necaşi'si Ashame'ye gönderilmiştir⁴⁵. Diğerleri; Doğu Roma Kayser'i Herakleios'a Dihye b. Kelbî, Mısır Mukavkıs'ı Cüreyc b. Mina'ya Hatıb b. Ebu Beltea, Sâsânî Kısrası Hüsrev Perviz'e Abdullah b. Huzafe, Belkâ Valisi

⁴² Mustafa Çağrı, “Davet” mad., *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 16-19.

⁴³ Buhârî, Muhammed İbn İsmail, *Sahîl-i Buhari Muhtasarı*, Müellif: Zeynuddin Ahmed b. Ahmed el-Zebidi, çev. Kamil Miras, C. 7, Ankara, 1979, s. 53.

⁴⁴ Hamidullah, *Vesâik*, s. 114-120; Mehmet İpşirli, “Elçi” mad., *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 3-15; İbn Hudeyde, *el-Misbâhu'l-mudî*, Beyrut 1405/1985.

⁴⁵ İbn Sa'd, C. 1, s. 258.

Haris b. Ebî Şemir Gassani'ye, Şücâ b. Vehb Esed, Yemâme Reisi Hevze b. Ali Hanefî'ye, Selîb b. Amr el-Âmir, Uman Reisleri Ceyfer b. Cülenda ve Abd b. Cülenda kardeşlere, Amr b. Âs ve Ebu Zeyd el-Ensâr, Bahreyn Valisi Münzir b. Sâvâ'ya da Alâ b. Hadramî; Himyer melikleri Haris, Mesrûh ve Nuaym b. Abdi Külâl'e Ayyâş b. Ebu Rebîa gönderilmiştir⁴⁶.

A. Habeş Necâşi'si Ashame'ye Davet Mektubu

Hiz. Peygamber, Habeşistan Necâşi'si Ashame'ye, Ashame'nin Habeşistan iktidar çekişmelerinde Damreoğulları yanında köle olduğu günlerinden tanıyan Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi elçi olarak iki mektup ve bazı hediyelerle gönderdi (628). Hiz. Peygamber bu mektuplardan birinde Necâşi'yi İslâm'a davet edip, diğerinde Ebu Süfyân'ın kızı Habeş muhacirlerinden Ümmü Habîbe ile nikahının kıyılmasını istemişti. Müslüman olan Habeşistan Necâşi'si, Ümmü Habîbe'yi Hiz. Peygamber'e nikahladı. Hiz. Peygamber'in isteği üzerine Habeşistan'daki müslümanları iki gemi ile Amr'ın refakatinde Medine'ye gönderdi⁴⁷. Davet mektubu;

“Bismillahirrahmânirrahîm,

Allah'ın Resulü Muhammed'den Habeşistan Meliki Necâşi'ye, müslüman ol. Ben senden dolayı O'ndan başka ilah olmayan, Melik, Kuddüs, Selam ve Müheymin sıfatlarıyla muttasıf olan Allah'a hamd ederim. Şehadet ederim ki İsa b. Meryem Ruhullah ve Allah'ın Kelimesidir. Meryem bu ilka ile hamile kalmıştır. Allah, Âdem'i yarattığı gibi onu da ruhundan üfleyip yaratmıştır. Seni hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a itaat etmeye, bana tabi olmaya ve bana gelene iman etmeye davet ediyorum. Ben Allah'ın Resulüyüm, ben seni ve askerlerini Allah'a davet ediyorum. Ben sana tebliğimi yapmış ve gerekli nasihatte bulundum. Selam hidayete tabi olanlara olsun⁴⁸.”

Necâşi mektupla Hiz. Peygambere şu cevabı vermiştir:

“Bismillahirrahmânirrahîm, Necâşi Ashame'den Allah'ın Rasulü Muhammed'e, selam senin üzerine olsun ey Allah'ın Rasulü. Allah'ın fazlı, rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun.

⁴⁶ İbn Hişâm, C. 4, s. 254; İbn Sa'd, C. 1, s. 258; Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Tarihu'r-Rusûl ve'l-Mulûk (Taberî Tarihi)*, çev. Zakir Kadiri Ugan-Demir Ahmet, C. 2, İstanbul 1992, 645.

⁴⁷ Cevdet Paşa, C. 1, s. 256; M. Ali Kapar, *Hiz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebeti*, İstanbul, 1987, s. 245; Fayda, “Amr b. Ümeyye” mad., *DİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 94-95; Levent Öztürk, “Necâşi Ashame” mad., *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 476-477.

⁴⁸ Buhârî, C. 12, s. 386-390; İbn Kayyim, *Zadü'l-Mead*, çev. Muzaffer Can, C. 4, İstanbul 1991, s. 231; Hamidullah, *Vesâik*, s. 114; Habeşistan Kralı Necâşi'ye gönderilen mektup için, Ek 1'e bakınız.

Allah, kendinden başka ilah olmayandır. Bundan sonra İsa 'nın durumunu zikrettiğin mektubun bana ulaştı. Ey Allah'ın Resulü yerin ve göğün Rabbine yemin ederim ki, İsa da senin zikrettiğin konulara hiçbir ilave yapmamıştır; aynen senin dediğin gibidir. Bize göndermiş olduğun şeyleri öğrenmiş amcanın oğluna ve onun arkadaşlarına yakınlık göstermiş bulunuyoruz. Şahadet ederim ki sen, kendisi doğru söyleyen, kendinden önceki peygamberleri de doğrulayan Allah Resulüsün. Ben hiç şüphe etmeden sana itaat ederim. Amcanın oğluna biat edip onun elinde Âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum⁴⁹.”

Habeşistan Necaşi'si Ashame'nin Hz. Peygamber'e bir heyetle birlikte gönderdiği oğlu ve heyeti denizde boğulmuşlardır. Habeşistan'dan gelen mülteciler, Hz. Peygamber Hayber muharebesinde iken Medine'ye gelmişlerdir⁵⁰.

B. Doğu Roma Kayser'i Herakleios'a Davet Mektubu

Sâsânîler'le yapılan Ninova Zaferi sonrasında İmparator Herakleios Kudüs'te bulunuyordu. Hz. Peygamber Hudeybiye antlaşmasından sonra İslam'a davet için Doğu Roma Kayser'i Herakleios'e Dihye b. Halife Kelbi'yle mektup gönderdi (628). İmparator Busrâ valisi refakatiyle Dihye b. Halife'yi kabul etmiştir. Bu sırada Suriye bölgesinde ticaret yapan Ebu Süfyân ve arkadaşlarından Hz. Peygamber'le ilgili bilgi almıştır. Herakleios Dihye b. Kelbi'yi, Hz. Peygamber'in davetiyle ilgili görüşlerini öğrenmek için, Maan valisi⁵¹, ya da Rumiye Patriği yakın dostu Dagatır'a bir mektupla beraber gönderdi. İbranice bilen, Hz. Musa, Hz. İsa hakkında bilgisi olan Dagatır İmparator'a Hz. Peygamber'in beklenen peygamber olduğunu bilgisini ilettiler. Sonra Dagatır halkına şöyle bir hitapta bulundu: “Ey Halkım, Ahmed adında bir peygamber bizi Allah'a inanmaya davet ediyor. Ben şahadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur. Ahmet Allah'ın kulu ve resulüdür”. Bunun üzerine halk Dagatır'a hep birden saldırarak döverek öldürdüler. Hz. Muhammed'in peygamberlik vasıflarına uygun olduğunu belirten Herakleios Dihye'yi hediyelerle uğurlamıştır⁵². Herakleios'a gönderilen mektup;

“Bismillâhirrahmânirrahîm. Allah'ın kulu ve Resulü Muhammed'den Rumların Büyüğüne. Selam hidayete tabi olanların üzerine olsun. Seni İslâm'a davet ediyorum. İslâm'ı kabul et selamet bul. Müslüman ol ki; Allah mükâfatını iki kat versin. Eğer kabul etmezsen

⁴⁹ İbn Kayyim, *Zadü'l-Mead*, C. 4, s. 233; Taberi, C. 1, s. 593; Süleyman Ateş, *İslam 'a İtirazlar ve Kuran-ı Kerim'den Cevaplar*, Ankara 1972, s. 246.

⁵⁰ Öztürk, “Necaşi Ashame”, s. 476-477.

⁵¹ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, çev. Mustafa Yazgan, İstanbul 1990, s. 16.

⁵² Ali Öngül, “Dagatır” mad., *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 399-400.

halkının günahını da senin üzerinedir. Ey Ehli kitap gelin sizinle aramızda ortak olan bir şey üzerinde birleşelim, Allah'a kulluk edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın. Eğer yüz çevirirlerse, şahit olun, biz Müslümanız deyiniz⁵³."

Hz. Peygamber İslâm'a davet etmek üzere Hâris b. Umeyr Ezdî'yi, Busrâ Valisi'ne göndermek üzere görevlendirdi (629). Elçi Hıristiyan Gassaniler'in topraklarından geçerken emir Şürahbîl b. Amr tarafından öldürüldü. Bu hadise üzerine Hz. Peygamber Zeyd b. Hârise kumandasındaki 3000 kişilik bir ordu gönderdi. Müslümanların bir ordu ile hareket ettiğini haber alan Roma komutanı Theodoros, Şürahbîl b. Amr komutasında bölgedeki Arap hristiyan kabilelerinin de katıldığı, yüz veya iki yüz bin kişiden oluştuğu aktarılan orduyla birlikte ilk defa İslam Ordusu ile Mûte'de karşı karşıya geldi (629)⁵⁴. İslâm ordusu Mute Savaşı'nda üç kumandanını kaybetti ama Hâlid b. Velîd'in taktikleriyle geri çekildi⁵⁵.

Hz. Peygamber, Doğu Roma İmparatoru'nun Müslümanlara karşı bir ordu hazırladığı haberi üzerine kuraklık ve kıtlığın hüküm sürmesine rağmen, hedefin Doğu Roma ordusu olduğunu ilan ederek, 30.000 kişilik bir ordu hazırladı (630). Hz. Peygamber'in bizzat komuta ettiği İslâm ordusu, Medine'nin yedi yüz km. kuzeyinde Suriye yolu üzerindeki Tebük'te konakladı⁵⁶. Yirmi gün kadar burada kalındıktan sonra Doğu Roma ordusuyla karşılaşılmeden geri dönüldü. Hz. Peygamber Tebük'te ikamet ederken çevredeki kabilelere İslâm'a davet amacıyla bazı birlikler gönderdi⁵⁷.

Hz. Peygamber Tebük'te karargâhını kurdu. Hıms veya Şam'da olduğu belirtilen İmparator'a İslam dinini kabule ve halkının tercihine müdahale etmemeye davet için Dihye b. Kelbî'yi bir mektupla tekrar göndermiştir⁵⁸. Gönderilen mektup;

“Allah'ın elçisi Muhammed'den Bizans imparatoruna. Seni İslâm'a davet ediyorum. İslâm'ı kabul edersen müslümanların sahip olduğu haklara sen de sahip olur, onların sorumlu olduğu şeylerden sen de sorumlu olursun. Eğer İslâm'a girmeyi kabul etmezsen cizye ödersin. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: 'Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve âhiret gününe

⁵³ Âl-i İmrân 3/64; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, çev. Hasan Yıldız/ Zekeriya Yıldız/ Dr. Hüseyin Yıldız, C. 1, s. 262, 263; Taberî, C. 2, s. 184-187, 646-651; Hamidullah, *Vesâik*, s. 122; Işın Demirkent “Herakleios” mad., *DİA*, C. 17, İstanbul 1998, s. 210-215; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. 1, s. 343-350; Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, s. 111-131; Doğu Roma Kayseri'ne gönderilen mektup için, Ek 2'ye bakınız.

⁵⁴ Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 143-148.

⁵⁵ Vâkıdî, C. 2, s. 755-769; İbn Hişâm, C. 2, s. 373-389.

⁵⁶ Tebük Seferi yol haritası için, Ek 8'e bakınız.

⁵⁷ Vâkıdî, C. 3, s. 989-1025; İbn Hişâm, C. 2, s. 515-529; Taberî, C. 3, s. 100-111; Fayda, s. 214-216; İslam'ın İlk Yıllarında Arap Kabileleri haritası için, Ek 7'ye bakınız.

⁵⁸ Hamidullah, *Vesâik*, s. 110-115, Buhârî, Sahih, C. 10, s. 448.

inanmayan, Allah'ın ve elçisinin haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendilerine din edinmeyenlerle size boyun eğerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın⁵⁹ Eğer bu tekliflerimi kabul etmezsen halkın İslâm'a girmesine veya cizye ödemesine engel olma.”

İmparator mektubu kendisine geldiğinde, yaptığı istişarelerle, Tanuhit isminde bir Arabı hediyelerle beraber kaçamak bir cevapla Tebük'e göndermiştir. Hz. Peygamber mektupla birlikte gelen hediye türü paraya, askeri bir ganimet olarak el koymuştur⁶⁰. Doğu Roma elçisi müslümanlar tarafından misafir edilmiş ve Hz. Osman da kendisine kıymetli bir elbise ikram etmiştir⁶¹.

C. Mısır Mukavkıs'ı Cüreyc b. Mina'ya Davet Mektubu

Hz. Peygamber hicretin altıncı yılı sonlarında İslâm'a davet için Hâtıb b. Ebî Beltea'yı bir mektupla Doğu Roma İmparatorluğu hâkimiyetindeki Mısır Mukavkıs'ı Cüreyc b. Mina'ya elçi olarak gönderdi (628)⁶². Gönderilen mektup;

“Bismillâhirrahmânirrahîm, selam hidayete tabi olanların üzerine olsun. Seni İslâm'a davet ediyorum. Müslüman ol selamette kal. Müslüman olursan Allah sana iki kat ecir verir. Yüz çevirirsen bütün Kıptilerin günahı senin üzerine olur⁶³. “Ey ehli Kitap, ancak Allah'a kulluk etmek, Ona hiç bir şeyi eş koşmamak, Allah'ı bırakıp birbirimizi rab edinmek üzere, bizimle sizin aranızda müşterek olan bir söze gelin. Eğer yüz çevirirlerse; “Bizim Müslüman olduğumuza şahit olun” deyin⁶⁴.”

Mısır Mukavkıs'ı Hz. Peygamber'in elçisi Hâtıb b. Beltea'yı beş gün misafir etmiş, Hz. Peygamber ve İslâm hakkında bilgiler aldıktan sonra “hikmetli bir zatın hikmetli elçisi” olduğunu söylemiştir. Elçi Hâtıb b. Beltea'yı bir mektup ve Mâriye ile Sîrîn adlı cariye olan iki kız kardeşi, bir köleyi, 1000 miskal altın, kıymetli elbiseler, bir merkep ve bir katırdan oluşan hediyelerle birlikte Hz. Peygamber'e göndermiştir⁶⁵.

Mukavkıs'ın mektubu: “Muhammed b. Abdullah'a Mukavkıs'tan selam. Mektubunu okudum. Zikrettiğini ve davetini anladım. Gelmesini beklediğim resulün Şam'dan çıkacağını

⁵⁹ Tevbe 9/29.

⁶⁰ Müsned, C. 3, s. 441-442; C. 4, s. 74-75; Hamidullah, *Vesaik*, s. 110-115, Buhârî, *Sahîh*, C. 10, s. 448.

⁶¹ Müsned, C. 3, s. 441-C. 4, s. 74, 75; Ebu Ubeyd Kasım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, s. 345; Hamidullah, *Vesaik*, s. 110-115; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. 1, s. 336-338.

⁶² Nebi Bozkurt, “Hâtıb b. Ebî Beltea” mad., *DİA*, C. 16, İstanbul 1997, s. 444-445.

⁶³ Hamidullah, *Vesaik*, s. 151; İbn Kayyım, *Zadü'l-Mead*, C. 4, s. 233.

⁶⁴ Ali İmran 3/64; Mısır Mukavkıs'ına Gönderilen Mektup için, Ek 3'e bakınız.

⁶⁵ Nadir Özkuyumcu, “Mukavkıs” mad., *DİA*, C. 31, İstanbul 2006, s. 137-138.

zannediyordum. Elçilerine ikram ettim. Sana Kıbt halkı için büyük değerleri olan iki cariyeye gönderdim. Elbise ve sana bir katır hediye ettim. Selâm⁶⁶.”

D. Sasani Kısrası II. Hüsrev Perviz’e Davet Mektubu

Hz. Peygamber’in, İran Kısrası II. Hüsrev Perviz’e Abdullah b. Huzâfe Sehmî ile gönderdiği mektup (628);

“Bismillahirrahmânirrahîm,

Allah’ın Rasulü Muhammed’den Faris’in büyüğü Kisra’ya: Selâm, hidayete tâbi olanlara, Allah’ı ve Peygamberini kabul edenlere, Allah’tan başka ilah olmadığına, O’nun ortağı bulunmadığına, Muhammed’in O’nun kulu ve Rasulü olduğuna şehâdet edenlere olsun.

Seni Allah’ın dinine davet ediyorum. Ben diri olanı uyarmak ve kâfirlere hak olan azabı bildirmek için, Allah’ın gönderdiği Rasulüm İslam’ı kabul et, selamette kal. Kabul etmezsen, mecûsîlerin günahından mesulsün⁶⁷.” Kisra elçiye hakarete bulundu, mektubu yırttı.

Bu durum Hz. Peygamber’e bildirilince Kisra’nın mülkünün parçalanması için beddua etmiştir. II. Perviz’in isteğiyle San’a Valisi Bazan Hz. Peygamber’e elçiler gönderdi. Hz. Peygamber elçileri İslâm’a davet etmiş ve bu sırada Kisra’nın o gece oğlu tarafından öldürüldüğünü haber vermiştir. Elçiler bu durumu Bazan’a iletince, haberin doğruluğunu tetkik eden Bazan Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber tarafından da valilik görevinde bırakılmıştır⁶⁸.

E. Belka Valisi Haris b. Ebi Şemir Gassani’ye Davet Mektubu

Hz. Peygamber Doğu Roma Kayseri’nin Belka Valisi Haris b. Ebi Şemir Gassani’ye, Şücâ b. Vehb Esedi elçi olarak gönderdi (628). Vali, Humus’tan Kudüs’e gelen İmparator’u karşılama hazırlıkları yaparken, Şücâ oraya ulaştı. Vali mektubu okuyunca hiddetlendi, yere attı ve “Saltanatımı elimden kim alacakmış” diyerek Hz. Peygamber’e karşı yürümek istedi. Bu durumu öğrenen ve Hz. Peygamber’in Dihye b. Kelbî ile gönderdiği mektubu alan imparator Valiye engel oldu. Vali, elçiyi hediyelerle uğurladı. Şücâ, Medine’de yaşadıklarını anlatınca Hz. Peygamber’in, “Saltanatı mahvolsun” diye beddua ettiği rivayet edilir⁶⁹.

⁶⁶ Hamidullah, *Vesâik*, s. 153.

⁶⁷ İbn Sa’d, C. 1, s. 259; İbn Haldun, C. 2, s. 37; Hamidullah, *Vesâik*, s. 156; Sasani Kısrası’na Gönderilen Mektup için, Ek 4’e bakınız.

⁶⁸ Casim Avcı, “Kisra” mad., *DİA*, C. 26, İstanbul 202, s. 71-72.

⁶⁹ Erdinç Ahatlı, “Şücâ’ b. Vehb” mad., *DİA*, C. 39, İstanbul 2010, s. 246-247.

Gönderilen mektup; “*Bismillahirrahmânirrahîm,*

*Allah'ın Rasulü Muhammed'den Hâris b. Şemir'e. Hidayete tâbi olanlara ve Allah'a iman ve O'nu tasdik edenlere selâm olsun. Ben seni bir ve ortağı olmayan Allah'a iman etmeye çağırıyorum ki mülkün sana kalsın*⁷⁰.”

Hiz. Peygamber Şücâ b. Vehb el-Esed'le Gassaniler'in son valisi Cebele b. Eyhem'i İslâm'a davet içinde bir mektup gönderdi. Cebele'nin elçiyi iyi ağırladığı ve kendisine yapılan teklifi düşünceğini ifade ettiği bildirilir⁷¹.

F. Yemâme Valisi Hevze Hanefî'ye Davet Mektubu

Hiz. Peygamber, hicretten önce Yemâme'li Hanîfe Oğulları'ndan Mekke'ye gelenleri İslâm'a davet etti. Hanîfe Oğulları kabul etmediler. Hiz. Peygamber, Selît b. Amr Âmirî, Benî Hanîfe'nin reisi Hevze el-Hanefî'ye gönderdi (Muharrem 628). Hevze elçiyi iyi muamelede bulundu ama Müslüman olmadı⁷².

“*Bismillahirrahmânirrahîm,*

*Allah'ın Rasulü Muhammed'den Hevze b. Ali'ye. Selâm hidayete tabi olanların üzerine olsun. Bil ki benim dînim, deve ve at ayaklarının ulaştığı son noktaya kadar yayılacaktır. Müslüman ol, kurtul; sana iktidarını bahşedeyim*⁷³.”

G. Uman Hâkimi Ceyfer ve Abd b. Cülendâ'ya Davet Mektubu

Hicaz bölgesinin, İslâm öncesi dönemde Uman⁷⁴ bölgesiyle ticari ilişkileri vardı. Hiz. Peygamber Ebu Zeyd el-Ensârî ve Amr b. Âs'ı bu bölgeye gönderdi. Bölge yöneticileri Abd ve Ceyfer b. Cülendâ davetçileri iyi karşıladılar (8/630).

Gönderilen mektup; “*Bismillahirrahmânirrahîm, Muhammed Rasulullah'tan Ceyfer ve Abd b. Cülendâ'ya, Selâm hidayete tabi olanlara olsun. İkinizi Müslüman olmaya davet ediyorum, İslam olun, selamette kalın. Ben diri olanı uyarmak ve kâfirlere hak olan azabı bildirmek için, Allah'ın gönderdiği Rasulüm. İslam'ı kabul edin, selamette kalın. İslam'ı kabul*

⁷⁰ İbn Kayyim, *Zadü'l- Me'âd*, C. 3, s. 62; Hamidullah, *Vesâik*, s. 140; Belka Valisi'ne Gönderilen Mektup için, Ek 5'e bakınız.

⁷¹ Hamidullah, *Vesâik*, s. 141, Ahatlı, “Şücâ' b. Vehb”, s. 246.

⁷² Mustafa L. Bilge, “Yemâme” mad., *DİA*, C. 43, İstanbul 2013, 399-400.

⁷³ İbn Kayyim, *Zadü'l- Me'âd*, C. 3, s. 62; Hamidullah, *Vesâik*, s. 172.

⁷⁴ Bilge, “Uman” mad., *DİA*, C. 42, İstanbul 2012 s. 140-144.

etmezseniz, mülkünüz gidecek, atım topraklarınıza girecek ve Risalet'im mülkünüzü galip gelecektir. Ubey b. Ka'b yazdı⁷⁵.”

Mektupla ilgili bir başka rivayet; “Allah'ın elçisi Muhammed'den Uman Hâkimlerine; İman eder, namaz kılar, zekât öder, Allah'a ve Resulüne itaat edip, Rasulün hakkını verirseniz, emniyet içinde olacaksınız, Müslüman olduğunuzda sahip olduklarınız sizindir. Ancak ateşgede malları Rasûlullah'a aittir. Hurma ürününden alınacak onda bir miktar sadakadır; mahsulden yirmide bir alınır. Onlar müslümanlarla karşılıklı yardımlaşır. Değirmenleri onlarıdır⁷⁶.”

H. Bahreyn Valisi Münzir b. Sâvâ'ya Davet Mektubu

H. Peygamber Alâ b. Hadramî'yi İslâm'ı tebliğ etmek, zekât, sadaka ve cizye toplamak üzere Sâsânî hâkimiyetindeki Bahreyn ve Uman'a gönderdi (630). Elçi H. Peygamber'in mektubunu Bahreyn Valisi Münzir b. Sâvâ'ya verdi. Alâ b. Hadram, Valiye Mecûsîliği bırakıp İslâm'ı kabul etmesini tavsiye etti⁷⁷.

Gönderilen mektup; “Bismillahirrahmânirrahîm, Muhammed Rasulullah'tan Münzir b. Sâvâ'ya.

Selam Allah'a tabi olanların üzerine olsun. Seni Müslüman olmaya davet ediyorum. Müslüman ol, kurtul, Allah da iktidarını sana ait kılsın. İslam, yumuşak tabanı üstüne basan develer ile tırnaklan üstünde koşan atların varacağı yere sınırlara kadar, galip gelecektir⁷⁸.”

Münzir, Alâ b. Hadram'la yaptığı görüşmeden sonra, “Hem dünya hem âhirete elverişli buldum” diyerek Müslüman olmuştur. İslâm'a davet ettiği halkından müslüman olmayanları durumunu da H. Peygamber'e sormuştur⁷⁹. H. Peygamber'in de onlardan cizye almasını istemiştir⁸⁰. H. Peygamber Münzir'den İslâm öncesindeki görevini sürdürmesini istemiştir⁸¹. Münzir İslâm tarihi kaynaklarında “âmilü'l-Bahreyn” diye bilinir⁸².

⁷⁵ Hamidullah, *Vesâik*, s. 179-180.

⁷⁶ İbn Sa'd, C. 1, s. 336; Ebu Ubeyd, s. 52; Kalkaşendî, C. 6, s. 380; Belâzurî, *Futuh*, s. 79.

⁷⁷ Ahmet Önkâl, “Alâ b. Hadramî” mad., *DİA*, C. 2, İstanbul 1989, s. 310.

⁷⁸ Hamidullah, *Vesâik*, s. 161; Bahreyn Valisi Münzir b. Sâvâ'ya gönderilen mektup için, Ek 6'ya bakınız.

⁷⁹ İbn Sa'd, C. 1, s. 263;

⁸⁰ Belâzurî, *Futuh*, s. 116-117; Taberî, C. 3, s. 29.

⁸¹ Hamidullah, *Vesâik*, s. 164.

⁸² Önkâl, “Münzir b. Sâvâ” mad., *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 34-35.

I. Himyer Reisleri Haris, Mesrûh ve Nuaym b. Abdi Külâl'e Davet Mektubu

Hiz. Peygamber Tebük Seferi'nden sonra Ayyâş b. Ebu Rebîa'yı Himyerî reisleri Hâris, Mesrûh ve Nuaym b. Abdükülâl'e elçi olarak gönderdi⁸³.

"Bismillahirrahmânirrahîm, Himyer kabilesinden el-Hâris b. Abdi Külâl'e: Allah'a ve Resulüne iman ederseniz hidayette kalırsınız. Şeriki olmayan bir Allah, Musa'yı mucizeleriyle gönderdi, İsa'yı Kelîmullah'ı yaratan O'dur. Yahudiler: "Üzeyir, Allah'ın oğludur, derler. Hıristiyanlar: "Allah, üçün üçüncüsüdür. İsa, Allah'ın oğludur, derler"⁸⁴.

Hiz. Peygamber Ayyâş b. Ebu Rebîa'ya, sabah namazı sonrası dua ile Himyer'e girmesini, sağ elle mektubu vermesini ve kabul anında Beyyine sûresini okumasını tembih etti. Buranın yöneticileri daveti kabul edip müslüman oldular⁸⁵.

Himyer'e gönderilen elçi Mâlik b. Mürâre Rehâvî Tebük Seferi sonrası Ramazan ayında (9/630) Medine'ye döndü. Hiz. Peygamber'e, Himyer Yöneticileri'nden Hâris b. Abdükülâl, Nuaym b. Abdükülâl, Nu'mân ve Züra b. Zuyezen Müslüman olduklarını bildirdi. Hiz. Peygamber Bilâl-i Habeşî'yi elçiye refakatçı olarak görevlendirdi⁸⁶. Hiz. Peygamber Muâz b. Cebel liderliğinde Abdullah b. Zeyd, Mâlik b. Ubâde, Ukbe b. Nemir ve Mâlik b. Mürâre'yi bir mektupla beraber tekrar Himyer'e gönderdi:

"Bismillahirrahmânirrahîm, Muhammed Rasulullah'tan Hâris b. Abdükülâl, Nuaym b. Abdükülâl, Nu'mân ve Züra b. Zuyezen'e, Allah'ın hidayetiyle Müslüman oldunuz, nefislerinizi ıslah ediniz, Allah ve resulüne tâbi olunuz, namazı ikame ediniz, zekâtlarınızı veriniz. Kitap ehlerinden cizye alınız. Toplanacak zekâtlardan kendiniz ve aile fertlerinizin faydalanması helâl değildir." Kaynaklarda Hiz. Peygamber'in, Müslüman olan ilk Himyer meliki Zür'a b. Zuyezen'e bir mektup daha gönderdiği bildirilir⁸⁷.

⁸³ Özeydın, "Ayyâş b. Ebu Rebîa" mad., *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 296-297.

⁸⁴ Hamidullah, *Vesâik*, s. 236-237.

⁸⁵ İbn Sa'd, C. 1, s. 282.

⁸⁶ a.g.e., s. 356.

⁸⁷ Hamidullah, *Vesâik*, s. 237-240; Algül, "Himyerîler" mad., *DİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 62-63.

İKİNCİ BÖLÜM

EMAN KAVRAMI VE VERİLEN EMANLAR

I. EMAN VE İLGİLİ KAVRAMLAR

Eman arapça emn kökünden türeyen bir isimdir. Türkçe de, emin olmak, güvenmek, güven, güvence, güvenlik anlamına gelir. Literatürde hukuki terim olarak islâm memleketine girmek veya İslâm devletiyle arasında barış antlaşması bulunmayan gayri müslim bir devlet vatandaşının can ve mal emniyetini sağlayan taahhüt veya sözleşmeye karşılık gelir.

Eman Kur'ân-ı Kerîm'de civar kelimesiyle ifade edilmiştir⁸⁸. Hz. Peygamber'in ifadelerinde ahd ve zimmet kelimeleri eman olarak kullanılmıştır. Eman isteyen kimseye müste'min, eman verilen kimseye müste'men (müemmen)⁸⁹, eman veren kişi ya da makama müemmin denir.

Tarih ve dille ilgili literatür, eman uygulamasının Arabistan coğrafyasında İslam'dan önce döneme dayanan köklü bir geçmişi olduğunu gösterse de, farklı toplumlarda da eman uygulamalarının olduğu bilinmektedir. Eski dönemlerde korunmaya muhtaç kimseler için en emin yerler daha çok mabetler olmuştur. Yeryüzünde ibadet edilen yerlerin en önemlilerinden olan Kâbe ve çevresinin Harem⁹⁰ olarak bilinmesi bu özelliği sebebiyledir. Hz. İbrâhim Mekke'nin güvenli bir yer olması için dua etmiştir⁹¹. Mekke için Kur'an'da "Şu emîn beldeye andolsun ki" diye yemin edilmiştir⁹². Mekke'ye girenin emniyette olacağı bildirilmiştir⁹³. Hz. Peygamber Mekke fethinde Harem'i emin bölge olarak ilân etmiştir. Hz. Peygamber Mekke'nin her zaman Harem olduğunu bildirirken, fetih harekâtında kısa bir süre için savaş izni verildiğini de beyan etmiştir⁹⁴.

Eman geleneği kabileler arasında cereyan eden savaşlarda, tarafların, belli şahıs ve gruplara teslim olmaları halinde mal ve canları için teminat verilerek savaşları durdurabilen ve barışı kolaylaştıran bir uygulama olmuştur. Ayrıca topluluklar arasında ticari ve sosyal ilişkileri

---

⁸⁸ Tevbe, 9/6.

⁸⁹ Ahmet Özel, "Müste'men" mad., *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 140-143.

⁹⁰ Salim Ögüt, "Harem" mad., *DİA*, C. 16, İstanbul 1997, s. 127-132.

⁹¹ Bakara, 2/126

⁹² Tîn, 95/3.

⁹³ Âl-i İmrân, 3/97.

⁹⁴ İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, C. 3, s. 411-412.

geliştiren, kabile veya şehir devletleri anlamındaki yönetim alanlarında yabancıların emniyetini de sağlayan bir fonksiyon üstlenmiştir⁹⁵.

Câhiliye döneminde bir kabilenin topraklarından geçmek isteyen yabancıların izin almaları gerekirdi. Birbirleriyle anlaşması olan kabile mensupları diğer kabile topraklarından geçebilirdi. Tüccarlık yapan Mekkeli'ler ticaret güzergâhlarında bulunan kabilelerin yöneticileriyle anlaşmak zorundaydılar. Can ve mal emniyeti için devlet başkanları, kabile reisleri, kabileler de tanınmış kişiler, kendi kabilesinden veya bir başka kabileden herhangi birine eman verebilirdi. Kabile mensubu kişiler eman sözleşmesi yapma imkânına sahipti. Eman sözünün verilmesinin yazılı olması gerekmezdi. Eman ifade eden yüzük, sarık, elbise ve benzeri bir eşya, bir söz veya bir hareket olması yeterliydi. Emanı veren, eman verdiği kişinin can, mal ve namusunun güvenliğinden, korumasından sorumlu oluyor, gerektiğinde müdafaa için savaşabiliyordu, bu savaşa durumu ise Arap toplumu için çok onursal bir davranıştı. Mekke döneminde Hz. Peygamber'e yapılan eziyetlere karşı müşriklerin muhalefetine rağmen amcası Ebu Tâlib'in himayesi cahiliye dönemi eman geleneğini ifade etmektedir ki; Ebu Tâlib'in ölümünden sonra müşrikler Hz. Peygamber'e eziyet ve hakaretlerin dozunu artırmışlar hatta suikast girişimine kadar gitmişlerdir. Mekke'nin önde gelenlerinden olduğu halde Hz. Ebu Bekir, baskı ve zulümden kurtulmak için Habeşistan'a hicret ederken Yemen yolunda Kare kabilesi eşrafından İbn Düğunne adlı kişinin eman vermesi üzerine yoldan döndü. Kureyşliler ise evinde ibadetine müsaade ederek emanı kabul ettiler. Ebu Bekir evinin bahçesine bir mescid yapıp, Kur'an'ı açıktan okuyunca müşrikler, İbn Düğunne'den emanı kaldırmasını talep ettiler. Ebu Bekir İbn Düğunne'nin isteğiyle emanı iade etti⁹⁶. Bu olay, cahiliye dönemi emanın ayrıntılarına örnektir.

Medine'de Hz. Peygamber ile şekillenmeye başlayan devletin siyasi ve diplomatik ilişkilerinde ve toplumsal meselelerinde eman önemli bir uygulama alanına sahiptir. *“Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona eman ver, sonra onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır⁹⁷”* âyeti, emanın müslümanlar ile müşrikler arasında bir akit olduğunu da ifade eder. Hz. Peygamber, Mekke'de Müslümanlara yaptıkları eziyeteler ve davranışları sebebiyle, Medine döneminde müslüman olmalarına rağmen kalplerindeki korkuyu atamayanlara, Hamza'yı öldüren Vahşî'ye⁹⁸, Hristiyan ve Yahudilere de eman vermiştir.

⁹⁵ Memduh Çelmeli, *Hiz. Muhammed Döneminde “Eman”*, DEÜSBE Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2013, s. 3-10.

⁹⁶ Buhârî, “Kefâlet”, 4; “Menâkıbü'l-ensâr”, 45.

⁹⁷ Tevbe, 9/3.

⁹⁸ Mustafa Sabri, Küçükbaşçı, “Vahşî b. Harb” mad., *DİA*, C. 42, İstanbul 2012, s. 450-451.

Emanlar alan ve verenin durumuna göre değişiklik gösterir, genelde besmele veya hamd ile başlayıp, “Bu falanın falan için yazdığı emandır” cümlesi, sonra güvence altına alınan şeyler ve tarih yazılır, Allah’ın, Resulünün ve eman veren kişinin emanıyla emniyette oldukları belirtilirdi. Eman verilen devlet yöneticisi ise onu öven sözler emanda yer alırdı. Bir yer kuşatılırken verilen umumi emanlardan bazıları istisna edilebilirdi. Bu tür emanlar gayri müslimlere verilmezdi. Daha sonraki dönemlerde müslümanların kendi aralarında çıkan iç savaşlarda birbirlerine eman verdikleri olmuştur.

Hz. Peygamber, Mekke’nin fethedildiği gün daha önceki tutumları sebebiyle hayatından endişelenerek şehirden kaçan Safvân b. Ümeyye’ye⁹⁹ eman işareti olarak bir hırkasını¹⁰⁰ ya da sarık gönderdiği de rivayet edilir¹⁰¹. Bu tür eşyaları emanın önemli bir delili olarak korumak gerekliydi.

Bir yer kuşatılırken müslümanlardan birinin söylediği ve kinaye yoluyla da olsa eman manasına gelebilecek veya eman olarak yorumlanabilecek bir söz veya davranış da eman olarak değerlendirilmiştir.

Kadınlar, mümeyyiz çocuklar ve savaşan müslüman kölelerde eman vermiştir. Hz. Peygamber, “Müslümanların emanı birdir. En zayıf bir Müslüman da eman verebilir” demiştir¹⁰². Hz. Peygamber, kızı Zeyneb’in kocası Ebü’l-Âs b. Rebâ’ya ve Mekke fethinde amcası Ebu Tâlib’in kızı Ümmü Hânî’nin kocasının iki yakınına verdiği emanları¹⁰³ kabul etmiştir¹⁰⁴.

Savaşlarda müslümanların bilhassa kuşattıkları şehirlerde bulunan düşmanların canlarına, mallarına, ibadethânelerine dokunmamak üzere verdikleri emanlar, savaşı sona erdiren bir usul olarak sıkça kullanılmıştır. Bu emanların dışında seyahat ve ticaret için verilen emanlar ve müslümanların iç çatışmalar sırasında birbirlerine verdikleri emanlar da vardır¹⁰⁵. Genişleyerek büyüyen İslam coğrafyasında emanın bir şahsa, topluluğa veya bir bölge halkına tanınan emniyetten, ticaret, diplomasi, eğitim, seyahat gibi çeşitli sebeplerle İslâm ülkesinde bulunmak isteyen yabancıya verilen ayrıcalık ve dokunulmazlığa kadar geniş bir kapsam kazandığı ve giderek bir kurum haline geldiği görülür. Emanın en muteber olanı yazılı olarak verilenidir¹⁰⁶. Eman konusundaki uygulama ve yorum farklılıkları meselesi önemli görüldüğü

⁹⁹ Mehmet Ali Kapar, “Safvân b. Ümeyye” mad., *DİA*, C. 35, İstanbul 2008, s. 486-487.

¹⁰⁰ Muvatta, Nikâh, 44.

¹⁰¹ Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtîbü’l-idâriyye*, C. 1, s. 270-271.

¹⁰² Buhârî, “Cizye”, 10, “Ferâiz”, 21, “İ’tisâm”, 5.

¹⁰³ Buhârî, “Cizye”, 9.

¹⁰⁴ İbn Kayyım, *Zâdü’l-Me’âd*, C. 5, s. 89.

¹⁰⁵ Kalkaşendî, *Subhu’l-aşâ*, C. 13, s. 329-351.

¹⁰⁶ Bozkurt, “Eman” mad., *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 75-77.

için İmam Serahsî, nahiv ve fıkıh alanında imtihanlarda eman konusunun sorulmasını tavsiye etmiştir¹⁰⁷.

A. Ahid

Ahd sözlükte, “bir şeyin yerine getirilmesini emretmek, tâlimat vermek; söz vermek” gibi manalara gelirken, isim olarak, “emir, tâlimat, taahhüt, antlaşma, yükümlülük, itimat veren söz” demektir. Ahid hem yemin, hem de kesin söz verme anlamı taşır. Yemin ve söz verme ahidin dinî, kutsî ve ahlâkî yönünü teşkil eder¹⁰⁸. İslâm devletinin hâkimiyetinde yaşamak üzere anlaşma yapılan gayri müslimlere ehlü’z-zimme yerine “ehlü’l-ahd” denilmiştir. Hadislerde ahid kelimesi “Kim kendisine eman verilerek ahitleşilen bir kimseyi, ahid altındayken öldürürse, Allah ona cenneti haram eder¹⁰⁹” örneğinde olduğu gibi eman ifade edilmiştir.

1. Ahidnâme

Ahidnâme, “vasiyet etmek, ısmarlamak, yemin edip söz vermek, eman vermek ve zimmetine almak” anlamında arapça ahd ile farsça nâme (mektup) kelimelerinden meydana oluşan birleşik bir isimdir.

Hz. Peygamber’in emriyle, çeşitli kademelerdeki yönetici ve memurlarla ilgili olarak düzenlenen tayin kararı, yazılı emir ve tâlimat; bazı şahıs ve gruplara tanınan hak ve imtiyazlar, yabancılarla yapılan antlaşma hükümlerini ihtiva eden belgeye verilen isimdir.

Ahidnâme, Arapça kaynaklarda kitâbü’l-ahd, kitap veya ahd kelimesiyle kullanılmıştır. Ahd, devletlerarasında yapılan sözleşme ve sulh metni olarak muahedenâme ve musâlahanâme karşılığında kullanılmıştır. Kelimenin “eman vermek ve himayesine almak” manalarındaki kullanılışı gayri müslimlere özeldir. İslâm Diyarına eman ile giren harbiye zû-ahd (anlaşmalı), İslâm memleketinde yaşayan ve can, mal, ırz ve namus ile din güvenliği verilen, Allah ve Resulünün himayesine alınan gayri müslimlere ehlü’l-ahd (zimmî), verilen hakları içeren ve garanti eden resmî belgelere de ahidnâme denilmiştir.

---

¹⁰⁷ Şemsüleimme, Serahsî, *Şerhu’s-Siyeri’l-kebîr (İslam Devletler Hukuku)*, çev. M. S. Şimşek/İ. Sarmış, C. 1, Konya 2001, s. 252.

¹⁰⁸ Abdurrahman Küçük, “Ahid” mad., *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 532-533.

¹⁰⁹ Ebu Dâvûd, Cihâd 9/ 2760.

Valilere, âmillere, kumandan, kadı ve diğer memurlara yazılan ahidnâmeler de değişiklikler göstermiştir. Bu ahidnâmelerin ilk örnekleri Hz. Peygamber'in Yemen'e vali olarak gönderdiği Muâz b. Cebel¹¹⁰ ve Amr b. Hazm'a, verdikleri ahidnâmeler zikredilebilir.

İslâm devletinde yaşayan Kitap ehli için ilk ahidnâme Hz. Peygamber tarafından verilmiştir. Hz. Peygamber'in verdiği bu ahidnâmelerin hepsi hicrî 9. yıldan sonraki döneme aittir. Hz. Peygamber'in Eyle hâkimi Yuhanna'ya, Ezruh ve Makna halkına, verdikleri ahidnâmeler ilk örneklerdir.

Bazı şahıs ve gruplara tanınan hak ve imtiyazlarla ilgili ahidnâmeler, Hz. Peygamber'in Evfâ Anberî'ye Medine civarındaki Gamîm'i, oradan geçen yolculara yemek yedirmek şartıyla ikta ettiğini, Bilâl b. Hâris Müzenî'ye Kabeliyye madenlerini, Cual kabilesine İrem'i verdiği ve onlardan başka hiç kimsenin hak iddia edemeyeceğine, Bârik kabilesine de meyve ağaçlarının kesilmeyeceğine, kendileri istemedikçe vahalarında hayvan otlatılmayacağına dair verdiği ahidnâmeler bu türün ilk örnekleridir¹¹¹.

B. Civar

Civâr kelimesinin sözlük manası komşuluktur. Komşu anlamındaki câr kelimesi, haksızlığa uğrayıp sığınan kişi ve haksızlığa uğrayan kimseyi koruyan olarak da kullanılır. Bedir Savaşı'nda müşrikleri, “*Ben sizin yardımcınızım*¹¹²” diyerek teşvik eden şeytanın yardım sözü Kur'an-ı Kerim'de “câr” kelimesiyle anlatılmıştır. Himaye ve komşuluk” manasına gelen icâre ve mücâvere de aynı kökten gelmektedir. Kur'an'da Hz Allah kendisinin her şeyi koruyup kolladığını, ama zâtının himayeye muhtaç olmadığını ifade etmektedir¹¹³. Bir de Hz. Peygamber'in Mekke'de Hira'da, Medine'de mescidde itikâfi civâr ve mücâvere kelimeleri ile “mescidde itikâfa girmek” manasına kullanılmıştır. Dışarıdan Mekke veya Medine'ye ikamet için giden müslümanlar için mücâvir tabiri kullanılmıştır¹¹⁴.

Câhiliye devrinde ve İslâm'ın ilk dönemlerinde yerleşmiş bir örf uygulamasını temsil eden eman ve himaye müessesesini ifade de civar kelimesi kullanılmıştır. Birini himaye de hem fertler hem de aile, aşiret ve kabileler üstlenebildiği için civâr fert ve topluluk olarak iki grup olarak da değerlendirilebilir. Gerek müstecîr (himaye isteyen) ve câr (himaye altına alınan), gerekse mücîrin (himaye eden) uyacağı esaslarda mevcuttur. Haksızlığa ve zarara uğraması

¹¹⁰ Kandemir, “Muâz b. Cebel” mad., *DİA*, C. 30, İstanbul 2005, s. 338-339.

¹¹¹ Fayda, “Ahidnâme” mad., *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 535-536.

¹¹² Enfâl, 8 / 48.

¹¹³ Mü'minûn, 23 / 88.

¹¹⁴ Buhârî, “İtikâf”, 2; Müslim, “İmân”, 257, “Sıyâm”, 213.

muhtemel kişi veya topluluklar, haksızlığa karşı çıkabilecek gcte olanlardan himaye isterler. Himayenin kabul, panayır veya hac gibi toplantılarda taraflarca açıklanır, himayenin kaldırılması da açıktan ilan olurdu. Habeşistan muhacirleri, Kureyş'in İşlmiyet'i kabul ettiği bilgisi zerine Mekke'ye dönünce haber asılsız olunca, bazı müşriklerin himayesine sığınarak şehre girebilmişlerdi. Mekke'ye girebilmek Velid b. Muğire'nin emanını alan Osman b. Maz'un, bir mşrikten eman almaktan huzursuz olunca himayeyi kaldırmak için, Velid b. Muğire ile Kâbe'ye giderek civrın son bulunduğunu karşılıklı iln etmişlerdi. Himayeyi zerine alan kişinin himaye ettiğini tehlikelerden koruması ve her türlü zararını göze alması bir itibar meselesi sayılırdı. Bu hususta gösterilebilecek su istimal, ihanet sayılmakla beraber himaye verenin kendisi, ailesi ve kabilesi için bir aşağılanma, utanç ve tenkit meselesi sayılırdı. Araplar himaye sözü vermişlerse canlarını feda etmekten ekinmezlerdi. Araplarda civâr sebebiyle çıkan ve sürdürülen kabileler arası savaşlar çok yaygındır. Civrını iyice benimsenmiş ve kökleşmiş ise kan bağı derecesine, himaye edilen şahsın nesebe dâhil edilmesine kadar gittiği de olmuştur. Kâbe ve çevresi emin bölge kabul edilmiştir. Himaye istenilen kişi evinde olmadığı zaman onun evine sığınmak kastı ile girmek, evinin gölgesinde oturmak veya himaye sözü alınan kişinin elbisesini giymek, himaye verenlere ait bir belirti, iz taşımak da himaye almeti sayılmıştır. Beyan olmasa bile, bir evde misafir olan kimse  gün himaye altında sayılırdı. Himayeler ilan edilirken bazan koruma süresi sınırlandırılır veya himayenin kimlere karşı olduğu açıklanırdı. Koruma süresi bittiğinde veya himaye ilnında açıklanan gruplar haricinde başka bir yerden gelen tehlike ve zarardan himaye eden kimse sorumlu tutulmazdı. Hz. Peygamber döneminde civar varlığını sürdürmüştür. Müslümanın mşriği himayesi, müşrikin Müslümanı himayesi mümkün olmuştur. Hz. Peygamber Tâif dönüşü müşrik olan akrabalarından Mut'im b. Adi'nin himayesiyle Mekke'ye girmiş, evre kabilelere İşlm'ı tebliğ ederken de onların himayesine sığınmıştır. “*Bir'i Maune*” faciasında mir b. Sa'saa kabilesi reisi Ebu Ber'nın kendi kabilesine karşı İşlm davetilerini koruyacağını taahhüt etmesi de civardır. Hz. Peygamber'in uygulamaları dinin ve müslümanların lehine olduğu müddetçe bir müslüman bir gayri müslimin himayesine girebilir, bir müslüman kle dahi himaye verebilir yine bir müslüman, İşlm'ı öğrenme düşünme fırsatı vermek için bir gayri müslimi himayesi altına da alabilir¹¹⁵.

¹¹⁵ nkal, “Civâr” mad., *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 34-35.

C. Hilf

İslamiyet'ten öncesi döneminde Arapların aralarında yaptıkları ittifak; dostluk ve dayanışma yeminidir. Hilf sözlük manasında “antlaşma, akid ve yemin” demektir. Çoğul olarak ahlâf kullanılır. Câhiliye Araplarında kabile ve kişilerin yardımlaşma, dayanışma ve himaye için yaptıkları antlaşma ve ittifaklar anlamına gelir. Karşılıklı hilf yapan iki kişiden her birine halîf denir. Hilf yapan kişi sayısı fazla ya da toplulukları ifade ediyorsa ahlâf veya hulefa denir. Cahiliye dönemi Arapları arasında yaygın olan hilf müessesesinin uygulama şekilleri çok çeşitlidir. Kureyş adına ilk defa yabancılarla hilf yapanlar Abdümenâf'ın oğulları Hâşim, Abdüşems, Muttalib ve Nevfel'dir. Kureyş'in bu ileri gelen isimleri sırasıyla Doğu Roma, Habeşistan, Himyerî ve Sâsânî devletleriyle ticarî faaliyetleri huzur ve emniyet içinde yürütmek için yaptıkları hilfler ile işleri yoluna koyanlar, düzenleyiciler anlamına “mücebbirûn” diye anılmışlardır¹¹⁶.

Hilf savunma gayesi ve haksızlığa uğrayanlar için mücadele de, kabileler arasında çıkabilecek savaşları önlemek ve caydırıcılık güç özelliğiyle silahlı kuvveti, yardımlaşmayı ve dayanışmayı öne çıkarmasıyla siyasi, ekonomik, kültürel iş birliğini temsil etmiştir. Hilf yapan kabileler bir merasimde toplanıp, ateşin etrafında, içine kan akıtılmış şarap veya zezem suyu içerek birbirlerine daima yardım edeceklerine dair ahitleşirlerdi. Bu kabileler bir kabile haline gelir ve saldırıya uğrama durumunda beraber hareket edilirdi. Herhangi birinin üçüncü bir kişi ya da topluluğa verdiği eman da kabul edilirdi. Bu tarz hilfler, kalabalık ve güçlü kabileler arasında yapıldığı için zayıflar güçlülerin koruması altına girmiş olurlardı. Küçük kabilelerin büyüklere ilhakı şeklinde olan hilfler de vardı. Hangi ırk ya da milletten olursa olsun haksızlığa uğrayan ve mazlum kişilerin yanında yer almak, onların haklarını korumak gayesi ile buluşan kabileler, mağdurun hukukunu alıncaya kadar mücadele edeceklerine dair yeminleşirlerdi. Bu hilfler câhiliye döneminde çok yaygındı. Hz. Peygamber'in İslam'dan önce üyesi olduğu Hilfû'l-fudûl böyle bir oluşumdur. Hz. Peygamber katılmaktan mutluluk duyduğunu, yine böyle bir oluşum olduğunda katılabileceğini ifade etmiştir¹¹⁷.

D. Himaye

Himayenin sözlük manası “korumak, zarar verecek şeylere engel olmak” demektir. Terim olarak ise kişi, aile, aşiret ve kabilelerin herhangi bir saldırıya maruz kalmalarında

¹¹⁶ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, çev. Adnan Demircan, İstanbul 2015, C. 1, s. 75-78; Taberî, C. 2, s. 252.

¹¹⁷ Özkuyumcu, “Hilf” mad., *DİA*, C. 18, 1998 İstanbul, s. 29-30.

birbirlerini koruması anlamında kullanılır. Himaye eden kimseye “hâmi’l-humeyyâ” denir. Himaye kelimesine karşılık olarak civâr ve hafâre (Ahid, söz verme, antlaşma, para karşılığında koruma) kelimeleri de kullanılmıştır. Himaye eden kişiye hafır, himaye edilmesini istemeye Tehaffür denilir. Gayri müslimler cizye ödeyerek süresiz vatandaş sıfatıyla İslâm toplumunda yaşayabilir, gayri müslim bir bölge veya ülke halkı da bu durumdan istifade edebilirdi. Bir devlet otoritesinin olmadığı Câhiliye döneminde kabileler arasında karşılıklı itimatsızlık oluşmuştu. Ticarî faaliyetlerde, panayırlarda malların ve kervancıların korunması önem arz ediyordu. Tâcirler, ticaret güzergâhı üzerindeki kabilelerin ya da reislerinin himayesiyle “hakku’l-mürûr” diye bilinen ücreti ödeyip topraklarından emniyetli geçebilirlerdi¹¹⁸. Himaye eden ve edilenin itibarlarının denk olması önemliydi. Kabile topraklarından ferdi geçişlerde de emniyet için eman gerekliydi¹¹⁹. Kabileler için himaye ettikleriyle övünmekte ön plandaydı. Misafirin muhafazası ailenin şerefiydi. Câhiliye şiirinde bunun en eski örneklerini görmek mümkündür. Amr b. Külsum’un İslâm’dan önce Kâbe duvarına asılan meşhur şiirlerinde, himaye gücünde olan kabile reisleri konu edilmiştir. Amr, atalarından himaye gücü ve bu gücün muhafazasında ahde sadık kalan Zelbürre’nin vârisi olduklarıyla övünmüştür. Câhiliye döneminde mazlumu himaye de zalimlere karşı bazı kabile reisleri bir araya gelip antlaşma yaparlardı. Mekke’de haksızlığa uğrayanların haklarının muhafazası için, Hz. Muhammed’in de içinde bulunduğu Hilfü’l-fudûl (Faziletliilerin yemini) bunun bilinen örneğidir. Cahiliye döneminde Hz. Peygamber’i, vefatına kadar amcası Ebu Tâlib himaye etmiştir. Hz. Peygamber hicretten önce Tâif yolculuğu dönüşünde Mekke’ye akrabası Mut’im b. Adî’nin himayesiyle girebilmesi¹²⁰, Risalet’ten sonraki ilk örnektir. Hz. Ebu Beki Habeşistan’a göç etmek isteyince İbnü’l-Düğunne tarafından müşriklere karşı himaye edilmiştir. Bazı şartlarla buna rıza gösterdiler. Himaye Hz. Ebu Bekir’in evinin bahçesine bir mescid yaparak namaz kılmaya başlaması ve Kur’an’ı açıktan tilavet etmesine kadar devam etti. Bu durumun bitmesini isteyen müşrikler İbn Düğunne’den himayesini kaldırmasını isteyince, Hz. Ebu Bekir ona himayesini iade ettiğini ve bundan böyle Allah’ın himayesine sığındığını bildirdi¹²¹. Himaye, câhiliye devrinde ve İslâm’ın ilk dönemlerinde Araplar arasında yaygın olan bir müessesedir¹²²

¹¹⁸ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, C. 5, s. 629.

¹¹⁹ Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, C. 5, s. 628.

¹²⁰ ¹²⁰ İbn Hişâm, C. 2, s. 381.

¹²¹ Buhârî, “Menâkıbü’l-ensâr”, 45.

¹²² Bozkurt, “Himaye” mad., *DİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 5.

E. Müste'men

“Müste'men” arapça emn kökünden türeyen bir isimdir. Sözlükte “emin olmak, güvenmek” anlamındadır. “Müste'men” “kendisine eman verilen kimse”, “müste'min” “eman isteyen kimse” anlamındadır. Uygulama alanında, İslâm memleketine emanla giren gayri müslimi ifade eder. Müste'men Kur'an'da¹²³ ise “istecâre” (eman isteme) fiiliyle, bu kişilerin kendilerini güvende hissedecekleri yer için de me'men kelimesiyle geçmektedir. Hadislerde “eman dilemek ve eman vermek” manasında “emn” ve “civâr” kökleriyle geçmektedir.

Kadim Arap geleneğinde eman uygulaması varlığını hep muhafaza etmiştir. Hz. Peygamber'in bu uygulamayı icrasında ise ayrıntılı bir hukuk şekillenmiştir. İslâm'da yabancılarla ilişkiler hukuka dayandırılmış, yabancıların İslâm memleketine girişi yasaklanmamış ve temel haklardan faydalanmalarına da imkân sağlanmıştır. İslâm'da, İnsanlar arasındaki ırk, renk ve dil gibi ayrımlar tanışma ve kaynaşma vesilesi kabul edilmiştir¹²⁴. Varlığı ırk birliği yerine inanç birliğine dayanan bir toplumda o inancı benimsemeyenler genelde yabancı unsuru teşkil eder. Bu sebeple, İslâm inancını benimsemeyenler hem vatandaş (zimmî) hem yabancı (müste'men) sıfatıyla İslâm toplumlarında yaşama imkânına sahiptir. Zimmîlerin İslâm devletiyle siyasî ve hukukî bağları olmasına karşılık müste'menler sadece devletin hukukî himayesi altında İslâm memleketinde geçici ikamet hakkına sahip olmuştur. İslâm'da yabancılara tanınan haklar, milletlerarası hukuk ve mütekalibiyet prensibi olmayıp, İslâm devletinin himayesine girmiş olmaları emniyetleri için sebep kabul edilmiştir¹²⁵.

Zimmîler inançları hariç müslümanlarla aynı haklara sahiptir. Müstemenler de İslâm memleketinde mülkiyet dâhil olmak üzere malî haklardan, aile, borçlar ve ticaret hukuku hükümlerinden istifade ederler. Gayri müslimler için hukuki olarak zimmîlerle müstemenlerin eşitliği olmakla birlikte birinin vatandaş, diğersinin yabancı olması sebebiyle bazı farklılıklar söz konusudur. Müstemenler, eman akdi gereği İslâm memleketinde inanç ve ibadet hürriyeti yanında can ve mal emniyetine de dâhildirler. İkamet ve seyahat konusunda Hicaz Bölgesi hariç bir sınırlama yoktur. Müste'men ve zimmîlerin adlî ve hukukî özerklikleri ceza davaları haricinde muhafaza edilmiştir. Yalnız İslâm'da olmayan, kendi inançları gereği meşrû sayılan bazı mallarla ilgili tasarruf ve akitlerde farklı hükümlere tâbidirler. Onlar için meşrû olan bazı

¹²³ Tevbe 9/6.

¹²⁴ Rûm 30/22; Hucurât 49/13.

¹²⁵ Abdülkerîm Zeydan, *Ahkâmü'z-zimmiyyin ve'l-müste'minin fî dâri'l-İslam*, Bağdad 1963, s. 73; Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Dârulislam-Dârulharb*, İstanbul 1991, s. 318-319.

fiilleri işlemeleri veya bir kısım suçlarda aranan şartlar sebebiyle cezalandırılmazlar ya da müslümanlara uygulanan cezadan daha hafif olanı uygulanır¹²⁶.

F. Zimmet

Zimmet “İslâm memleketine girme, İslâm ordusuna teslim olma talebinde bulunan yabancıya verilen can ve mal emniyeti” anlamındadır. Sözlükte “antlaşma, ahid, taahhüt altına girme, eman, güvence” anlamına gelmektedir. Kur’an’da “antlaşma ve antlaşmadan doğan yükümlülük” manasında kullanılmıştır. Hadislerde kullanımı hem sözlük hem terim manaları ile kullanılmıştır¹²⁷. Fıkıhta ise İslâm memleketinde yaşamak isteyen yabancılarla yapılan bir tür vatandaşlık sözleşmesine “zimmet akdi” ve sözleşme yapılan yabancılarla da ehl-i zimme (Zimmet ehli) denilir. İnsanın hak ve borçlarının varlık zemini manasına gelen ve modern hukuktaki kişilik kavramına karşılık gelen bir fıkıh terimidir. Müslüman birinin gayri müslim birini zimmetine aldığında diğer müslümanlar bu zimmet altındaki kimseye eman vermiş olurlardı. Zimmetine girmek demek, dokunulmazlık zırhına bürünen manasına geliyordu¹²⁸.

II. HİCRET SIRASINDA SÜRÂKA B. MALİK'E VERİLEN EMAN

Hz. Peygamber’in Mekke’den Medine’ye hicretinde, Sevr mağarasından çıktıktan sonra, Müdlic Oğullarının topraklarından geçerken bu kabileye mensup Sürâka b. Mâlik onları gördü. Sürâka’nın kendilerine yaklaşmakta olduğunu gören Hz. Ebu Bekir tedirgin olunca Hz. Peygamber, “Korkma, Allah bizimledir¹²⁹” dedi. Sonra “Allahım, onun şerrinden bizi muhafaza et” diye dua etti. Bu esnada atı tökezleyen Sürâka yere düştü. Hz. Peygamber’e yaklaşmak için yaptığı hamlelerin başarısız kaldı. Hz. Peygamber’e zarar veremeyeceğini anlayınca, peşlerinden gelecek olanları engellemeyi taahhüt edip, Hz. Peygamber’den yardım istedi. Kendisine yazılı bir eman verilmesini talep etti. Hz. Peygamber’in verdiği emanı Hz. Ebu Bekir ya da Âmir b. Führeyre yazıp verdi¹³⁰. Sürâka, Tâif seferinden (629) sonra, Huneyn

¹²⁶ Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, s. 331-338; Ahmet Özel, “müste’men” mad., *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 140-142.

¹²⁷ Tevbe 9/8, 10.

¹²⁸ İbn Sa’d, C. 1, s. 327; Eyyüp Said Kaya / Hasan Hacak, “Zimmet” mad., *DİA*, C. 44, İstanbul 2013, s. 424-428.

¹²⁹ Kur’an-ı Kerim, Tevbe 9, 40.

¹³⁰ Buhârî, *Tecrid-i Sarih*, C. 10, n. 1555; İbn Hişam, çev. Abdülvehhab Öztürk, C. 2, İstanbul 2016, s. 144-145; İbnü'l-Esir, *Kâmil fi't-Tarih*, çev. M. Beşir Eryarsoy, C. 2, İstanbul 1985, s. 564-5; Makrîzî, *İmtâu'l-esmâ*, çev. Muhammed Abdülhamid en-Nümeysi, C. 1, Beyrut 1420/1999, s. 420-421; Belâzurî, *Ensâbü'l-eşraf*, çev. Hamidullah, *Vesâik*, s. 54-58; Hâkim Nişâbüri, Muhammed, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, çev. M. Beşir Eryarsoy, C. 3, Konya 2013, s. 7; Müsned, C. 4, İstanbul 2014, s. 176; İbn Kesir, *Bidâye*, çev. Mehmet Keskin, C. 5, İstanbul 2000, s. 348; İbnü'l-Esir, *Üsdülğabe*, C. 2, Beyrut 2016, s. 265.

ganimetlerinin dağıtımını sırasında Cirâne'ye geldi. Hz. Peygamber'le görüşmesine izin verilmedi. Bunun üzerine Sürâka Hz. Peygamber'den aldığı emanı göstererek kendisini tanıttı. Hz. Peygamber'de o günün vefa ve iyilik yapma günü olduğunu ifade ederek, yanına gelmesine izin verdi¹³¹. Sürâka burada müslüman oldu¹³².

III. MEDİNE VESİKASI (MEDİNE SÖZLEŞMESİ)

Medine'de yaşayan Müslümanlar, Yahudiler ve Müşrik Araplar arasında hicretten kısa bir süre sonra Hz. Peygamber'in önderliğinde birlikte yaşamayı öngören siyasî-hukukî bir belge olarak hazırlanan Medine vesikası orjinal metninde kitap ve sahife adlarıyla, kaynaklarda ise muvâdaa ve muâhede gibi isimlerle geçer. Türkçe literatürde Medine Vesikası, Medine sözleşmesi, Medine anayasası gibi isimlerle bilinmektedir. Vesika klasik kaynaklarda¹³³ tam metin halinde günümüze kadar ulaşmıştır¹³⁴. Vesikanın tenkitli neşri gerçekleştirilmiş¹³⁵, Türkçe, Urduca ve çeşitli Batı dillerine çevrilmiştir¹³⁶.

Medine Vesikası'nın hicretten sonra ve Bedir Savaşı'ndan önce düzenlendiği anlaşılmaktadır¹³⁷.

Bazı araştırmacılar ise metnin müslümanlarla ilgili 1-23. maddeler kısmının hicretten hemen sonra, Yahudilerle ilgili 24-47. maddeler kısmının Bedir Savaşı'nın ardından kaleme alındığı görüşündedir¹³⁸. İngiliz şarkiyatçı Serjeant, Medine vesikasının farklı zamanlarda yazılmış sekiz ayrı belgenin birleştirilmesinden meydana geldiğini iddia etmektedir¹³⁹. Medine şehir devletini oluşturan toplulukları, bunların birbiriyle ve yabancılarla ilişkilerini, bu toplulukların idari ve adli yapılarını, fertlerin sahip olduğu din ve vicdan hürriyetini belirli esaslara bağlayan metin şekil bakımından bugünkü anayasalardan farklı olmasına rağmen içeriğiyle anayasa özelliğindedir. Batılı araştırmacılar belgeyi “Medine anayasası” (The

¹³¹ İbn Kayyım, *Zâdü'l-Me'âd*, C. 3, s. 55.

¹³² İbnü'l-Esir, *Üsdülğabe*, C. 2, s. 331-333; Yavuz Ünal, “Sürâka b. Malik” mad., *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 161.

¹³³ İbn Hişâm, C. 2, s. 501-504; Ebu Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, s. 193-196; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, C. 1, s. 197-198; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, C. 3, s. 224-226.

¹³⁴ İbn İshak, s. 295; Vâkıdî, C. 1, s. 176; İbn Sa'd, C. 2, s. 29; Taberî, C. 2, s. 479; Hamidullah, *Vesâik*, s. 57-58.

¹³⁵ Hamidullah, *Vesâik*, s. 63-73; Michael Lecker, *The Constitution of Medina Muhammad's First Legal Document*, s. 5-31.

¹³⁶ Hamidullah, *Vesâik*, s. 57.

¹³⁷ Vâkıdî, C. 1, s. 176; İbn Sa'd, C. 2, s. 29; Taberî, C. 2, s. 479.

¹³⁸ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. 1, s. 206, 210-213.

¹³⁹ Robert Bertram Serjant, “Sünnet Camiası, Yesrib Yahudileri ile Yapılan Muahedeler ve Yesrib'in Tahrir'i”, *Sözde Medine Anayasasında Yer Alan Vesikaların Tahlil ve Tercümesi*, çev. Murat Çiftkaya, *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, S. 5, İstanbul 1994, s. 75-87.

Constitution of Medina) olarak adlandırmaktadır. Muhammed Hamîdullah bu vesikanın tarihte tespit edilebilen ilk yazılı anayasa olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁰

Medine vesikasının hangi şartlar altında hazırlandığının anlaşılabilmesi için şehirdeki dini, siyasi ve sosyal durumun dikkate alınması gerekir. İslâm'dan önce Medine'de herhangi bir devlet yoktu. Şehirde Evs ve Hazrec kabilelerine mensup Araplar'la Beni Kaynuka, Beni Nadir ve Beni Kurayza yahudileri yaşamaktaydı. Evs ve Hazrec kabileleri zamanla yahudilere karşı üstünlük sağlayarak şehre hâkim olmuşlardı. Bu iki kabile arasında çıkan anlaşmazlıklarda bazı yahudiler Evs'in, bazıları da Hazrec'in yanında yer alıyordu. Meselâ hicretten beş yıl önce meydana gelen Buâs harbinde (Yevmü Buâs) Benî Kurayza ve Benî Nadîr yahudileri Evsliler'le, Benî Kaynuka da Hazrecliler'le ittifak kurmuş, savaş Evs kabilesinin galibiyetiyle sonuçlanmıştı (617). Yahudi kabileleri arasında da anlaşmazlık ve çatışmalar meydana gelmekteydi. Siyasal alanın dışında yahudiler ekonomik olarak Araplar'dan güçlüydüler. Ziraat, ticaret, demircilik, silâh yapımı, dokumacılık, kuyumculuk gibi meslekler Yahudilerdeydi. Hz. Peygamber hac gayesiyle Kâbe'ye gelen Evs ve Hazrec Kabilesi'nden bir grupla gerçekleştirdiği Akabe biatlarıyla gelişen süreçte Yesribli Müslümanlar “Kadınlarını ve çocuklarını korudukları her şeyden Hz. Peygamber'i de koruyacaklarına dair” söz verdiler. Cennet karşılığında, Hz. Peygamber sebebiyle gelebilecek her türlü musibete razı oldular¹⁴¹. Bunun üzerine hicret eden Müslümanların Yesrib'de himaye görmesi, onlara eman verilmesi İslâmı Yesrib'de güçlendirmeye başladı¹⁴². Evs kabilesinin önde gelenlerinden Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muâz ile Hazrec ileri gelenlerinden Sa'd b. Ubâde'nin İslâm'ı kabul etmeleri Medine'de İslâm'ın yayılmasında etkili oldu. Özellikle İkinci Akabe Biati'na katılan yetmiş beş kişiden on iki reisin seçilmesi ve bunlara Hz. Peygamber tarafından Es'ad b. Zürâre'nin reis yapılması siyasi, idari teşkilatlanmanın çekirdeğini teşkil etti. Hazrec kabilesi reisi Abdullah b. Übey b. Selûl, Medine toplumunun lideri olarak taç giyme hazırlığındaiken hicretle bu girişim sonuçsuz kaldı. Hicretten hemen sonra Mescidi Nebevî'nin inşa edilmesi ve ardından yerli müslümanlarla muhacirler arasında kardeşlik bağı kurulması ile müslümanlar arasında birlik sağlanmış oldu. Mekke'ye nispet muhacirler Medine'de gördükleri himayeyle rahat yaşama imkânına kavuşmuş oldu¹⁴³.

Mekke müşriklerinin, Yesribli müslümanların bu emanına olan öfkeleri putperest Araplara yazılan mektupta; “Hemşehrimize sığınma hakkı tanıdınız. Ya onu öldüreceksiniz ya

¹⁴⁰ Hamidullah, a.g.e., s. 206; Mehmet Akif Aydın, “Anayasa” mad., *DİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 154.

¹⁴¹ Belâzurî, *Ensâb*, C. 1, s. 252-254; Hamidullah, *Vesâik*, s. 54-55.

¹⁴² Hamidullah, *Vesâik*, s. 80-81.

¹⁴³ Algül, “Muahat” mad., *DİA*, C. 2, İstanbul 2005, s. 308-309.

da onu şehrinizden çıkaracaksınız. Yoksa savaşçılarımızı öldürecek kadınlarımızı elinizden alacağız” tehditlerine dönüştü. Müşrikler, aynı uyarıları Yesribli Yahudilere de yaparak onları Hz. Peygamber’e karşı kışkırttılar. Bu durum hem şehir hem de müslümanlar için bir güvenlik problemi oluşturmaya başladı¹⁴⁴.

Bu sırada Medine nüfusunun 10.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Müslümanlar 1500, müşrik Araplar 4500, yahudiler 4000 civarında idi. Çok az sayıda hıristiyan da vardı. Muhacirlerin sayısı tam olarak bilinmemektedir. Medine’ye hicret eden Kureyşliler’in büyük çoğunluğu erkek olmak üzere 226’sının adı bilinmektedir¹⁴⁵.

Hız. Peygamber, Medine vesikası ile muhacir ve ensarın dayanışmasını hukuki zeminde güçlendirerek, Kureyş müşrikleriyle Medine’deki müşrik ve yahudilerin müslümanlara karşı muhtemel iş birliğinin önüne geçip, Medine’ye yapılabilecek bir saldırı karşısında şehirde yaşayanların birlikte hareketini temin etme gayretindeydi. Vesika Medine’de yaşayan dini, siyasi ve etnik grupların iç işlerinde bağımsız, dış tehlikeler karşısında birlikte hareket etmeleri, şehirde siyasi birliği sağlaması, din ve vicdan hürriyetini, can, mal ve namus güvenliğini hukukî güvence altına alan hükümleriyle taraflarca kabul görmüştür. Medine şehir devletini bir konfederasyon halinde düzenleyen belgede şehirde yaşayan müslümanlar, Evs ve Hazrec kabilelerinden henüz müslüman olmayanlar ve yahudiler bu konfederasyonu oluşturan federasyonlar görünümündedir. Belgede önce şehir devletini teşkil eden gruplar sayılmakta ve bunların siyasi bir bütün oluşturdukları belirtilmektedir. Burada, Hız. Peygamber’in taraflar arasındaki anlaşmazlıklarda hakem ve ordu kumandanı olarak kabul edilmesi onun devlet başkanı olduğunu, o sırada müslümanların sayısı toplam nüfusun yedide birini teşkil etmekle birlikte Medine toplumundaki yerinin güçlü kabul edildiğini göstermektedir¹⁴⁶.

Batılı araştırmacıların dikkatini çeken ve birçok araştırmaya konu teşkil eden belgeyi şarkiyatçı Wellhausen kırk yedi madde halinde düzenlemiş, daha sonraki araştırmacılar da genellikle bunu esas almıştır. Metnin elli iki madde halinde düzenlenebileceğini belirten Hamidullah, Wellhausen gibi kırk yedi maddeyi kabul etmekle birlikte 12, 20, 25, 36 ve 45. maddeleri ikişer bende ayırmıştır¹⁴⁷. M. Lecker ise belgeyi altmış dört madde olarak tanzim etmekte¹⁴⁸, Serjeant da sekiz ayrı parça ve toplam yetmiş madde halinde incelemektedir¹⁴⁹.

¹⁴⁴ Ebu Dâvûd, *Harac ve'l-İmâre* 14/3004; Hamidullah, *Vesâik*, s. 77-78.

¹⁴⁵ Fikret Işıltan, “Abdalmu’min b. Xalaf ad-Dimyati’nin Bir Muhacirun Listesi”, *İ.Ü. Edebiyat Fak. Şarkiyat Enstitüsü Şarkiyat Mecmuası*, C. 3, İstanbul 1959, s. 133-155.

¹⁴⁶ Aydın, a.g.mad.

¹⁴⁷ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. 1, s. 220-228; Hamidullah, *Vesâik*, s. 63-73

¹⁴⁸ Michael, Lecker, The “Constitution of Medina” Muhammad’s First Legal Document, C. 8, New Jersey 2004, s. 7-9.

¹⁴⁹ Serjant, “Sünnet Camiası, Yesrib Yahudileri ile Yapılan Muahedeler ve Yesrib’in Tahrir’i”, s. 75-87.

Medine vesikasının tam metni şöyledir:

“Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. Bu vesika, Allah'ın Rasulü Muhammed tarafından Kureyş ve Yesrib müminleri ve bunlara tâbi olanlarla sonradan onlara katılmış olanlar ve onlarla birlikte savaş ve savunmayı taahhüt edenler arasında düzenlenmiştir.

2. Vesikayı imzalayanlar diğer insanlardan ayrı bir ümmet teşkil eder.

3. Kureyşli muhacirler kan diyetlerini ödemeye katılacaklar ve savaş esirlerinin fidyelerini müminler arasındaki iyi ve bilinen esaslara ve adalete göre ödeyeceklerdir.

4. Avf Oğulları, adetleri olduğu üzere kan diyetlerini ödemeye katılacak ve müslümanların oluşturduğu her grup savaş esirlerinin fidyelerini müminler arasında iyi ve bilinen esaslara ve adalet prensibine göre vereceklerdir.

5. Hâris Oğulları, adetleri olduğu üzere kan diyetlerini ödemeye katılacak ve müslümanların oluşturduğu her grup savaş esirlerinin fidyelerini müminler arasında iyi ve bilinen esaslara ve adalet prensibine göre vereceklerdir.

6. Sâide Oğulları, adetleri olduğu üzere kan diyetlerini ödemeye katılacak ve müslümanların oluşturduğu her grup savaş esirlerinin fidyelerini müminler arasında iyi ve bilinen esaslara ve adalet prensibine göre vereceklerdir.

7. Cüşem Oğulları, adetleri olduğu üzere kan diyetlerini ödemeye katılacak ve müslümanların oluşturduğu her grup savaş esirlerinin fidyelerini müminler arasında iyi ve bilinen esaslara ve adalet prensibine göre vereceklerdir.

8. Neccâr Oğulları, adetleri olduğu üzere kan diyetlerini ödemeye katılacak ve müslümanların oluşturduğu her grup savaş esirlerinin fidyelerini müminler arasında iyi ve bilinen esaslara ve adalet prensibine göre vereceklerdir.

9. Amr b. Avf Oğulları, adetleri olduğu üzere kan diyetlerini ödemeye katılacak ve müslümanların oluşturduğu her grup savaş esirlerinin fidyelerini müminler arasında iyi ve bilinen esaslara ve adalet prensibine göre vereceklerdir.

10. Nebît Oğulları, adetleri olduğu üzere kan diyetlerini ödemeye katılacak ve müslümanların oluşturduğu her grup savaş esirlerinin fidyelerini müminler arasında iyi ve bilinen esaslara ve adalet prensibine göre vereceklerdir.

11. Evs Oğulları, adetleri olduğu üzere kan diyetlerini ödemeye katılacak ve müslümanların oluşturduğu her grup savaş esirlerinin fidyelerini müminler arasında iyi ve bilinen esaslara ve adalet prensibine göre vereceklerdir.

12. a. Müminler, kendi aralarında ağır malî sorumluluklar altında bulunan hiç kimseyi çaresiz bırakmayacak, fidyelerini veya kan diyeti gibi borçlarını bilinen esaslara göre ödeyeceklerdir.

b. Hiçbir mümin başka bir müminin özel şartlarda anlaşmalı bulunduğu kimse ile ondan habersiz bir anlaşma yapamaz.

13. Kuralları uygulamada hassas davranan bütün müminler, saldırganlara, haksız bir fiil hazırlığında olanlara ve cürüm işleyenlere, bir hakka tecavüz edenlere, müminler arasında karışıklık çıkarmak isteyen kimselere karşı olacak ve bunlardan biri kendilerinden bir kişinin çocuğu bile olsa hepsinin eli onun aleyhine kalkacaktır.

14. Hiçbir mümin bir kâfir için bir mümini öldüremez ve mümin aleyhinde kâfire yardım edemez.

15. Allah'ın zimmeti, himaye ve teminatı tektir, müminlerden yetki bakımından en aşağı derecede olan birinin verdiği himaye onların hepsini bağlar, müminler birbirinin mevlasıdır.

16. Yahudilerden bize tâbi olanlar, zulme uğramadan ve onların aleyhlerine bir mücadele olmaksızın yardımımıza ve desteğimize hak kazanacaktır.

17. Müminler arasında barış tektir. Hiçbir mümin Allah yolunda girilen bir savaşta diğer müminleri hariç tutarak bir anlaşma yapamaz; bu anlaşma, ancak müminler arasında birlikte ve adalet çerçevesinde yapılır.

18. Savaşa katılan bütün askeri birlikler nöbetleşe görev yapar

19. Müminler birbirinin Allah yolunda akan kanlarının intikamını alacaktır.

20. a. Kuralları uygulamada hassas olan müminler en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunurlar.

b. Hiçbir müşrik düşman bir Kureyşli'nin malı ve canını himayesi altına alamaz ve hiçbir mümine karşı düşman Kureyşli'nin yanında yer alamaz.

21. Bir kimsenin bir müminin ölümüne yol açtığı sabit olduğunda ve öldürülenin velisi diyete razı olmazsa o kimseye kısas hükümleri uygulanır; bu takdirde bütün müminler öldürülene karşı tavır alır. Bunlara sadece bu kısas hükmünün uygulanması için yapılacak hareketler helal olur.

22. Bu yazıda olanları kabul eden, Allah'a ve Resulüne iman eden hiç bir müminin bir katile yardım etmesi ve ona sığınacak yer bulması helâl değildir. Kim katile yardım eder veya sığınacak yer gösterirse, kıyamet günü Allah'ın lânet ve gazabına uğrayacaktır. Böyle birisinden ne bir fidye ne de bir özür kabul edilmez.

23. Üzerinde ihtilâfa düşülen konularda durum, Allah'a ve Resulü Muhammed'e arz edilecektir.

24. Yahudiler savaşa katıldıkları müddetçe savaş masraflarını kendileri ödeyecektir.

25. a. *Avf Oğulları yahudileri müminlerle birlikte bir ümmet oluştururlar. Yahudilerin dinleri kendilerine, müminlerin dinleri de kendilerinedir. Buna özel hükümlü sözleştikleri de da dâhildir.*

b. *Ancak bunlardan haksızlık yapan veya suç işleyen kimse yalnız kendine ve ailesine zarar vermiş olacaktır.*

26. *Neccâr Oğulları yahudileri Avf Oğulları Yahudileriyle aynı haklara sahiptir.*

27. *Hâris Oğulları yahudileri Avf Oğulları Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaktır.*

28. *Sâide Oğulları yahudileri Avf Oğulları Yahudileriyle aynı haklara sahiptir.*

29. *Cüşem Oğulları yahudileri Avf Oğulları Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaktır.*

30. *Evs Oğulları yahudileri Avf Oğulları Yahudileriyle aynı haklara sahiptir.*

31. *Sa'lebe Oğulları yahudileri de Avf Oğulları Yahudileriyle aynı haklara sahiptir. Haksız bir fiil işleyen kimse sadece kendine ve aile fertlerine zarar vermiş olacaktır.*

32. *Cefne Oğulları'da Salebe'nin bir koludur, Onların tabi olduğu hükümlere tabidirler.*

33. *Şetîbe Oğulları yahudileri de Avf Oğulları Yahudileriyle aynı haklara sahip olacaktır. Kesinlikle kurallara uyulacak, aykırı davranılmayacaktır.*

34. *Salebe Oğulları'na özel şartlarla bağlı olanlar Salebiler gibi kabul edilecektir.*

35. *Yahudilere sığınmış olan kimseler yahudiler gibi kabul edilecektir.*

36. a. *Yahudilerden hiçbir kimse Hz. Muhammed'in izni olmadan müslümanlarla birlikte savaşa katılamayacaktır.*

b. *Bir yaralamanın intikamını almak yasak edilmeyecektir. Bir adam öldüren kimse yalnız kendini ve aile bireylerini sorumluluk altına sokmuş olur. Bir zalime karşı işlenmiş cinayet, bundan müstesnadır. Allah bu kurallara riayet edenlerle beraberdir.*

37. a. *-Medine'ye yönelik bir saldırı olması halinde yahudiler ve müslümanlar kendi savaş masraflarını kendileri karşılayacak, bu sayfada gösterilen kimselere savaş açanlara karşı yardımlaşacaktır. Onların arasında kötülük değil istişare, tavsiye, iyi niyet ve samimiyet hâkim olacaktır. Bu vesikadaki bütün kurallara muhakkak riayet edilecektir.*

b. *Hiçbir kimse müttetiklerine karşı suç işleyemez; zulme uğrayana muhakkak yardım edilecektir.*

38. *Yahudiler müslümanların yanında savaştıkları müddetçe giderlerini kendileri ödeyecektir.*

39. *Yesrib vadisi bu sayfada adı geçenler için dokunulmaz bir bölgedir.*

40. Himaye altına giren kimse himaye eden gibidir; ne zulmedilir ne de kendisi zulüm işleyebilir.

41. Himaye hakkı, bu hakka sahip olanlar dışındakilerce verilemez

42. Bu yazıda adı geçen kimseler arasında meydana gelmesinden endişe edilen anlaşmazlık ve öldürme hadisesi Allah'a ve Resulü Muhammed'e arz edilmesi gerekir. Allah bu sayfaya en iyi riayet edenlerle beraberdir.

43. Kureyşliler'e ve onlara yardım edenlere himaye hakkı tanınmaz.

44. Müslümanlar ve Yahudiler Yesrib'e yapılacak bir saldırıya karşı yardımlaşma ve dayanışma içinde olacaktır.

45. a. Yahudiler, müslümanlar tarafından barış antlaşması yapmaya veya barış antlaşmasına katılmaya davet olunursa bunu kabul edip anlaşmaya katılacaklardır. Yahudiler müslümanlara aynı şeyleri teklif edecek olursa müminler de aynı sorumlulukları yerine getireceklerdir. Din konusunda yapılacak savaşlar bu hükümlere tâbi değildir.

b. Medine'deki her grup şehrin savunmasında kendine ait bölgeden sorumludur.

46. Bu sayfada adı geçenler için konulan şartlar hem Evs Yahudilerine hem de onların mevlâlarına sayfada adı geçen kimseler tarafından tavizsiz bir şekilde uygulanır. Kurallara mutlaka uyulacak ve asla aykırı hareket edilmeyecektir. Haksız kazanç sağlayan sadece kendilerine zarar vermiş olur. Allah bu sayfada gösterilen hükümler en doğru ve iyi şekilde riayet edenlerle beraberdir.

47. Bu vesika bir zalim veya suç işleyen cezalandırılmasına engel olmaz. Savaş için yola çıkanlar da Medine'de kalanlar da emniyet içinde olacaktır; ancak zulmeden ve suç işleyen durumu müstesnadır. Bu hükümlere uyan ve sorumluluğunun bilincinde olanlar Allah ve resulünün himayesi altındadır. Allah'ın Resulü Muhammed bunların takipçisidir¹⁵⁰.”

Medine vesikasının hükümleri, hicretin ikinci yılında tek taraflı olarak ilk defa Kaynuka yahudileri tarafından bozulmuştur (624). Bazı yahudiler, Kaynuka çarşısında alışveriş yapan müslüman bir kadını rahatsız edince birkaç kişinin ölümüyle neticelenen müslüman-yahudi çatışmasına sebebiyet vermiştir. Anlaşmayı bozan ve kaleleri kuşatılan Kaynuka Hz. Peygamber'in hükmüne teslim olmuş, 700 savaşçıya önce idam cezası verilmiş, daha sonra affedilip alacaklarını tahsil etmelerine ve şehirden çıkıp gitmelerine izin verilmiştir. Anlaşmayı bozan ikinci grup yahudi Nadîr Oğullarıdır. Hz. Peygamber, müslümanlarla yahudilerin beraber ödemeleri gereken bir diyet parasını almak için Nadîr Oğulları'na gittiğinde, Peygamber'i öldürmeye teşebbüs etmişlerdir. Uhud Savaşı'ndan altı ay sonra olan bu olay üzerine Hz.

¹⁵⁰ İbn Hişâm, C. 2, s. 501-504; Hamidullah, *İslâm Anayasa Hukuku*, s. 96-103; Hamidullah, *Vesâik*, s. 63-73.

Peygamber, Nadîr Oğulları'nı yirmi gün muhasara etmiş, teslim olanlar Medine'den çıkarılarak Hayber'e sürgün edilmiştir (4/625). Hendek Savaşı'nda (5/627) Mekkeli müşriklere destek verme teşebbüsünde bulunan Kurayza Yahudileri de vesikayı ihlâl etmiştir. Bunlar da Sa'd b. Muâz'ın verdiği hüküm doğrultusunda cezalandırılmıştır¹⁵¹.

A. Medine Vesikası'nın Emanla ilgili Maddeleri

Hicretin birinci yılında yürürlüğe giren ve olduğu gibi günümüze kadar ulaşan Hz. Peygamber'in yazıya geçirttiği "Medine Sözleşmesi'nde (Medine Vesikası)"¹⁵² eman verme, himaye etme şartlarının nasıl olması gerektiği hususunda önemli maddeler bulunmaktadır. Sözleşmenin, eman ve himayeden bahseden maddeleri:

15. *"Allah'ın zimmeti tek olduğu için, müminlerin arasından en mütevazı olanın bile bir başkasına yapacağı himaye herkesi bağlar. Müminler, diğer insanlardan ayrı olarak, birbirlerinin kardeşi durumundadır."*

Bu maddeyle, eman verme hususunda mü'minler arasındaki eşitliğe dikkat çekilmiştir. Bu eşitliği destekleyen başka bir hadis, statü farklılığı gözetilmeksizin eman vermeye dikkat çekmektedir: "Müslümanların emanı birdir; statü bakımından en aşağı bulunan bir Müslüman da eman verebilir. Kim bir müslümanın verdiği emana tecavüz ederse Allah'ın meleklerin ve bütün Müslümanların laneti onun üzerine olsun. Allah kıyamet günü onun ne bir farzını nede bir nafilisini kabul eder"¹⁵³.

20. b. *"Hiçbir müşrik, düşman bir Kureyşli'nin mal ve canını himayesi altına alamaz ve bir mümine karşı onun yanında yer alamaz."*

Bu maddeyle; "O sırada düşmanları durumundaki Mekkeli Kureyşlilerin, eman verilerek Müslümanlara karşı koruma altına alınmaları yasaklanmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda meydana gelen bazı uygulamalara bakılırsa zaman zaman bu sözleşme metninde siyasi hayatın doğurduğu durumlar çerçevesinde bir takım değişiklikler yapılmıştır ve bu madde uygulanmamıştır. Bedir Savaşı'na (624) kadar geçen süre içerisinde Müslümanlar Mekkelilerin malları için eman yoluyla himaye sağlamışlardır¹⁵⁴. Hz. Peygamber'in kızı Zeynep o zaman

¹⁵¹ Özkan, Mustafa, "Medine Vesikası" mad., *DİA*, C. Ek-2, İstanbul 2016, s. 212-215; Özkan, *Medine Vesikası*, AÜSBE Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002; Nagihan Kocadağ, *Hz. Peygamber Döneminde İslam ve Diğerleri Medine Vesikası'nın Sosyolojik Analizi*, MÜSBE Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

¹⁵² İbn Hişâm, C. 1, s. 501-502; İbn Kesîr, C. 3, s. 274-276; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. 1, s. 193; Hamidullah, *Vesâik*, s. 66-71. (Medine Sözleşmesi'nin maddelerinde Vesâiku's-Siyasiyye'deki sıra esas alınmıştır.)

¹⁵³ Buhârî, *Cizye* 58/ 10.

¹⁵⁴ Vâkıdî, C. 2, s. 64; Buhârî, *Vekâlet* 40/ 2.

müşrik kocası Ebu'l-Âs b. Rebi eman verdi¹⁵⁵. Bu durum sözleşmenin 20/b maddesinin zaman içerisinde, şartlar gereği uygulanmadığına bir örnektir.

22. *“Bu yazının içeriğini kabul eden, Allah’a ve Ahiret Günü’ne inanan bir müminin bir katile yardım ve yataklık etmesi helal değildir. Kim böyle birisine yardım eder ve sığınma hakkı tanırorsa kıyamet gününde Allah’ın lanet ve gazabı onun üzerine olsun. Artık böyle birisinin ne özrü kabul edilir ne de ondan bir fidye alınır.”*

Araplar arasında, zaman zaman kabilecilik taassubu ve akrabalık bağı sebebiyle, suçu sabit olan kişiler yakınları tarafından koruma altına alınırdı. Cinayet, ahlak dışı davranış vb. sebeplerle kabilesi tarafından dışlanan bazı kişiler başka kabileler tarafından eman altına alınabiliyordu. Bu durum zaman zaman çatışmalara sebep olmuştur¹⁵⁶. Sözleşmedeki bu maddeyle katilin eman yoluyla himayesinin önüne geçilmektedir.

40. *“Himaye altındaki kimse kendisini himaye eden kimse ile aynı konumdadır. Ne kendisine zulmedilecek ne de kendisinin zulüm yapmasına izin verilecektir.”* Bu maddeden, eman veren kişinin emanı altındaki kimseye karşı üstünlük iddiasında bulunmaması sonucunu çıkarmak mümkündür. Eman altındaki kişinin de eman vereni zorda bırakacak davranışlardan kaçınması gerekir.”

41. *“Himaye hakkına sahip kimsenin izni dışında himaye edilen kişi bir başkasına himaye hakkı veremez.”* Bu maddeyle, himaye altında olan bir kişinin, kendisine eman verenin izni olmadan, hem onun ve hem de kendi adına başkalarına eman veremeyeceği hususu düzenlenmiştir.

43. *“Ne Kureyşliler ne de onlara yardım edecek olanlar himaye civâr altına alınmayacaklardır.”* Bu madde, sözleşmeyi kabul edenlerin, Müslümanların düşmanı olan Kureyşliler ile onlara yardım eden, onlarla birlikte hareket eden müttefiklerinin eman yoluyla himaye altına alınmalarını yasaklamaktadır¹⁵⁷.

47. *“Bu belge, haksız bir fiil ya da suç işleyen kişinin cezalandırılmasına engel olamaz. Medine’de kalan da Medine dışına sefere çıkan da güven içindedir. Ancak haksız bir fiil ya da suç işlenmesi durumu müstesnadır. Buradaki hükümlere uyan bu hususta titizlik gösterenin ilk hamisi Allah’tır. Allah’ın elçisi Muhammed bütün bunların takipçisidir.”* Bu maddeyle, haksız bir fiilde bulunmadıkları sürece Medine’de yaşayan kimselerin emniyette olduğunu, karşılıklı haklara riayet edilirse Medine’nin “eman yurdu” olarak ilan edildiğini görüyoruz.

¹⁵⁵ Vâkıdî, C. 2, s. 553, İbn Sa’d, C. 8, s. 33.

¹⁵⁶ Cevâd Ali, C. 3, s. 354- C. 2, s. 227.

¹⁵⁷ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. 1, s. 197.

IV. GIFAR OĞULLARINA VERİLEN EMAN

Hız. Peygamber, Medine'ye yakın bir yerde yaşayan Gıfar Kabilesi'yle¹⁵⁸ savaş ve barışta beraber hareket etmek üzere anlaşma yaparak müttefik oldu (624). Müşrik olan Gıfar Oğulları'yla yapılan anlaşma Mekke'den gelebilecek tehlikelere karşı Medine'yi emniyete almıştır¹⁵⁹.

Gıfar Kabilesi'nin müslüman olduktan sonra aldığı emannâme(629); *“Müslüman olan Gıfar Oğullarının mallarına ve canlarına dair Allah ve Peygamberinin zimmeti vardır. Gıfar Oğulları veya Medine bir tehdit ve saldırıya uğrarsa karşılıklı yardımlaşmak her iki tarafında borcudur; ancak din uğrunda savaş hali hariç. Bu mektup, deniz bir tutam yünü ıslattığı sürece geçerlidir. Bu kitap, bir cinayet karşısında araya girmeyecektir”*¹⁶⁰.

V. HAYBER SAVAŞI SONRASINDA YAPILAN SULH'LA VERİLEN EMAN

Hayber Savaşını bizzat Hız. Peygamber yönetmiştir (628). Hız. Peygamber Hudeybiye anlaşmasında Kureyş'le, ileride çıkabilecek müslüman yahudi savaşında tarafsız kalmalarını sağladıktan bir ay sonra Hayber Seferi için 1500 kişilik bir kuvvetle Medine'den ayrıldı. Sefer sırasında 6. Gecede Recî denilen mevkide karargâh nöbeti tutan Hız. Ömer'in arkadaşları, Simâk adlı bir Yahudi'yi yakalayıp Ömer'e getirdiler. Yahudi Hız. Peygamber'le görüşmek istediğini söyledi. Görüşmede Yahudi eman talep edince, eman verildi. Yahudi; Netâh Kalesi'nden geldiğini, oradakilerin bu gece orayı terk ederek, Şıkk Kalesi'ne gideceklerini, Şıkk Kalesi'nde silahlar ve erzaklar olduğunu, yeraltındaki sığınağın da bu kalede bulunduğunu, mühimmat arasında bir adet mancınık, iki adet debbâbenin ve çok sayıda zırhın, miğferin ve kılıcın da olduğunu, bu gizli barınağı, kendilerine göstereceğini, ayrıca kendisinden başka hiç kimsenin burayı bilmediğini söyleyerek, Hız. Peygamber'e bu silahları Şıkk Kalesi'ne kurmasını, onlara göstereceği gizli yerden hareket ederlerse bir gün içinde orayı fethedebileceklerini ve aynı taktiği Ketîbe Kalesi için de uygulamalarını iletmiştir. Yahudi, verdiği bilgiler karşılığında, Hız. Peygamber'den kendi emniyetinin sağlanmasını ve ayrıca Nizâr Kalesi'nde bulunan karısının, kendisine bağışlamasını istemiş, Yahudi'nin bu istekleri, Hız. Peygamber tarafından kabul edilmiştir. Bu konuşmalardan sonra Hız. Peygamber, Yahudi'yi İslâmiyet'e davet etmiş, ancak o, bunun için, birkaç gün mühlet istemiştir. Vatîh ve Sülâlim Kaleleri fethedildikten sonra

¹⁵⁸ Kapar, “Gıfar (Benî Gıfar)” mad., *DİA*, C. 14, İstanbul 1996, s. 49.

¹⁵⁹ Hamidullah, *Vesâik*, s. 292.

¹⁶⁰ İbn Sa'd, C. 1, s. 262; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. 1, s. 287.

Simâk, Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber de Simâk'ın esirler arasında bulunan karısı Nüfeyle'yi de ona teslim etmiş, böylece o, Hayber'den çıkıp gitmiş ve bir daha da adı duyulmamıştır¹⁶¹.

Hz. Peygamber'in seferine hazırlıklı olan Yahudiler 20.000 veya en az 10.000 savaşçısı olmasına ve kaleleriyle savunma üstünlüğü bulunmasına rağmen yenildiler¹⁶².

Hz. Peygamber önce Hayberlilerin tamamının canını bağışlayıp kıyafetleriyle memleketlerini terketme müsaadesiyle beraber yerlerinde kalarak ortaklık yapabileceklere, yetiştirecekleri mahsulün yarısını almalarına da izin verdi. Hz. Peygamber Hayber'in Ketîbe ve Sülâlim dâhil yarısını devlete ayırıp Şık ve Netâh'a bağlı topraklarla geri kalanını askerler arasında dağıttı. Zührî'nin ifadesine göre Hayber'in bir kısmı kılıçla, bir kısmı da barışçı yollarla ele geçirildi¹⁶³. Tarihçiler, fethedilen toprakların fâtipler arasında bölüştürülmesi sırasında alışlageldiği gibi "humus"un devlete devredildiğini söylemektedirler ki burası Ketîbe'dir. Buranın yıllık mahsulü bazı kimselerin maaş ve atıyyeleri için ayrıldı. Hayber kuşatması sürerken Muhayyisa b. Mes'ûd Ensârî komutasında bir birlik Fedek'e gönderildi. Fedek yahudileri savaşmadan barış anlaşması yaptılar ve mahsullerinin yarısını vermeyi kabul ettiler. Muhayyisa ve birliği Hayber'in fethinde olmadıkları halde ganimet payını aldılar ve humustan belli bir maaş bağlandı¹⁶⁴.

Bazı kaynaklarda Hayberlilere imtiyazlar verildiği iddia edilse de bunun sahte olduğuna dair farklı itirazlar vardır¹⁶⁵. Hz. Peygamber'e atfedilen bir diğer sahte belgede Hayber'le birlikte Makna'ya kolaylıkların sağlandığı açıklanmaktadır. İbrânî yazısıyla arapça kaleme alınan bu belge muhtemelen Fâtımî devrine aittir¹⁶⁶.

Medine'de ikamet eden Kaynuka Yahudilerinden bazıları Hayber Savaşı'na gönüllü katılmışlar ve ganimet mallarından ödülleri almışlardı¹⁶⁷. Serahsî bu yahudilere müslümanlar gibi pay verildiğini ifade etmektedir. Bu sırada Hayber'li Yahudi zenci bir çoban Müslüman oldu ve koyunları ne yapacağını sordu. Hz. Peygamber ona sürüyü sahibinin kalesine doğru

---

¹⁶¹ Vâkıdî, C. 2, s. 647-648; Halebî, C. 2, s. 198- C. 3, s. 35; Muhammed Ali el-Kutub, *Peygamberimizin Savaşları*, çev. Nedim Yılmaz, İstanbul, 1986, s. 9-10; Şevkî Ebu Halîl, *Gazvetü Hayber (el-Fethü'l-Karîb)*, Şam 1986, s. 34-35, s. 56-57; Muhammed Ahmed Başümeyl, *Mevsûâtü'l-Gazavâti'l-Kübrâ, (Sulhu'l-Hudeybiyye, Gazvetü'l-Hayber)*, Kahire 1985. s. 123-124.

¹⁶² Serahsî, a.g.e., s. 72-73.

¹⁶³ İbn Kesir, *Bidâye*, C. 4, s. 202.

¹⁶⁴ Serahsî, a.g.e., C. 3, s. 979-1008.

¹⁶⁵ İbn Kayyim, *Ahkâmü ehli'z-zimme*, nşr. Subhî es-Sâlih, Beyrut 1401/1981, 1983. C. 1, s. 7-9.

¹⁶⁶ Hamidullah, *Vesâik*, s. 135; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. 1, s. 601-611.

¹⁶⁷ Beyhâkî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, çev. Hasan Yıldız-Zekeriya Yıldız-Dr. Hüseyin Yıldız, C. 9, İstanbul 2017, s. 63.

sürüp serbest bırakmasını emretti, çoban da öyle yaptı ve sürü gidip kaleye girdi¹⁶⁸. Hz. Peygamber ganimetler arasındaki bütün Tevrat nüshalarını sahiplerine vermiştir¹⁶⁹.

Hz. Peygamber, Ketîbe Kalesi'ni kuşattığı zaman, Yahudiler Hz. Peygamber'e mallarını bırakarak, kendilerini oradan bir başka yere sürmesini ve kanlarını korumasını talep ettiler. Hz. Peygamber bu teklifini kabul etmiş ve bunun üzerine eman kapsamında şöyle bir sulh yapılmıştır:

- “1. Kaledeki Yahudilerin kanları dökülmeyecek.
2. Yahudi çocuklar ailelerine verilecek, Hayber'den çocuklarıyla çıkacaklar ve Hayber arazileri Müslümanlara bırakılacak.
3. Altın ve gümüş, menkul ve gayri menkul malların hepsi, Hz. Peygamber'e bırakılacak.
4. Yay, miğfer ve zırh gibi askeri aletler, Hz. Peygamber'e bırakılacak.
5. Giydikleri elbiseler hariç bütün elbiseler ve kumaşlar, Hz. Peygamber'e bırakılacak.
6. Hz. Peygamber'e bırakılması gereken hiçbir şey bir şey gizlenilmeyecek¹⁷⁰.”

Kinâne b. Hukayk bu maddelere bağlı kalacağına söz verdi. Hz. Peygamber de: “Bana teslim etmeniz gereken şeyleri gizleyecek olanlar, Allah'ın ve Hz. Peygamber'in eman ve himaye taahhüdünün dışında kalacaktır” dedi¹⁷¹.

VI. TEBÜK SEFERİ'NDE VERİLEN EMANLAR

Hz. Peygamber tarafından, o günkü dünyanın en önemli güçlerinden biri durumundaki Doğu Roma İmparatorluğu'na karşı umumi seferberliğin açıktan ilan edilmesi, Müslümanlara ve karşısında olanlara yönelik siyasi ve psiko-sosyal bir etki oluşturmuştur.

Tebük Seferi'nin, Doğu Roma'nın Medine aleyhindeki faaliyetlerine misilleme yapmak ve hazırlıklarını etkisiz hale getirmek maksadıyla bir harekât olduğu¹⁷² genel görüşünden farklı, tarihçi ve tefsirci kimliğiyle tanınan İbn Kesîr; seferin sebebini, “Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Rasûlünün haram kıldığını haram

¹⁶⁸ İbn Hişâm, C. 3, s. 344-345.

¹⁶⁹ Makrîzî, *İmtâu'l-esmâ*, C. 1, s. 323; Hamidullah, “Hayber” mad., *DİA*, C. 17, İstanbul 1998, s. 20-22.

¹⁷⁰ Vâkıdî, C. 2, s. 670-671; İbn Kayyım, *Zâdü'l-Me'âd*, C. 2, s. 136; İbn Kesîr, C. 4, s. 199; Halebi, C. 2, s. 207; Muhammed Ahmed Başümeyl, s. 181-184.

¹⁷¹ Vâkıdî, C. 2, s. 670-671; İbn Kesîr, C. 4, s. 199; Başümeyl, s. 184.

¹⁷² Kapar, *Hz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebetleri*, Konya 1993, s. 186; Tebük Seferi yol güzergâhı haritası için, Ek 8'e bakınız.

saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın¹⁷³” ve inkârcılarla mücadelenin en yakındakilerden başlatılmasıyla ilgili: “Ey iman edenler, kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki, Allah sakınanlarla beraberdir¹⁷⁴” ayetlerine bağlamaktadır. “Bu âyetler inince Hz. Peygamber, kendisine en yakın bölgede oturdukları ve Kitap ehli olmaları dolayısıyla hakka davet edilmeye en lâyük toplum sayıldıkları için Doğu Roma’ya karşı bir sefere karar vermiştir¹⁷⁵” der. Ayrıca Taberî bu âyetin indiriliş sebebini, önceki âyette müşriklere getirilen yasağın müslümanlar da geçim endişesine neden olması, Hz. Allah’ın da onlara cizye almak üzere Tebük Seferi’ne çıkmalarını emretmesiyle açıklamıştır¹⁷⁶. İbn Kesîr ve Taberî’nin bu izahlarını eman geleneğinin uygulamaları çerçevesinde değerlendirdiğimizde, eman veren konumuna yükselen müslümanların Hz. Peygamber özelinde, özellikle düşmanlarına karşı emanı bir af müessesesi gibi uyguladığı, risâlet görevi açısından tebliğ için kullandığını görmek mümkündür.

Yeni bir devletin konumunu belirginleştirmesinde, Kuzey Arabistan’da sınır belirlemiş olmasında ve civar yerleşim birimleriyle eman geleneği çerçevesinde gelişen ilişkiler, yapılan anlaşmalar, Medine’nin askerî ve siyasi gücünü ortaya koyması, İslâm Tarihi’nde bir dönüm noktası oluşturmuştur. Yeni şekillenmeye başlayan İslam Devleti’nin vahiy desteğiyle içerisindeki olumsuz yapılar ve kurumları da temizlenirken, bölgede Doğu Roma ile oluşan ilişkiler, civar güç dengeleri açısından Medine’ye bir saygınlık kazandırmıştır.

Tebük Seferinin etkisi ile gelişen Hz. Peygamber’in vermiş olduğu siyasi belgeler Hz. Peygamber’in Mekke-Medine hattında başlayan davetinin bölgesel konumdan, devletler arası sahaya çıkışı açısından da önemli bir dönüm noktasıdır. Devrin süper gücü anlamında Doğu Roma İmparatorluğu ile karşılaşmanın başarılı sonucu, siyasi olarak bir üstünlükte oluşturmuştur. Bölgede bulunan bir çeşit şehir devleti yapılarının da Hz. Peygamber Tebük’ten ayrılmadan, Hz. Peygamber’den sulh yolu ile tabi olduklarını beyan için eman talep etmişlerdir. Bu talepler ile anlaşmalar yapmaya başlanması, Hz. Peygamber’in vermiş olduğu siyasi belgeler bağlamında mektuplar, eman ve iktalar Medine Devleti yapılışından Tebük Seferini önemli kılmaktadır. Hz. Peygamber’in başlattığı tebliğ, davet ve fetih hareketi Tebük

---

¹⁷³ Tevbe, 9/29; Bekir Topaloğlu, “Tevbe Suresi” mad., *DİA*, C. 40, İstanbul 2006, s. 586, Bu makalede Tevbe suresiyle ilgili, ilk 38 ayet, Mekke’nin fethinden yaklaşık on dört ay sonra (Zilkade-Zilhicce/Mart 631) Hz. Ebu Bekir yönetiminde, ilk hacım ifa edilmesi niyetiyle Müslümanların Medine’den yola çıkmasının ardından inmiştir. Hz. Peygamber, sürenin özellikle müşrikleri ilgilendiren hükümlerinin tebliği için arkadan Hz. Ali’yi göndermiştir. Yani cizye ayet-i olarak bilinen 29. ayet Tebük Seferi’nden önce inmiştir, bilgisi verilir.

¹⁷⁴ Tevbe, 9/123.

¹⁷⁵ İbn Kesîr, *Bidâye* C. 9, s. 144; İbn Kesîr, *Tefsîr*, C. 4, s. 132-178.

¹⁷⁶ Taberî, C. 10, s. 281.

Seferi ile daha da ivme ve güç kazanarak, devlet organizesindeki açılımda mihenk noktası olmuştur. Çünkü Hz. Peygamber'in vefatı sonrası Ebu Bekr'den itibaren gelişen olaylar bu tespitimize destek verir nitelikte seyretmiştir.

Hz. Peygamber'in Doğu Roma İmparatoru ile mektuplaşmaları eman geleneği açısından değerlendirildiğinde çok önemlidir. Emanı kabul eden, yükümlülükleri de üstlenmiş demektir. Birinci bölümde belirtildiği üzere İslam tarihi kaynakları Hz. Peygamber'in devlet yöneticilerine gönderdiği davet mektuplardan Doğu Roma imparatoru Herakles'e davet mektubu gönderdiğini beyan ederler. İmparatorun Müslüman olduğu veya İslamiyet'e yakın durduğu şeklinde görüşleri Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında meydana gelen savaşlar doğrulamamaktadır.

A. Dumetulcendel Hristiyanlarına Yapılan Sefer ve Verilen Emanlar

Dumetulcendel, Şam yolu üzerinde Tebuk'e yakın, hurma ve ekinleri bol, sulak arazileri olan büyük bir ticaret merkezidir. Yemen-Irak ve Vâdi's-Sirhân-Suriye arası kervan yollarının kesiştiği noktada stratejik konumu olan bir yerdir¹⁷⁷.

Dumetulcendel'e, birincisi hicretin beşinci yılının Rebû'l-evvel ayında, bizzat Hz. Peygamber'in kumandasında, ikincisi, hicretin altıncı yılında Şâban Ayı'nda Abdurrahman b. Avf kumandasında olmak üzere iki sefer düzenlenmiştir. Hz. Peygamber Tebuk'te hicretin dokuzuncu yılında, üçüncü bir sefer ile Dumetulcendel'in kontrol altına alınması için; Hâlid b. Velîd komutasında dört yüz kişilik bir askeri birlik gönderdi (630)¹⁷⁸.

Hâlid b. Velîd, Dumetu'l-Cendel'deki kaleyi ele geçirdi. Buranın Kralı Benu Kinde Kabilesi'nden, Hıristiyan olan Ükeydir b. Abdümelik'i esir aldı¹⁷⁹. Ükeydir ile yapılan anlaşmaya göre: İki bin deve, sekiz yüz at, dört yüz zırh gömlek, dört yüz mızrak vermek ve Ükeydir ile kardeşi Mudad'ın Hz. Peygamber'e kadar götürülüp haklarında Peygamberin hüküm vermesi üzere sulh oldular¹⁸⁰. Hz. Peygamber Ükeydir 'la cizye ödenmesi için bir antlaşma yapmış ve memleketine dönüşüne müsaade etmiştir. Bazı kaynaklar Ükeydir'in İslam'a girdiğini ve Hz. Peygamber'in kendisine bir emannâme verdiğini kaydederler¹⁸¹.

¹⁷⁷ Hamevî, Şihabuddin Ebu Abdullah Yakût b. Abdullah, *Mu'cemu'l-Buldân*, C. 1, s. 487; Ahmet Güner, "Dümetu'l-Cendel" mad., *DİA*, C. 10, İstanbul 1994, s. 1-2; Dumetulcendel'in günümüz fotoğrafı için, Ek 10'a bakınız.

¹⁷⁸ Vâkîdî, C. 3, s. 1025; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. 2, s. 166; Güner, "Dümetu'l-Cendel" mad.

¹⁷⁹ Vâkîdî, C. 3, s. 1025; İbn Hişâm, C. 2, s. 526; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. 2, s. 166, Belâzûrî, *Fütüh*, s. 70.

¹⁸⁰ Vâkîdî, C. 3, s. 1027; Belâzûrî, aynı yer.

¹⁸¹ Hamidullah, *Vesâik*, s. 293-294; Belâzûrî, aynı yer.

Dumetulcendel halkı için verilen emanın aslını, Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam¹⁸², kendisine getirilen metnin yazılı olduğu deriden bizzat istinsah ettiğini söyler¹⁸³. Söz konusu emannâme şöyledir:

"Bismillâhirrahmânirrahîm.

Bu Allah'ın Rasulü Muhammed'den Dûmetu'l-Cendel ve civarı hakkında Allah'ın kılıcı Hâlid b. Velîd'in huzurunda Müslüman olup Allah'a şirk koştukları ilahlar ve putlardan vazgeçtikleri zaman Ükeydir'e verilen bir ahitnâmedir¹⁸⁴. Sulak olmayan, ekilmeyen ve kullanılmayan, etrafı çevrilmemiş bütün arazileriniz, turnaklı hayvanlar, zırhlar, silahlar ve kale bizimdir. Etrafı çevrilmiş hurma bahçeleri, ekili arazilerinizdeki su kaynaklarınız sizindir. Hayvanlarınıza otlakları kullanabilirsiniz. Vergi hesabında yapılırken küsurler dikkate alınmayacaktır. Namazı vaktinde ikame edip, zekâtınızı vereceksiniz. Allah ve Rasûlü'nün size himayesi vardır. Ahde vefa göstereceğimizden emin olunuz. Bu ahde Allah ve buradaki Müslümanlar şahittir¹⁸⁵."

Bu emannâme de halkın işlediği toprakların alınmaması ve bütün işletilmeyen arazilere el konulması stratejik bir kuşatmadır. İşlem gören topraklar işlenmeyen topraklardan daha azdır. Bir diğer durum bu yeni topluluğun Hristiyan olmalarına rağmen, idarecilerin Müslümanlığından bahsedilmesi, halkın içinde Müslüman unsurlarında bulunduğu veya halkın Müslüman olmasını teşvik için bir emannâme olduğu değerlendirilmesini yapmak daha uygundur¹⁸⁶.

B. Eyle, Cerbâ ve Ezruh Bölgesi Temsilcilerine Verilen Emanlar

Hz. Peygamber, Tebük'te konaklarken, Kızıldeniz'in kuzeyinde ve Akabe körfezinin sonunda deniz sahilinde yaşayan, Eyle halkının hükümdarı Yuhanna b. Rube, yönetici kadrosuyla birlikte gelerek, yıllık belirli miktarda cizye vermek üzere sulh anlaşması yapmıştır.¹⁸⁷ Hz. Peygamber'in Eylelilere verdiği emannâme (ahidnâme¹⁸⁸):

"Bismillahirrahmânirrahîm.

Bu, Allah'ın Rasûlü Muhammed'den Yuhanna b. Ru'be ve Eyle halkından denizde ve karada ticaretle meşgul olanlar için eman yazısıdır, Eyle, Şam, Yemen ve deniz sahili

¹⁸² Zülfikar Tüccar, "Ebu Ubeyd, Kasım b. Sellâm" mad., *DİA*, C. 10, İstanbul 1994, s. 246.

¹⁸³ Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam, *Kitabü'l-Emval*, çev. Cemalettin Saylık, Ankara 2016, s. 213.

¹⁸⁴ Hamidullah, *Vesâik*, s. 293; Ahmet Güner, "Dumetülcendel" mad., *DİA*, C. 10, İstanbul, 1994, s. 1-2.

¹⁸⁵ Ebu Ubeyd, "*Kitabü'l-Emval*", s. 213.

¹⁸⁶ Sönmez, a.g.e., s. 174-175.

¹⁸⁷ İbn Hişâm, C. 2, s. 525; Belâzûrî, *Fütûh*, s. 68; İbn Haldûn, *Tarih*, C. 2, s. 50.

¹⁸⁸ Fayda, "Cerbâ" mad., *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 391.

*halklarından Eyleliler ve beraber bulunanlar, Allah ve Rasûlünün himayesindedirler. Onlardan kötülük işleyenleri mallarına el konulacaktır. Denizde ve karada herkes istediği yolculuk yapma hakkına sahiptir*¹⁸⁹.” Bu emanla birlikte Hz. Peygamber’in hırkasını da hediye ettiği rivayet edilmektedir¹⁹⁰.

Eyle kralı Yuhanna’yla beraber Ezruh ve Cerbâ halkı yöneticileri de Tebük’e gelip Hz. Peygamber’le cizye vermek üzere anlaşma yaptılar. Bunlar her yıl Recep ayında saf altından yüz dinar cizye ödemeyi kabul ettiler ve buna karşılık onlara birer emannâme verildi. Bu iki topluluk da Eyleliler gibi Yahudi’dir¹⁹¹.

Hz. Peygamber’in Cerbâ ve Ezruh halkına verdiği eman;

*“Bu Allah’ın Rasûlü Muhammed’den Cerbâ ve Ezruh halkına. Cerbâ ve Ezruh halkı, Allah ve Rasûlü’nün emniyetindedirler. Her yıl Recep ayında, saf altından 100 dinar Müslümanlara ödenecektir*¹⁹².”

Kızıldeniz’in kuzeyinde ve Akabe körfezinin sonunda deniz sahilinde ve kuzeye doğru Eyle ve Cerba’dan sonra yer alan, Ezruh halkına müstakil verilen eman:

“Bismillâhirrahmânirrahîm.

*Allah ve Rasûlü Muhammed tarafından Ezruh halkı, emniyettedirler. Her yıl receb ayında, saf altından 100 dinar Müslümanlara ödeyeceklerdir. Müslümanlar kendilerine sığınanlara iyi davranmak mecburiyetinde olup, Hz. Peygamber’den bir emir gelinceye kadar onların emniyet ve selametini sağlamakla ilgili sorumluluklarına Allah kefildir*¹⁹³.”

C. Makna Bölgesi Temsilcilerine Verilen Emanlar (Ahidnâme)

Maknâ Yahudileri¹⁹⁴, Eyle yakınlarında¹⁹⁵, Akabe körfezinin kuzey sahilinde¹⁹⁶ balıkçılık, ziraat ve dokumacılık yaparak¹⁹⁷, yaşamaktaydılar. Makna elçileri de Hz.

¹⁸⁹ İbn Hişâm, C. 6, s. 169; Buhârî, *Sahîh*, C. 10, s. 421.

¹⁹⁰ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, s. 495.

¹⁹¹ İbn Sa’d, C. 1, s. 289; İbn Hişâm, s. 252; Vâkıdî, C. 3, s. 1031.

¹⁹² Vâkıdî, C. 3, s. 1031-1032; Hamidullah, *Vesaik*, s. 133.

¹⁹³ Vâkıdî, s. 1031-1032; İbn Sad, C. 1, s. 273; Ebu Ubeyd, *Kitabü’l-Emval*, s. 213; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, Bağdat 1398/1978, no: 1530.

¹⁹⁴ İbn Sa’d, C. 1, 291; el-Belâzurî, *Fütûh*, s. 85; Hamevî, *Mu’cem*, C. 8, s. 178; Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber’in Savaşları*, s. 170.

¹⁹⁵ Hamevî, *Mu’cem*, C. 8, s. 218.

¹⁹⁶ İbn Sa’d, C. 1, s. 290-291.

¹⁹⁷ İbn Sa’d, C. 1, s. 190; Belâzurî, *Fütûh*, s. 68-69; Hamidullah, *Vesaik*, s. 33.

Peygamber'in yanına gelip, Hz. Peygamber'le görüşüp cizye anlaşması yaptılar¹⁹⁸. Anlaşma metni:

“*Makna Halkına; Heyetinizi kabul ettim. Mektubum size ulaştığı zaman Allah ve Rasûlü'nün korumasında olacaksınız. Allah'ın Rasûlü bugüne kadar yaptıklarınızdan mes'ul değilsiniz. Zulme de uğramayacaksınız. Dokumalarınız Hz. Peygamber'e ulaştırılacaktır. Rasulullah ya da temsilcisinin yasakladıkları hariç diğer silahlarınız kalabilir. Hurmalarınızın, tuttuğunuz balıkların ve dokuduklarınızın dörtte biri bize ödenecektir. Cizyeden muafsınız. Bütün bu şartlara itaat ederseniz. Şerefiniz artacaktır. Şimdi mü'minler şuna dikkat etsinler ki; Makna ahalisine kim iyilik ederse lehine, kim de kötülük ederse aleyhine olacaktır. Reisinizi istediğiniz gibi seçebilirsiniz.* Ali tarafından yazıldı¹⁹⁹.”

Hz. Peygamber'in Makna Yahudileriyle yaptığı anlaşma, Tebük Seferinde ve güçlü bir dönemde, küçük bir Yahudi kasabasına özel haklar verilmesi, Makna'nın teslimi, zamanı, sulh şartlarının mahiyeti kesin olarak bilinmemesi bu durumun, Yahudilerin İbn Sa'd'da geçen vesikayı Harun Reşit 191/807 döneminde uydurmuş olmaları ifade edilmiştir²⁰⁰.

Hz. Peygamber'in Makna ehline gönderdiği bu emannâme (ahidnâme²⁰¹) Hicaz Bölgesi'nin kontrolünün tamamen ele geçmiş olması ve diğer bölgelerde bulunan Yahudilerin de tehlike olmasının ortadan kalkmış olmasıyla irtibatlıdır²⁰².

VII. NECRAN HİRİSTİYANLARINA VERİLEN EMAN

Necran, bugün Suudi Arabistan sınırları içindedir. Güneyinde Yemen bulunur. Hz. Peygamber bu bölgede ikamet eden Hristiyanlara Heyetler Yılı'nda bir mektup gönderdi (631).

Hz. Peygamber'in Necrânlı Hristiyanlara hitaben yazdığı mektubuna, Besmele ile başlayıp, Allah'ın Rasûlü olduğunu beyan ederek, bir olan Allah'a itaat ve ibadete davet edip, kabul etmezler ise cizye vermeleri gerektiğini, cizyeyi de ret ederler ise savaşacağını bildirmiştir²⁰³.

¹⁹⁸ İbn Sa'd, C. 1, s. 277; Belâzûrî *Fütûh*, s. 69; Fhlippe Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 2011, s. 164-176.

¹⁹⁹ İbn Sa'd, C. 1, s. 276-277; Hamidullah, *Vesaik*, s. 33; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. 1, s. 652-653; Belâzûrî, *Fütûh*, C. 1, s. 71-99.

²⁰⁰ Sönmez, a.g.e., s. 165.

²⁰¹ İsmail Yiğit, “Tebük Gazvesi” mad., *DİA*. C. 40, İstanbul 2011, s. 228-230.

²⁰² Özkuyumcu, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, C. 2, İstanbul 1984, s. 485.

²⁰³ İbn Sa'd, C. 1, s. 357, Ya'kûbî, C. 2, s. 65; İbn Kesîr, *Bidâye*, C. 5, s. 53; Hamidullah, *Vesaik*, s. 194; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. 1, s. 412.

Necrân Hıristiyanları bu mektup kendilerine ulaşınca, idarecilerinden ve ileri gelenlerinden on dört olmak üzere, altmış kişilik bir heyeti Medine'ye gönderdiler²⁰⁴. Medine'ye gelen heyet adına Emir (Âkîb) Abdu'l-Mesîh, Dinî lider (Uskuff) Ebu Harise b. Alkame, Ticaret ve seyahat başkanı (Seyyid) Eyhem Hz. Peygamber ile konuştular²⁰⁵. Hz. Peygamber kendisi ile konuşup münakaşa eden Necrân heyeti temsilcilerine “*Eğer size söylediklerimi inkâr ederseniz, buyrunuz sizinle mübâhele edeceğim*”²⁰⁶ dedi. Heyet mensupları istişare neticesinde Hz. Peygamber'e gelerek, lanetleşmeme kararı aldıklarını, kendi dinlerinde kalacaklarını, cizyeye razı olduklarını bildirerek anlaşma istediler. Problemlerinin çözümünde de hakemlik yapacak birisini istediler²⁰⁷. Hz. Peygamber onların bu teklifini kabul etti. Necran Hıristiyanlarına Emannâme verdi²⁰⁸. Hz. Peygamber aralarında ihtilâfa düştükleri zaman Necrânlılara hakemlik yapmak üzere Ebu Ubeyd'e Âmir b. Abdullah b. Cerrah'ı Necrân'a göndermiştir²⁰⁹.

Necran Halkına Verilen Emannâme hususunda İbn Zencûye'nin rivayeti²¹⁰ de muhteva olarak bir önceki rivayete yakındır.

Necran Dini Lideri Ebu Harise b. Alkame'ye hitaben başka bir rivayet;

“Bismillâhirrahmânirrahîm, Peygamber Muhammed'den Dini Lider Ebü'l-Hâris'e ve Necran din adamlarına, kâhinlerine, ruhbanlarına ve onlara tabi olanlara;

Ellerinin altındaki az ya da çok malları, kiliseleri, manastırları, ruhbanlık merkezleri Allah'ın ve Rasûlü'nün zimmeti vardır. Dini lider, rahip ve kâhinlerinizin değiştirilmesine müdahale edilmez. Onların hakları, yetkileri ve buldukları durumlarına dokunulmaz. Borçlarını yerine getirdikleri, haksızlık yapmadıkları ve zalim olmadıkları sürece Allah ve Rasûlü'nün emanı vardır”²¹¹.

²⁰⁴ İbn Sa'd, C. 1, s. 291, 357-8; Taberî, C. 2, s. 840; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* C. 7, s. 66; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. 1, s. 413, Belâzurî, *Fütûhu'l-büldân*, s. 90-110; Bilge, “Necran” mad., *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, 507-508; Necran'ın günümüz fotoğrafı için, Ek 9'a bakınız.

²⁰⁵ İbn Hişâm, C. 1, s. 573, 575; İbn Sa'd, C. 1, s. 357.

²⁰⁶ İbn Sa'd, C. 1, s. 357; İbn Hişâm, C. 1, s. 583.

²⁰⁷ İbn Hişâm, C. 1, s. 583-4; Süheylî, C. 5, s. 37-8; İbn Sa'd, C. 1, s. 357-8; Belâzurî, C. 1, s. 106-7; Ya'kûbî, C. 2, s. 66-7; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 2, s. 699.

²⁰⁸ Ebu Yusuf, *Kitâbu'l-Harâc*, çev. Ali Özek, İstanbul 1973, 126-8; Ebu Ubeyd, *Kitâbu'l-Emvâl*, s. 206, no. 504; Belâzurî, *Futuh*, s. 73, no. 199; İbn Sa'd, C. 1, s. 275-340; İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, C. 4, s. 1534; Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, s. 19, 23-65; Hamidullah, *Vesaik*, İstanbul 1997, s. 195; İbn Şebbe, Ebu Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî el-Basrî (ö. 262/876), *Târihu'l-Medîneti'l-münevvere*, Beyrut 1410/1990, s. 584-586; Ya'kûbî, C. 2, s. 67; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, C. 1, s. 502; Eman metni için, Ek 11'e bakınız.

²⁰⁹ İbn Hişâm, C. 1, s. 584; İbn Sa'd, C. 3, s. 411-412.

²¹⁰ Ebu Ubeyd, *Emval*, s. 66-67; İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, C. 3, s. 628-646; Eman metni için, Ek 12'ye bakınız.

²¹¹ İbn Sa'd, C. 1, s. 340; İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, C. 4, s. 1545; Makrîzî, *İmtâu'l-esmâ*, s. 1038, 1651; Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, no: 1992, v. 65/a, Hamidullah, *Vesaik*, s. 198; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. 1, s. 619- 624.

Yine Hz. Peygamber'in Necran Hristiyanlarına verdiği iddiası ile bir eman rivayeti daha vardır²¹².

VIII. TÂİF'LI SAKÎF KABİLESİ'NE VERİLEN EMAN

“Tâif’te ikamet eden Sakîf Kabilesi hicretin dokuzuncu yılında Medine’ye Abdüyâfîl b. Amr liderliğinde altı kişilik bir heyeti müslüman olmak için Medine’ye gönderdiler (630). Medine’ye gelen heyet, namazdan ve zekâtın muaf tutulmaları, Lât’a dokunulmaması, Tâif’in kutsal bölge ilân edilmesi, içki ve faize izin verilmesi gibi şartlar ileri sürdüler. Hz. Peygamber, Tebük Seferi’nden döndükten sonra Sakîf heyetiyle görüştü. Sakîflilerin sadece bir süreliğine zekât vermemelerini ve cihada katılmaktan muaf tutulmalarını kabul etti. Sonra heyetten en genç olan Osman b. Ebü’l-Âs’ı Tâif’e yönetici tayin etti. Muğîre b. Şu’be ve Sakîf’le akrabalığı da bulunan Ebu Süfyân’ı Lât Mâbedi’ni yıkmakla görevlendirdi²¹³.”

Hz. Peygamber Sakîf Kabilesi’ne kapsamlı bir eman vermiştir²¹⁴.

IX. BAHREYN BÖLGESİNE VERİLEN EMANLAR

A. Abdülkays Kabilesine Verilen Eman

Abdülkays’ın nesebi Hz. Peygamber’in nesebiyle birleşir. Bu kabile mensuplarına Abdî, Kaysî, Abdükaysî veya Abkasî de denilmektedir. Tihame bölgesinden Bahreyn ve Uman bölgelerinin sahil ve iç kısımlarına dağılarak yerleşik ve göçebe olarak Bekir b. Vâil, Temîm ve Kinde kabileleri arasında yaşamaktaydılar.

Abdülkays mensupları Güney İran’a akınlar yaptılar. Bu durum üzerine Sâsânî Hükümdarı II. Şâpûr sefer Abdülkays üzerine sefer düzenleyip pek çok kişiyi öldürttü.

Bu bölgede bulunan diğer Arap kabileleri yanında İranlı Mecûsîler, bir kısım yahudi ve hristiyan zümrelerle de iç içe yaşayan Abdülkays Oğulları’na İslâm Daveti ulaştığında Sâsânî idaresinde idiler. Muşakkar’da Zü’l-lebâ adlı bir puta tapan bu kabilenin bir kısmı da Hıristiyanlığı kabul etmişti. Bahreyn bölgesinin çoğunluğu bu kabileye mensuptu²¹⁵.

²¹² Hamidullah, *Vesâik*, s. 199-205 (Tarihu'n-Nestüriyyîn, Patrologia Orientalist, C. 13, S. 600, 618); Eman metni için, Ek 13’e bakınız.

²¹³ Küçüktaşcı, “Sakîf (Benî Sakîf)” mad., *DİA*, C. 36, İstanbul 2009, s. 10-11.

²¹⁴ Ebu Ubeyd, *Emval*, s. 66-67; İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me’âd*, C. 3, s. 628-646; Sakîf Kabilesi’ne verilen eman metni için, Ek 14’e bakınız.

²¹⁵ Fayda, “Abdülkays (Benî Abdülkays)” mad., *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 248-249.

Bu kabilenin liderinin talebi üzerine Hz. Peygamber'in verdiği eman;

“Allah'ın Rasulü Muhammed'den Ekber b. Abdulkays'e;

Cahiliyyede işlenen suçlardan mes'ul değilsiniz. Allah'ın ve elçisinin emanındasınız. Verdiğiniz sözleri yerine getirin. Mahsül yollarınız kesilmeyecek, yağmur suları engellenmeyecek, meyvalarını toplayabilirsiniz. Âlâ b. el-Hadramî Rasulullah'ın emindedir.

Bahreyn halkı koruyucularınız ve destekleyicilerinizdir. Size Allah'ın ahdi ve misakı vardır. Bunu hiçbir sözle değıştirmezler ve ayrılık istemezler. Buna karşılık onların ordusuna ganimet de ortaklık, hükümde adalet ve davranışlarında itidal hakları vardır. Hükümü her iki taraf da değıştirmeyecektir. Allah ve Peygamberi onlara şahittir²¹⁶.”

B. Ezd Kabilesi Halid b. Bârik'a Verilen Eman

Hz. Peygamber'in Bârik kabilesine²¹⁷ meyve ağaçlarının kesilmeyeceğine, kendileri istemedikçe vahalarında hayvan otlatılmayacağına dair verdiği ahidnâme²¹⁸,

“Bu Muhammed Rasûlullah'tan Bârik'a bir mektuptur. Bâriklılar izin vermedikçe meyvaları koparılmaz, topraklarında hayvan otlatılmaz. Otların kıt olursa müslümanlar üç gün misafir edilir. Seferi müslümanlar olgun meyveleri götürmeden yiyebilirler. Hâlid Bârik'a Allah'ın ve Peygamberinin zimmeti vardır²¹⁹.”

Ezdi²²⁰ kabilelerinden başka bir lidere verilen ahidnâme;

“Bu Peygamber Muhammed'den, Cünâde Ezdi ve halkına.

Müslüman olan, namaz kılan, zekât ödeyen Allah'a ve Peygamber'ine itaat eden, ganimetlerden Allah'ın beşte bir hakkını veren, Peygamber ve ashabına yardım eden, Müslümanlığını açığa vuran ve müşriklerden ayrılan, Allah'ın ve Peygamberinin zimmeti vardır, Übey yazdı²²¹.”

C. Benî Hâris b. Kab Kabilesi'ne Verilen Eman

Hâlid b. Velîd hicretin onuncu yılında 400 kişilik bir kuvvetle Necran'a gönderildiği zaman, Hâris Oğullarına İslam'ı tebliğ etmek üzere aralarında kaldı (631). Daha sonra bu

²¹⁶ İbn Sa'd, C. 1, s. 271.

²¹⁷ Fayda, “Ahidnâme” mad., *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 535-536.

²¹⁸ Fayda, “Ahidnâme”, s. 535-536 (Hadislerde ahid kelimesi eman vermeyi ifade edecek şekilde kullanılmıştır).

²¹⁹ İbn Sa'd, C. 1, s. 274; İbn Kayyım, *Zâdü'l-Me'âd*, C. 3, s. 628-646.

²²⁰ Algül, “Ezd (Benî Ezd)” mad., *DİA*, C. 12, İstanbul 1995, s. 46-47.

²²¹ İbn Sa'd, C. 1, s. 257; İbnu Esîr, *Usudul-Gâbe*, C. 1, s. 300.

kabilelerden bir grupla Medine'ye döndü. Hz. Peygamber Medine'ye gelen bu gruba ikramlarda bulundu ve grupta bulunan her bir kişiye 10'ar dirhem gümüş ikram ederken, 12,5 dirhem verdiği Kays b. Husayn isimindeki kişiyi Hâris Oğullarına idareci olarak atayıp grubu yurtlarına gitmek üzere uğurladı (632). Sahabeden Amr b. Hazm el-Ensârî bu grupla beraber dini hükümleri öğretmek ve zekâtları toplamak üzere gönderdi. Kays b. Husayn'a fikhî hükümler ihtiva eden bir de yazı verdi²²². Bu yazılı belgelerin rivayetleri;

Kays b. el-Husayn Zulgussa'ya, Haris ve Nehd Oğullarına:

“Namaz kıldıkları, zekât ödedikleri, müşriklerden ayrıldıkları, müslüman oldukları sürece, Allah ve Peygamberinin koruması onlarıdır, askerlik ve öşür yükümleri yoktur. Mallarında müslümanların hakkı vardır²²³.”

“Muhammed Rasûlullah'tan Nehd Oğullarına;

Size selamet dilerim. Görev ve farza dairedir. Ahdinizi bozmadıkça, yaşlı deve, yeni doğum yapmış, yularlı binek hayvanı, zorlu tay sizindir. İzinsiz otunuz yenmez, akasyanız kesilmez. Hayvanlarınızın otlığa gitmesi yasaklanmaz, süt hayvanları otlığa gitmekten alıkonmaz²²⁴.”

Hz. Peygamber Ziyâd b. Hâris Oğullarına yazdı:

“Cemma ve Eznibe onlarındır. Namaz kıldıkları, zekât verdikleri ve müşriklerden ayrıldıkları sürece onlar emniyet içindedirler. Ali yazdı²²⁵.”

Kanân b. Salebe'ye verilen eman:

“Mecs bölgesi onlarındır. Malları ve canları konusunda eman içindedirler. Mugîre yazdı²²⁶.”

D. Temîm Oğullarından Bir Yöneticiye Verilen Eman

Tabiinden Sâlim b. Ebu Ümeyye Ebu'n-Nadr nakleder;

“Haccâc zamanında, Temîm Oğullarından biri, Basra camisinde yanıma geldi. Bana durumunu anlattı. Babamla beraber, satacağımız deveye binip, Medine'de Talha b. Ubeydillah Teymî'ye misafir olduk. Babam, Talha'ya: Zekâtlarımızda bize haksızlık yapılmayacağına dair, Rasûlullah'tan bize bir yazı al, dedi. Beraber Rasûlullah'a gittik. Talha: Ey Allah'ın elçisi Bu

²²² Mustafa Ağırman, “Hâris b. Kâ'b (Benî Hâris b. Kâ'b)” mad., *DİA*. C. 16, İstanbul 1997, s. 197-198.

²²³ İbn Sa'd, C. 1, s. 256.

²²⁴ Kalkaşendî, C. 6, s. 368-369; Kâdî İyâz, *Şifâ*, C. 1, s. 63; İbn Kayyim, *Vefâ bi-ahvâli'l-Mustafa*, C.1, s. 754; İbn Şebbe, *a.g.e.*, C. 2, s. 560, 563-565.

²²⁵ İbn Sa'd, C. 1, s. 256.

²²⁶ İbn Sa'd, C. 1, s. 255.

adam, çöl halkında benim dostumdur. Zekâtında haksızlık edilmeyeceği konusunda kendisine bir mektup yazmanı istiyor, dedi. Hz. Peygamber: Bu, hem onun, hem de her müslümanın hakkıdır, dedi. Babam: Ey Allah'ın elçisi Bende bu konuda yazdığın bir yazı olmasını çok istiyorum, dedi. Ravi der ki: Rasûlullah bu yazıyı bize yazdı²²⁷."

X. KIZILDENİZ SAHİL BOYU KABİLELERİNE VERİLEN EMANLAR

Hz. Peygamber'in davet ve tebliğ merkezli siyasi hedefinde, Mekke civarındaki bütün kabilelere ulaşıp, onlara İslam'ı ulaştırmak, İslâmî kabul etmeyen kabilelerle de anlaşmalar yaparak Mekke'yi müşriklerden kurtarmaktı. Hz. Peygamber hicretten sonra Kureyş'in Suriye ve Mısır'a yolculuk güzergâhında bulunan Cuheyne, Damra ve Gıfâr gibi sahil boyunda oturan kabilelerle anlaşmalar yaparak müttefik oldu. Mekke çevresinde oturan Huzâa, Eslem ve başka kabilelerle de anlaşmalar yaptı. Bu stratejik tavır Kureyş'in hareket alanını daralttı. Kureyş Medine'ye yaptığı saldırı savaşlarında da başarısız kaldı. Bu durum Mekke müşriklerinin hareket alanını bitirmiş oldu²²⁸.

A. Cüheyne Kabilesi'ne Verilen Emanlar

Cüheyne Kabilesi²²⁹ Necid'den göç ederek Medine civarında Kızıldeniz'le Vâdilkurâ arasında Yenbu bölgesine yerleştiler. İslam'ın ilk yıllarında müslüman oldular²³⁰. Cüheyne Kabilesi'nden bazı yöneticilere verilen emanlar;

"Amr b. Mabel Cuhenî, Huraka ve Curmuz Oğullarına, onlardan müslüman olan, namaz kılan, zekât ödeyen, Allah'a ve peygamberine itaat eden, ganimetlerden beşte biri ve peygamberin payını ayırıp veren, Müslümanlığını açığa vuran ve müşriklerden uzak duranlara, Allah'ın ve Peygamberinin emanı vardır. Müslümanlardan herhangi birinin alacağı varsa, anaparası ödenir, rehinde ribâ bâtıldır. Meyveler da zekât, onda birdir. Onlara katılanlara da, aynı haklar vardır²³¹." Başka bir rivayet,

²²⁷ Müsned, C. 1, s. 164.

²²⁸ Hamidullah, *Vesâik*, s. 18.

²²⁹ Önkal, "Cüheyne (Benî Cüheyne)" mad., *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 107.

²³⁰ Önkal, "Cüheyne", s. 107.

²³¹ İbn Sa'd, C. 1, s. 259.

“Peygamber Muhammed Rasûlullah’tan, Curmuz b. Rebîa Oğullarına: Onlar ülkelerinde güven içindedirler. Müslüman olduklarında sahip oldukları onlarıdır. Mugîre yazdı²³².”

“Zur’a Reb’a Oğulları canları ve malları konusunda güven içindedirler. Din ve aile konusunda haksızlığa uğrarlarsa onlara yardım edilecektir. Onların iyi ve takva sahibi bedevilerine, yerleşik olanların hakları vardır. Yardım, Allah’tan İstenir²³³.”

B. Damre Oğullarına Verilen Eman

Hiz. Peygamber’in Suriye Mısır hattında Mekke ticaret kervanlarını kontrol altına almak için ittifak kurduğu kabilelerden olan, muhtemelen hicretin ikinci yılında Damre Oğullarına²³⁴ verilen eman (624);

“Bismillâhirrahmânirrahîm.

Muhammed Rasûlullah’tan Damre Oğullarına; Onlar malları ve canları konusunda güvencedirler. Onlar bizim müttelikimizdir. Müslümanların Allah’ın dinî konusunda savaşa çıkmaları hariç. Peygamber’in davetine icabet edeceklerdir. Allah ve Peygamber’inin koruması onlarıdır. Onlardan sözünde duranlara ve sakınanlara yardım edilecektir²³⁵.”

C. Malik b. Ahmer Cuzâmî Avfi’ye Verilen Eman

Hiz. Peygamber Tebuk’ten döndüğünde, Mâlik b. Ahmer, Rasûlullah’a temsilci olarak gelip müslüman olmuş ve kendisi için bir belge istemiştir. Bir deri parçasına yazılan belge: “Bismillâhirrahmânirrahîm. Muhammed Rasulullah’tan Mâlik b. Ahmer’e ve ona uyan müslümanlara. Namaz kıldıkları, zekât verdikleri ve müslümanlara uydukları, müşriklerden uzaklaştıkları, ganimetin beşte birini verdikleri, borçluların ve ötekilerin payını verdikleri sürece onlara himaye vardır²³⁶.”

²³² İbn Sa’d, C. 1, s. 259.

²³³ İbn Sa’d, C. 1, s. 258.

²³⁴ Kapar, “Gıfâr (Benî Gıfâr)” mad., DİA, C. 14, İstanbul 1996, s. 49.

²³⁵ İbn Sa’d, C. 1, s. 262; Makrîzî, İmtâü’l-Esmâ, C. 1, s. 53; Belâzurî, Ensâb, C. 1, s. 287; Hamidullah, İslâm Peygamberi, C. 1, s. 286.

²³⁶ İbnü’l-Esir, Üsdülğabe, C. 4, s. 271; İbn Hacer, İsbâbe, no: 7575; Zehebî, Mîzânu İtidâl, C. 2, s. 15.

D. Has'am Kabilesi'ne Verilen Eman

Has'am Kabilesi, Müslümanlıktan önce Beyti Has'am diye bilinen Zülhalesa²³⁷ isimli mabetlerine tapınmaya giderlerdi. O bölgede Yemen'in Kâbesi diye meşhur olmuş ve adeta Beytullah'a müsavi sayılan bu tapınaktan rahatsız olan Hz. Peygamber, Mekke'nin fethi öncesinde İslam'a giren Cerîr b. Abdullah Becelî'yi bir grup sahabeyle bu tapınağı yok etmek için gönderdi. Komutan, küçük çaplı bir çarpışmayla tapınağı yıktı. Bu harekâttan sonra Has'am Kabilesi önde gelenlerinden As'as b. Zahr ve Enes b. Müdrîk'in de içinde olduğu bir topluluk Medine'ye geldi. Hz. Peygamber ile görüşerek Müslüman oldular. Hz. Peygamber, grup üyelerinin istekleri üzerine bütün Has'am Kabilesi'nin tabi olacağı, bir ahidnâme yazdırdı. Ahitnameye göre kan davaları kesin bir olarak yasaklanıyor, kendiliğinden sulanan arazilerden onda bir, kuyu suyu ya da taşıma suyla sulanan arazilerden yirmide bir zekât alınması gerektiği, yağmur sularıyla kendiliğinden su alan topraklardan da ekip biçebileceklerin menfaatlanmaları gibi hususlar belirtiliyordu²³⁸.

E. Bekkâ Oğullarına Verilen Eman

Adnanoğulları soyundan gelen bir Arap kabilesidir. Bekkâ Kabilesi'ni temsilen Muâviye b. Sevr ve oğlu Bişr ve Fucey b. Abdullah'tan oluşan üç kişilik bir grup Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'le görüştü (630). Görüşmeden sonra İslam'a giren bu grupta bulunanların hepsi Hz. Peygamber'in emriyle misafir edilmişlerdir. Hz. Peygamber bu gruba kabileleri için emannâme vermiştir. Emannâme'nin bizzat heyet başkanı Muâviye b. Sevr ve Fucey b. Abdullah'a verildiği kaydedilmiştir. Emannâme aldıkları dönemde Basra yolu üzerinde Felce adlı bir bölgede yaşamaktaydılar²³⁹.

"Muhammed Rasulullah'tan, Fucey b. Abdullah ve ona tabi olanlara bir mektuptur. Müslüman olan, namaz kılan, zekât ödeyen Allah'a ve Peygamber'ine itaat eden, ganimetlerden Allah'ın beşte bir hakkını ayıran, Peygamber ve ashabına yardım eden, Müslümanlığını açıklayıp müşriklerden ayrılan, Allah ve Rasûlü'nün emaniyla güven içindedir²⁴⁰."

²³⁷ Ömer Faruk Harman, "Zülhalesa" mad., *DİA*, C. 44, İstanbul 2013, s. 561.

²³⁸ İbn Sa'd, C. 1, s. 274; Algül, "Has'am (Benî Has'am)" mad., *DİA*, C. 16, İstanbul 1997, s. 281-282.

²³⁹ Önkâl, "Bekkâ (Benî Bekkâ)" mad., *DİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 363.

²⁴⁰ İbnu'l-Esir, *Üsdülğabe*, C. 4, s. 174-175.

F. Bâhile Kabilesi'ne Verilen Eman

Bâhile Kabilesi Arabistan'ın kuzeyinde Yemâme çevresinde yaşamaktaydılar. Basra'ya beş km. hac yolunda bulunan Hufeyr Kuyusu ile Avsece mevkiinde bir gümüş maden ocağını işletmeye başladılar. Mekke'nin fethinden sonra Kabilesi için Medine'ye gelen Mutarrif b. Kâhin, Müslüman oldu. Hz. Peygamber'den kabilesi adına emannâme aldı. Hz. Peygamber ona ayrıca işletilmeyen arazileri verimli hale getirebilecek olanlarla ilgili bir ahidnâme verdi. Ayrıca sığır, koyun ve deveden nasıl zekât tahsil edileceğine dair bir belge ve bilgiler verildi²⁴¹.

“Mutarrif b. Kâhin Bâhilî ve Bîşe'de Oturanlara: Kim ölü ve kıraç, hayvanların ağıl ve yatağı bulunan bir toprağı işlerse, bu toprak onun olur. Otuz sığırdan bir dana, kırk koyundan bir koç, beş devede bir keçi ödemekle yükümlüdürler. Zekât tahsildarı bunları ancak otlaklarda tahsil edebilir. Onlar Allah'ın korumasında eman içindedirler²⁴².”

Bâhile Kabilesi'nden Benî Vâil koluna bağlı Neşhel b. Mâlik'te kabilesi adına Hz. Peygamber'i ziyaret etmiştir. Kabilesinden müslüman olanlar için bir emannâme ve İslâmî hükümleri ihtiva eden bir yazı almıştır²⁴³.

---

²⁴¹ Önkal, “Bâhile (Benî Bâhile)” mad., *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 483.

²⁴² İbn Sa'd, C. 1, s. 294.

²⁴³ Önkal, “Cüheyne”, s. 107.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKTA KAVRAMI VE VERİLEN İKTALAR

I. İKTA

Devlet yöneticisinin veya yetkilendirilmiş makamın devlete ait olan arazileri, taşınmaz malları, maden ocakları ve tabii kaynakları mülkiyet, işletme veya faydalanma hakkıyla birlikte bir kişi ve kuruluşa tahsis etmesine, ikta denir. Taşınmaz malların ikta kabul edilebilmesi için, iktanın siyasî otorite tarafından yapılmış olması şarttır²⁴⁴.

Hz. Peygamber'in ikta ettiği dönem özellikle "elçiler yılı" diye bilinen hicretin dokuzuncu yılıdır. Hz. Peygamber, siyasî kişilerin yetkilerinin kontrol edilebilirliğini sağlamak, bazı kişilerin Müslüman olmasına sebep olacak yakınlaşma sıcaklığı kurabilmek, İslâm davetinin devamını sağlamak için, fetihleri sürekli kılmak ve genişleyen atıl toprakların verimini artırmak içinde fazlaca ikta vermiştir²⁴⁵. Devlet ve kabile temsilcilerinin memleketlerinde bazı yerlerin kendilerine iktasını istemelerine olumlu davranmıştır. Ukayl b. Kâ'b'ın kabilesinden Necid ve Yemame bölgesi halklarından Zü'l-Cevşen Dabbâbî elçi olarak gittiğinde Hz. Peygamber'in davetine uymamış, ama sonra, "Eğer o zaman müslüman olup da Hz. Peygamber'den Hîre'yi isteseydim bana mutlaka ikta ederdi" demiştir²⁴⁶. Bu durum, ikta yapılırken Medine'ye kadar gelen temsil heyetlerinin taleplerinin karşılıksız bırakılmadığının en belirgin ifadelerindendir. Ayrıca boş arazilerin, işletilmeyen yerlerin işlenmesi, ekonomiye kazandırılması için sahabeden Avvâm oğlu Zübeyr, Ebu Tâlib oğlu Ali ve Ubeydullah oğlu Talha'ya beraetiyle beraber ikta verilmiştir²⁴⁷. Bunlar bu, ikta yerlerine büyük ziraat üretim çiftlikleri kurmuşlardır²⁴⁸.

İkta yapılacak araziler İslam beldesinde ve İslam beldeleri dışında da olabilir. Hz. Peygamber'in Temîm ve kardeşine Filistin'de bazı köyleri, Ebu Sa'lebe el- Huşenî'ye Şam bölgesinde Rumların elinde bulunan bazı yerleri ikta etmesi²⁴⁹, fethedilmemiş toprakların iktasıdır. Bu çeşit ikta "İktau va'dî²⁵⁰" adını almaktadır ki, Müslümanların yönetiminde

²⁴⁴ Mustafa Demirci, "İkta" mad., *DİA*, C. 22, İstanbul 2000, s. 43-47.

²⁴⁵ Ebu Yûsuf, s. 62; Demirci, "İkta", s. 43.

²⁴⁶ İbn Sa'd, C. 6, s. 47-48.

²⁴⁷ Belâzürî, *Fütûh*, s. 22.

²⁴⁸ Demirci, "İkta", s. 43-47.

²⁴⁹ Makrîzî, *İmtâü'l-Esmâ*, s. 77-78,137; Hamidullah, *Vesaik*, s. 134; Zehebî, a.g.e., C. 2, s. 443-44; Beşîr Gözübenli, "İkta" mad., *DİA*, C. 22, İstanbul 2000, s. 50.

²⁵⁰ Gözübenli, a.g.mad.

olmayan arazilerin fethinin gerçekleşmesi şartına bağlanarak ikta edilmesi demektir. Kaynaklarda fethin gerçekleşmesi şartına bağlı olarak İslam beldesi dışında bulunan toprağın mülk olarak ikta edilmesine “iktau va’di, iktau taklid” veya “iktau’n-nefl” de denilmektedir²⁵¹.

II. HZ. PEYGAMBER’İN VERDİĞİ İKTALAR

A. Darilere Verilen İkta

Kahtâniler’e mensup Benî Dâr Kabilesi, hicretten önce, Hz. Peygamberi ziyarete geldiler. Heyetin ileri gelenlerinden Temîm Müslüman olunca Hz. Peygamber’e: “*Ey Allah’ın Rasûlü, şüphesiz Yüce Allah seni bütün yeryüzüne hâkim kılacaktır. Bana Beytülâhm’dan köyümü hediye eder misin, dedi*²⁵². Hz. Peygamber: “*Orası senindir.*” Buyurdu ve ona bir ikta belgesi hazırlattı²⁵³.” Bir başka rivayette, “*Allah Şam’ı fethetmeyi nasip ederse bana, bize komşu olan iki köyü de hediye et*” dediğinde, Hz. Peygamber bunu da kabul etmiştir²⁵⁴.”

Verilen belge: “*Allah’ın Rasûlü Muhammed’den Dârî’lere, Allah ona yeryüzünü bağışlarsa, onlara Filistin’deki Beytu Uyun’u, Habrûn’u, el-Martüm’u, Beyti İbrahim’i ve oralarda bulunanları ilelebet verecektir.*” Abbas b. Abdülmuttalib, Huzeyme b. Kays, Şurahbîl b. Hasene şahitlik etti ve yazdı²⁵⁵.”

Temîm’in İslâm’a girişiyle ilgili farklı rivayetler vardır. Temîm’in Medine’ye hicretten önce altı kişilik bir heyetle Mekke’ye gelip, biat ettiği, sonra Şam’da bazı araziler için yazılı belge talep ettiği, hicretten sonra bu belgeyi yenilediği bu sırada Hz. Peygamber’in, “*İnsanların İbrahim’e en yakın olanı ona uyanlarla şu peygamber ve ona iman edenlerdir; Allah müminlerin dostudur*²⁵⁶” ayetini okuduğu nakledilmiştir. Bu ayetin Medine’de inmesi, Akabe biatları dışında hicretten önce Mekke’ye geldiği söylenen heyetlerin anlatıldığı kaynaklarda Dârîler’in yer almaması²⁵⁷, ikta uygulamasının hicretin dokuzuncu yılından sonra yaygın

²⁵¹ Gözübenli, “İkta”, s. 50.

²⁵² Abdurrahman Küçük, “Beytülâhm” mad., *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 86-88.

²⁵³ Zehebî, Şemsüddîn Muhammed ibn Osman, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, Beyrut, 1985, C. 2, 442-443.

²⁵⁴ İbn Sa’d, C. 1, s. 344; Halit Özkan, “Temîm ed-Dârî” mad., *DİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 419-421.

²⁵⁵ İbn Sa’d, *Kitabü’t-Tabakatü’l-Kebir*, çev. Yasin Kahyaoğlu, C. 9, İstanbul 2015, s. 415; Kastallânî, Ahmed b. Muhammed, *İrşâdü’s-sârî lişerhi Sahihü’l-Buhârî*, C. 1, Kahire 1307, s. 296; Zeynî Dahlân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye ve’l-âsârü’l-Muhammediyye*, C. 2, İstanbul 1929, s. 207-208; Kalkaşendî, *Subhu’l-aşâ fi sinâati’l-inşâ*, C. 13, Beyrut 1987, s. 119; Kettânî, *et-Terâtibu’l-idâriyye*, çev. Ahmet Özel, C. 1, İstanbul 1990-93, s. 144-152; İbn Hacer, *İsâbe*, no: 1248; Takıyyuddîn es-Subkî, *et-Temhid fi-mâ Yecibufihi’t-Tahdîd*, çev. Selâhaddin el-Müneccid, Mecelletü’l-Mecmai’l-ilmîyyi’l-Arabî, 26-2, Şam 1951; İbn Esir, *Üsdülğabe*, C. 1, Beyrut 2016, s. 215; Ebu Ubeyd, *Kitabü’l-Emval*, çev. Cemalettin Saylık, Ankara 2016, s. 286-287, no: 683-685; Makrîzî, a.g.e., s. 62-63; Hamidullah, a.g.e., s. 129-30.

²⁵⁶ Âl-i İmrân 3/68.

²⁵⁷ Nüveyrî, *Nihâyetü’l-ereb fi funûni’l-edeb*, C. 18, Kahire 1975, s. 2.

kullanılması, rivayetin tarihî gerçeklerle örtüşmediğini göstermektedir (630). Makrîzî, bu rivayeti reddederken, Temîm ve beraberindeki heyetin Mekke'ye değil Medine'ye geldiğini söylemiştir²⁵⁸. Temîm ve kardeşi Nuaym'ın da bulunduğu on kişilik bir grubun Medine'ye geldiği ve Hz. Peygamber'le yapılan meşhur görüşmenin bu ilk buluşmanın ardından gerçekleştiği ve Tebük Savaşı (630) sonrasına denk geldiği anlaşılmaktadır²⁵⁹.

Cessâse hadisi diye bilinen, Hz. Peygamber'in deccâl ile ilgili rivayeti de²⁶⁰ Temîm'in hicretten sonra müslüman olduğunu güçlendirmektedir (630-631). Hicretin onuncu yılında irad edilen hutbede Hz. Peygamber, Temîm'in Medine'de müslüman olduğu haberini ashaba bildirmiştir. Temîm ve beraberindekiler Şam'a dönmeyip Hz. Peygamber'in vefatına kadar Medine'de kalmıştır. Hayber gelirlerinden pay almıştır²⁶¹. Temîm'in, Hz. Peygamber'e "*Allah oraların fethini nasip ederse şimdi Rumlar'ın elinde bulunan yerleri bize bağışlar mısınız?*" dediği talebi, Kudüs ve Filistin'in Sasanilerden Doğu Roma'ya geçmesiyle ilişkilendirilmektedir²⁶².

Hız, Peygamber, Medine'ye hicret edince, Lahm Kabilesi'nden Dârî'ler ziyarete geldiler, tezini savunanların naklettiği İktâ;

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Allah'ın Rasulü Muhammed'den Temîm ed-Dârî ve ashabına; Habrûn, Mertûm Beyt-i İbrahim ve oralarda bulunanları kesin olarak kendi mülkiyet ve sorumluluklarını onlara verdim ve teslim ettim. Onlara eziyet edene Allah da eziyet etsin. Onlara eziyet edenlere Allah lânet etsin. Atık ibn Ebî Kuhâfe, Ebu Bekir, Ömer ibn el-Hattâb, Osman ibn Affân, Ali ibn Ebî Tâlib ve Muâviye ibn Ebî Süfyân şahitlik etti. Muâviye yazdı²⁶³."

Bu iktânın farklı bir rivayeti;

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu, Muhammed Rasûlullah'tan Temîm ed-Dârî'ye. Ceyrûn ve Beytu Aynûn köylerinin tamamı, ovaları, dağları, suyu, bitkileri, işçileri, sığırları, Temîm ed-Dârî'nin ve neslinindir. Bu konuda hiç kimse bir hak iddia etmesin. Kim haksızlık yaparsa, Allah'ın, meleklerin ve insanların lanetine uğrasın. Ali, yazdı²⁶⁴."

²⁵⁸ Makrîzî, *Davû's-sârî fî haberi Temîm ed-Dârî*, s. 65

²⁵⁹ İbn Sa'd, C. 1, s. 343; İbn Abdülber, C. 1, s. 193-194; Zehebî, C. 2, s. 442; Özkan, Halit, "Temîm ed-Dârî", s. 419-421.

²⁶⁰ Müsned, C. 6, s. 373-374, 413, 417-418; Müslim, "Fiten", s. 119-123; Ebu Dâvûd, "Melâhim", 15.

²⁶¹ İbn Sa'd, C. 1, s. 344.

²⁶² Özkan, Halit, "Temîm ed-Dârî", s. 419-421.

²⁶³ İbn Sa'd, C.1, s. 267, Hamevî, *Mu'cem*, C. 2, Beyrut 2011, s. 15; Kastallânî, C. 1, s. 296; Kalkaşendî, C. 13, s. 12; Kettânî, C. 1, s. 144-151, Zeynî Dahlân, *Siret*, C. 2, s. 207-208; Makrîzî, a.g.e, 64; Hamidullah, a.g.e, 129-30.

²⁶⁴ Ebu Yusuf, *Haraç*, s. 322; İbn Sa'd, C. 1, s. 281-3; Makrîzî, *Davû's-sârî fî haberi Temîm ed-Dârî*, s. 90; Kalkaşendî, C. 13, s. 121-122; Kettânî, C. 1, s. 145-146; İbn Zencûye, *Kitâbü'l-Emvâl*, s. 101; Özkan, Halit, "Temîm ed-Dârî", s. 419-421.

Yine Temîm Oğullarına mensup Evfâ b. Muvellih el-Anberî der ki: Hz. Peygamber'e gittim. Bana Gamîm'i ikta etti, yolcunun ilk doyurulacak kişi olması şartını belirledi²⁶⁵.

Hz. Peygamber Husayn, İbnu Muşmit b. Şeddâd b. Zuheyr b. Nemir b. Murra b. Hammân'a Cerad (Cezâd), Sudeyre, Simâd ve Usayhib sularını ikta etti. Yazının metni rivayet edilmemiştir²⁶⁶.

B. Huşeni Ebu Salebe'ye Verilen İkta

Ebu Sa'lebe bu künyesiyle tanın Huşenî²⁶⁷, Kudâa Kabilesi'nin Huşeyn b. Nemr kolundandır. Kâ'b b. Umeyr'in yönettiği Mûte Savaşı'nın (629) sebepleri arasında zikredilen Zâtüatlâh Seriyyesi'nin Suriye topraklarındaki bazı Kudâalılar için yapıldığı belirtilmektedir²⁶⁸. Bir kısmı Doğu Roma ve bir kısmı Sasani hâkimiyetinde yaşayan Kudâa kabilelerine mensup heyetler yılında, Medine'ye gelerek Müslümanlığı kabul ettiler (630)²⁶⁹.

Hayber savaşı (628) hazırlıkları yapılırken müslüman olan Huşenî'ye bu savaştan sonra ganimetler taksim edilirken hisse verildi. Hayber sonrası kendisini ziyarete gelen ve müslüman olan yedi arkadaşı beraber Rıdvân Biatı'nda²⁷⁰ katıldı. Huşenî kabilesine elçi olarak gönderildi ve kabilesinin İslam'a girmesine sebep oldu²⁷¹. Huşenî, Hz. Peygamber'e Şam bölgesinde Doğu Roma hâkimiyetinde bulunan yerlerden kendisine ikta talebinde bulununca Resûlullah'ın, “*Bakın hele, Ebu Sa'lebe neler söylüyor*” deyince Huşeni yemin ederek buraların fethedileceğini dile getirmiştir. Hz. Peygamber Huşeni'nin bu talebini karşılıksız bırakmamıştır. Yazının metni rivayet edilmemiştir²⁷².

1. Belî Kabilesi'nden Cu'ayl Oğullarına Verilen İkta

Kahtâniler'den Kudâa'nın bir kolu olan büyük bir kabilenin adıdır²⁷³. Kabile adını Belî b. Amr b. Hâfî b. Kudâa'dan almaktadır. Rüveyfi b. Sâbit başkanlığındaki Belî heyeti Medine'de Hz. Peygamber'le görüştü ve müslüman oldu (630).²⁷⁴

²⁶⁵ Semhûdî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, çev. Kasım es-Sâmerrâî, Beyrut 1422/2001, s. 1278-1279; Fayda, “Ahidnâme”, s. 535-536.

²⁶⁶ İbnu'l-Esir, *Üsdülğabe*, C. 2, s. 27.

²⁶⁷ Abdülkadir Şenel, “Huşenî, Ebu Sa'lebe” mad., *DİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 420.

²⁶⁸ Elşad Mahmudov, “Zâtüatlâh Seriyyesi” mad., *DİA*, C. 44, İstanbul 2013, s. 151-152.

²⁶⁹ Casım Avcı, “Kudâa (Benî Kudâa)” mad., *DİA*, C. 26, İstanbul 2002, s. 308-309.

²⁷⁰ Fayda, “Bey'atürriğvân” mad., *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 39-40.

²⁷¹ İbn Sa'd, C. 1, s. 329.

²⁷² Müsned, C. 4, s. 193-194; Şenel, “Huşenî, Ebu Sa'lebe”, s. 420.

²⁷³ Avcı, “Kudâa”, s. 308-309.

²⁷⁴ Önkâl, “Belî (Benî Belî)” mad., *DİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 414-415.

Verilen yazı; “*Bismillâhirrahmânirrahîm. Kureyş Kabilesi’nin, Abdümenaf Oğulları ile aynı haklara sahiptirler. Askere alınmayacaklar ve öşür vergisi ödemeyeceklerdir. Müslüman olduklarında sahip oldukları malları kendilerininindir. Nasr, Sa’d b. Bekr Sumâle ve Huzeyl’den tahsil edilenler, onlara tahsis edilecektir. Asım b. Ebî Sayfî, Amr b. Ebî Say- fi, el- A’cem b. Süfyân ve Alî b. Sa’d, Rasûlullah’a biat etti, Abbas b. Abdülmuttalib, Ali b. Ebî Talib, Osman b. Affan ve Ebu Süfyân b. Harb şahitlik etti*²⁷⁵.”

Bir başka rivayet: “*Bismillâhirrahmânirrahîm. Allah’ın Rasulü Muhammed’dan, Kurra b. Abdillâh b. Ebî Necîh Nehdî Oğullarına. Bütün Mazalle, toprağıyla, suyuyla, oyasıyla, dağıyla, ikta edilmiştir, dağlık bölge sığırları için otlaktır. Muaviye b. Ebî Süfyan yazdı.*²⁷⁶”

2. Cüheyne Kabilesi’ne Verilen İkta

Kahtânîler’den Kudâa’nın bir kolu olan Cüheyne Kabilesi İslam’ı tercih ederken eman geleneği uygulaması çerçevesinde Hz. Peygamber ile anlaşmalar yapıp, iktalar da aldılar²⁷⁷. Anlaşma örnekleri; “*Bismillâhirrahmânirrahîm. Rasulullah’ın, Zül-Merve’den Avsece b. Harmele Cuhenî’ye verdiği yazıdır: Ona Belkese, Masna, Cefelât ve Kible Dağı ile Cedd arasındaki yeri vermiştir. Bu konuda ona karşı çıkanın, hakkı yoktur. Avsece’nin hakkı ise sabittir. Âlâ b. Ukbe yazdı*²⁷⁸.”

“*Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu, Muhammed Rasulullah’ın Cuheyne’den Şenha Oğullarına verdiği iktadır: Sufeyne’de sahip oldukları ve sürdükleri yerleri onlara ikta edilmiştir. Onlara karşı çıkanın, hakkı yoktur. Onların hakkı ise sabittir. Âlâ b. Ukbe yazdı ve şahitlik etti*²⁷⁹.”

“*Bismillâhirrahmânirrahîm. Rasulullah’tan, Amr b. Mabed Cühenî’ye: Toprağın vadileri ve ovaları, vadilerin akarsu yatakları ve sırtları, bitkilerini gözetmek, sularını içmek üzere, beşte bir vergiyi kabul etmeniz, namazı kılmanız şartıyla sizindir. Birlikte olduklarında, nisabı dolduran ve 120-200 arasındaki sürüde iki koyun vardır. Ayrı olurlarsa, birer koyun vardır. Çift hayvanına zekât yoktur. Allah ve burada hazır bulunan müslümanlar şahittir*²⁸⁰.”

²⁷⁵ İbn Sa’d, C. 1, s. 258.

²⁷⁶ İbn Sa’d, C. 1, s. 255.

²⁷⁷ Önkâl, “Cüheyne”, s. 107.

²⁷⁸ İbn Sa’d, C. 1, s. 259; İbn Kesir, *Bidâye*, C. 5, s. 353; Semhûdî, *Vefâ*, s. 1259.

²⁷⁹ İbn Sa’d, C. 1, s. 259; İbn Kesir, a.g.e., C. 5, s. 353.

²⁸⁰ İbn Sa’d, aynı yer; İbn Kayyım, *Vefâ*, C. 1, s. 83; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. 1, s. 287.

C. Yemâmeli Hanife Oğullarından Müccâa b. Mürâre'ye Verilen İkta

Babası Necid bölgesinde yaşayan Benî Hanife Kabilesi'nin ileri gelenlerindedir. Müccâa hicretin onuncu yılında Medine'ye gelen grubun içerisinde yer aldı (631). On ya da on yedi kişiden oluşan bir grupla beraber müslüman oldu. Medine'ye gelen bu grup Remle bint Hâris Neccâriyye'nin konağında misafir olarak ikamet ederken, Hz. Peygamber'in ziyaretine devam ettiler. Übey b. Kâ'b'dan Kur'an talim ettiler. Müccâa b. Mürâre'nin Hz. Peygamber'den talebi üzerine Necid taraflarındaki Gavre, Gurâbe ve Hubel mevkiilerinde bulunan sahipsiz araziler kendisine ikta edildi²⁸¹.

İkta metni: “*Bismillâhirrahmânirrahîm. Muhammed Rasulullah'ın Müccâa b. Mürâre b. Sulma'ya verdiği yazıdır: Gavre'yi, Gurâbe'yi ve Hubel'i sana ikta ettim. Kim sana karşı çıkarsa, bana karşı çıkmış olur*²⁸².” Müccâa aralarında husumet olan Benî Zühl Kabilesi'ne mensup Sedüs Oğulları tarafından öldürülen kardeşi için diyetinin alınmasında yardım istediğinde, Hz. Peygamber, gayri müslim olanlardan diyet alınamayacağını bildirip Zühl Kabilesi'ne yapılabilecek ilk müdahalede kazanılacak ganimetlerin beşte birinden diyetin ödenmesi sözünü verdi. Bunun için Müccâa'ya bir yazı verdi²⁸³. Medine'de misafirlikleri sona erip, dönüşe başlayan bu grup üyelerinin hepsine 5'er dirhem gümüş hediye edildi²⁸⁴.

D. Abdulkays Kabilesi'nden Muşemric b. Halid Sa'dî'ye Verilen Su İktası

Abdulkays Kabilesi'nden Muşemric b. Halid Sa'd, Uhud Savaşı sırasında Medine'ye gelmiş ve Hz. Peygamber'le görüşmüştür. Benî Mustalik Gazasında bazı Abdülkayslılar İslam'a girmişlerdir. Hz. Peygamber'in Abdulkays Kabilesi'ne davet mektubu göndermesi üzerine bu kabile mensuplarından yirmi kişilik bir heyet, Medine'ye geldi (629)²⁸⁵. Hz. Peygamber bu heyetten Muşemric b. Halid es- Sa'dî'ye Bâdiye'de bulunan Reki suyunu ikta etti. Bu iktayla ilgili bir yazı düzenlendi²⁸⁶. Yazının metni rivayet edilmemiştir²⁸⁷.

Mescid-i Nebvî'den sonra içinde cuma namazı kılınan ikinci mescid, Abdülkays Oğullarının yaşadıkları Cüvâsâ'dadır²⁸⁸.

²⁸¹ Mehmet Efendioğlu, “Müccâa b. Mürâre” mad., *DİA*, C. 31, İstanbul 2006, s. 446-447.

²⁸² Ebu Ubeyd, s. 215, no. 512; Belâzurî, *Fütuh*, s. 93; İbnu'l-Esir, *Üsdülğabe*, C. 2, s. 262-263.

²⁸³ Ebu Dâvûd, “İmâre”, 20.

²⁸⁴ Efendioğlu, “Müccâa b. Mürâre”, s. 466-467.

²⁸⁵ Fayda, “Abdülkays”, s. 248-249.

²⁸⁶ İbnu'l-Esir, *Üsdülğabe*, C. 4, s. 367-368.

²⁸⁷ Hamidullah, *Vesâik*, s. 177.

²⁸⁸ Fayda, “Abdülkays”, s. 248-249.

E. Belhâris Kabilesi'ne Verilen İktalar

Bu kabile Becîle ve Has'am Kabilesi'nin bulunduğu bölgede ikamet etmekteydi. İslam öncesi dönemde bölgesinde olan diğer kabilelerle yapılan savaşlarda genel olarak galip olarak çıkan bu kabilenin büyük çoğunluğu müşrik olmasına rağmen mensuplarından Hıristiyan olanlar da bulunuyordu. Müşrik olanlar Yegûs ve Zülhalesa putuna tapınırdı. Necran Kâbe'si diye bilinen kiliseyi Belhâris Kabilesi'ne mensup Hıristiyan olan Abdülmedân b. Deyyân Oğulları inşa ettirmişti. Bazı tarihçiler yapılan kilisenin 300 parça deriden yapılmış bir çadırdan meydana geldiğini nakletmektedir.²⁸⁹.

Hz. Peygamber, Hâlid b. Velîd'i Hâris Oğullarının yaşadığı bölgeye 400 kişilik bir güçle gönderdiğinde Benî Hâris Müslüman oldu (631). Hâlid b. Velîd Benî Hâris'in Müslüman olduğunu Bilâl b. Hâris Müzeni'yle gönderdiği bir mektupta Hz. Peygamber'e bildirdi. Hz. Peygamber cevap olarak gönderdiği mektupta Hâlid'den onları tebrik etmesini bir grupla Medine'ye dönmelerini istedi. Hâlid, beraber geldiği bu grubu Medine'de bir haftadan fazlaca misafir etti. Bu dönem içerisinde Hz. Peygamber misafirlerle yakından ilgilendi. Sonra grup üyelerinden Kays b. Husayn'ı Hâris Oğullarına emir atayarak hepsini memleketlerine yolcu etti (632). Giden grupla birlikte Müslümanlığı talim ettirmesi, Kur'an'ı öğretmesi, zekâtları toplaması için Amr b. Hazm Ensârî'yi bu grupla beraber gönderdi. Amr b. Hazm Ensârî'ye hukuki emirleri de içeren bir yazı düzenlenerek verildi. Bu grupta olan kişilere ve bazı ailelere de dokuz adet ikta verildi²⁹⁰.

Verilen iktalardan bazıları;

“Yezîd b. Tufeyl Hârisî'ye: “Bismillâhirrahmânirrahîm. Madda'nın hepsi onundur. Namaz kıldığı, zekât Ödediği ve müşriklerle savaştığı sürece, kimse bu konuda ona karşı çıkamaz. Cuheyym b. es-Salt yazdı²⁹¹.”

“Abdu Yegûs b. Vale el-Hârisî'ye; Bismillâhirrahmânirrahîm. Müslüman olduğunda sahip oldukları ve hurması, namaz kıldığı, zekât ödediği, savaştaki ganimetlerin beşte birini verdiği sürece onundur. Öşür ve askerlik yükümlülüğü yoktur, Kavminden ona uyanlar da böyledir. Erkam b. Ebi'l-Erkam Mahzûmî yazdı²⁹².”

²⁸⁹ Ağırman, “Hâris b. Kâ'b”, s. 197-198.

²⁹⁰ Ağırman, “Hâris b. Kâ'b”, s. 197-198.

²⁹¹ İbn Sa'd, C. 1, s. 255; Hamidullah, a.g.e., s. 187.

²⁹² İbn Sa'd, aynı yer; Hamidullah, *Vesâik*, s. 188.

Yezîd b. Muhacel el-Hârisî'ye: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Nemre ve sulak arazileri, ormanındaki Rahman Vadisi onlarıdır. Bu vadi, Malik Oğulları kavminin ve neslinindir. Onlarla savaşılmaz, askerlikten muaftırlar. Mugîre b. Şu'be yazdı²⁹³."

"Kenân b. Yezîd Hârisî Oğullarına; Bismillâhirrahmânirrahîm. Mizved ve küçük ırmakları, namaz kıldıkları, zekât ödedikleri, müşriklerden ayrıldıkları, yolların emniyetini sağladıkları ve müslüman oldukları sürece, onların mülküdür²⁹⁴."

"Asım b. el-Hârisî'ye; Bismillâhirrahmânirrahîm. Râkis'te bir bölüm onundur. Bu konuda kimse ona karşı çıkmasın. Erkam yazdı²⁹⁵."

"Dıbâb Oğullarına; Bismillâhirrahmânirrahîm. Sârebe onlarıdır. Namazı kıldıkları, zekâtı verdikleri, Allah'a ve peygamberine itaat ettikleri ve müşriklerden ayrıldıkları sürece bu konuda kimse onlara muhalefet etmesin. Mugîre yazdı²⁹⁶."

"Ziyâd b. Hâris Oğullarına; "Bismillâhirrahmânirrahîm. Cemma ve Eznibe onlarıdır. Namaz kıldıkları, zekât verdikleri ve müşriklerden ayrıldıkları sürece onlar emandadırlar. Ali yazdı²⁹⁷."

F. Yemen Bölgesine Verilen Bazı İktalar

Tebük Seferi dönüşünde (630-631) Müslüman olmayı kabul eden Hemdân Kabilesi'nden Medine'ye giden heyetin başkanı Mâlik b. Nemat'ın, Hz. Peygamber'e "*Ey Allah'ın Rasulü, Hemdân'ın en hayırlı kimseleri süratli develerle İslâm'ın ipine bağlanarak sana geldiler, davetine icâbet ettiler; putlarından da ayrıldılar*" deyince, Hz. Peygamber, "*Hemdân, yardım için koştığı ve sıkıntılara sabrettiği müddetçe ne güzel kabiledir. İslâm'ın abdâlı da evtâdı da onlardandır, buyurdu²⁹⁸ ve namazlarını kıldıkları, zekâtlarını verdikleri müddetçe topraklarını ve meralarını onlara ikta edip, kendilerine Allah ve resulünün himayesini verdiğini yazılı olarak bildirdi²⁹⁹."*

Taberî gibi bazı kaynaklarda geçen Hâlid b. Velîd'in başarısızlığı sebebiyle hicretin onuncu yılında Yemen bölgesine Ali'nin gönderilişine ait rivayetlerin Hemdân Kabilesi'yle

²⁹³ İbn Sa'd, C. 1, s. 256; Hamidullah, a.g.e., s. 189.

²⁹⁴ İbn Sa'd, C. 1, s. 256; Hamidullah, a.g.e., s. 190.

²⁹⁵ İbn Sa'd, C. 1, s. 256; İbn Kesîr, *Bidâye*, C. 5, s. 341.

²⁹⁶ İbn Sa'd, C. 1, s. 256; Hamidullah, *Vesâik*, s. 187.

²⁹⁷ İbn Sa'd, C. 1, s. 256.

²⁹⁸ İbn Sa'd, C. 1, s. 341; Fayda, "Hemdân (Benî Hemdân)" mad., *DİA*, C. 17, İstanbul 1998, s. 179-180.

²⁹⁹ İbn Sa'd, C. 1, s. 327; İbn Hişâm, C. 2, s. 596-599/ C. 4, s. 342; Kalkaşendî, C. 6, s. 374; Zurkânî, C. 4, s. 170-171; Kadı İyâd, *Şifa*, C. 1, s. 62; Taberî, s. 1731-1732.

ilgili olmadığı ve bu haberlerin Hz. Ali'yi yüceltmek için uydurulmuş nakiller olduğunu ifade edilmiştir (631)³⁰⁰.

Hz, Peygamber Kays b. Malik b. Sa'd b. Hemedâni Mekke'ye gelince, kavmine Hemedân'ın doğusuna, Kudem, Âlu Zî-Merrân, Âlu zî-La've, Ezvâ ve Hemedân'a, batısına Erhab, Nuhem, Şakır, Vedâ'a, Yâm, Murhibe, Dâlân, Hârif, Üzer, Hacûr Kabilesi'ne, melezlerine ve mevalisine ahdini yazdı: *"Bismillâhirrahmânirrahîm. Onu dinleyin ve itaat edin. Namaz kıldıkları ve zekât ödedikleri sürece, Allah'ın ve peygamberinin zimmeti vardır. Ona Hayvan'dan üç yüz farak toprağı doyumluk vermiştir: İki yüzü üzüm, kalan mısır, Cevf umranından yüz farak buğday vermiştir."* İbn Hacer ve İbnu'l-Esir şunu söyler: İbn Mende, Ebu Yalâ ve Ebu Nu'aym şunu nakleder; *"Bismillâhirrahmânirrahîm. Muhammed Rasûlullah'tan Kays b. Malik Erhabî'ye: Sana selamet dilerim. Seni kavmin başkan atadım. Sana Zura Nesâr'den ikiyüz sâ', Hayvan bölgesi üzümünden ikiyüz sâ' iktâ ettim. Sana ve nesline ilelebet sürecektir"*³⁰¹.

"Hemdanlı Şeyh Umeyr'e; *"Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu, Allah'ın elçisi Muhammed'den Merrân reisi Umeyr'e ve Hemedân'dan müslüman olanlara, siz kurtuldunuz. Kendinden başka ilah olmayan Allah'a olan hamdimi size iletiyorum. Biz Rum diyarlarından dönerken müslüman olduğunuz haberi bana ulaştı. Müjdeler olsun. Allah'ın hidayetiyle doğruya eriştiniz, Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehadet ettiğiniz, namaz kıldığınız ve zekât ödediğiniz sürece, haksızlığa maruz kalmayacaksınız. Allah'ın ve Peygamberinin zimmeti vardır. Sadaka, ne Muhammed'e, ne de onun ehl-i beytine helaldir. O, sizin mallarınızdan müslümanların yoksullarına ödediğiniz bir zekâttır. Mâlik b. Murâre er-Ruhavî'ye iyi davranmanızı emrediyorum. Ali b. Ebî Tâlib yazdı"*³⁰².

"Akk Zû Hayevan, Hz. Peygamber'e; *"Ey Allah'ın elçisi Mâlik b. Murâre Ruhavî, bizi İslam'a çağırmaya geldi, biz de müslüman olduk. Benim, içinde köle ve malım bulunan bir toprağı var. Bu konuda bana bir yazı yaz, dedi. Hz. Peygamber, şu yazıyı düzenledi: Bismillâhirrahmânirrahîm. Muhammed Rasûlullah'tan, Akk Zû Hayevan'a: Toprağı, malı ve kölesi konusunda doğruyu söylüyorsa, hem Allah'ın, hem de Rasulullah'ın zimmeti vardır. Halid b. Saîd b. Âs yazdı."*³⁰³

³⁰⁰ Fayda, İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı, s. 101-112; Fayda, "Hemedân", s. 179-180.

³⁰¹ İbn Sa'd, C. 1, s. 326; İbn Hacer, *Metâlibu'l-Âliye*, no: 1998; Hamidullah, *Vesaik*, s. 252.

³⁰² Ya'kub, C. 2, s. 89; İbnu'l-Esir, *Üsdülgâbe*, C. 2, s. 145, Hamidullah, a.g.e., s. 250.

³⁰³ İbnu'l-Esir, *Üsdülgâbe*, C. 2, s. 41; İbn Hacer, *İsâbe*, no: 2441.

Hız. Peygamber, Cırâne'den ayrıldıktan sonra Kays b. Sa'd komutasında 400 kişilik bir kuvveti Sudâ Kabilesi üzerine göndermek üzere hazırlamıştı (630). Ziyâd b. Hâris Sudâ Hz. Peygamber'e gelip kabilesinin İslâm'a gireceğine kefil olduğunu ifade edince bundan vazgeçildi. Bu konuşmalardan sonra Sudâ' Kabilesi'nden bir grup temsilci Medine'ye gelerek İslâm'a girdiklerini beyan ettiler³⁰⁴. "Dediler ki: *Suyuyla, otlığıyla ve ovasıyla toprağımızın bizim olması şartıyla müslüman oluruz.* Hz. Peygamber: *Allahım Mezhic'i bereketli kıl ve Mezhic toprağına zarar gelmesini engelle,* dedi ve *Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet etmek, namazı vaktinde kılmak, zekâtı tam ödemek, Ramazan ayında oruç tutmak üzere, Müslüman olduğunuzda sahip olduğunuz topraklardan onda bir, toprağı taşıma suyuyla sulananlar ise yirmide bir ödeyecektir.* Buna Osman b. Affan, Ali b. Ebî Talib, Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Cuheyş şahitlik etti³⁰⁵."

G. Vâil b. Hucr Hadramî'ye Verilen İktâ

"Hadramut Bölgesi'nden³⁰⁶, Tüçib' Kabilesi'ne mensup bir grup temsilci Medine'ye geldiler (630). Hz. Peygamber, bu gelenlerin rehberliğine Bilâl-i Habeşî'yi görevlendirdi ve yakından ilgilendi. Daha sonra Tüçibiler Vedâ haccında Mina'da Hz. Peygamber'le yine görüştiler. Aynı sene Hadramut Kabilesi emirlerinden Vâil b. Hucr Medine'ye gelip müslüman oldu. Hz. Peygamber bu emirle ilgilenmesi için Muâviye b. Ebu Süfyân'ı görevlendirdi³⁰⁷. Memleketine dönerken isteğı üzerine Resûlullah'ın ona, daha önce sahip olduğu malların yine kendi mülkiyetinde kalacağını, ancak bunların zekâtını ödemesi gerektiğini bildiren bir belge verdi³⁰⁸

"*Muhammed Rasûlullah'tan, Hadramut emiri Vâil b. Hucr'a; Müslüman olduğun için elindeki toprak ve kuleler senindir. Adil kişiler toprak mahsulleri zekâtından onda bir alır. Sana haksızlık edilmeyeceğine. Peygamber ve mü'minler yardımcıdır*³⁰⁹."

"*Muhammed Rasulullah'tan, Hadramut yöneticileri Rebîa b. Zi'l-Merhab Hadramî, kardeşleri ve amcalarına; Hadramut'ta bulunan mallar, arılar, köleler, kuyular, ağaçlar, sular, küçük ırmaklar, bitkiler, su arkları Merhab ailesinindir. Topraklarındaki her rehinin, meyvası,*

³⁰⁴ Avcı, "Mezhic (Benî Mezhic)" mad., *DİA*. C. 29, İstanbul 2004, s. 543.

³⁰⁵ İbnu Kayyım, *Zadı'l- Me'âd*, C. 4, s. 1583.

³⁰⁶ Algül, "Hadramut" mad., *DİA*, C. 15, İstanbul 1997, s. 65-68; Hadramevt olarak da telaffuz edilen bu bölge, Arabistan yarımadasının güney sahillerinde dar bir şerit halinde uzanmaktadır. Doğusunda Umman, kuzeyinde Suudi Arabistan'la arasını ayıran Rub'ulhâlî çölü, güneyinde Aden körfezi bulunmaktadır.

³⁰⁷ Uludağ, "İbn Haldûn" mad., *DİA*, C. 19, İstanbul 1999, s. 538-543.

³⁰⁸ Hamidullah, *Vesâik*, s. 297-270.

³⁰⁹ İbn Sa'd, C. 1, s. 274-275; Algül, a.g.mad.

sedir ağacı, meyvası ve ağaç dallarından düşenler, rehin alanın kabul edilir. Meyve halindeki ürününden kimse alamaz. Zi'l-Merhab ailesi müslümanların yardımcısıdır. Topraklarında zulüm olmaz. Malları, canları ve Kays ailesinin bahçesi, Allah ve peygamberinin korumasındadır. Muaviye yazdı³¹⁰.”

H. Bilâl b. Hâris Müzenî'ye Verilen İkta

Bilâl b. Hâris, Medine Mekke arasındaki Eş'ar'da ikamet ederken hicretin beşinci yılında Müzeyne elçileriyle beraber Medine'ye geldi. Hz. Peygamber kendisine sel sularının yarıp genişlettiği Akiku'l-Medine denilen su yatağını ikta etti. Müzeyne Kabilesi'nin sınırları içindeki Nakı adlı otlakını da, savaş atı ve develerin yaylağı olarak tahsis etti. Muhafaza görevini de Bilâl'e verdi³¹¹.

Verilen Belge:

“Bismillâhirrahmânirrahîm. Muhammed Rasulullah'tan Bilâl b. Hâris Müzenî'ye; toprak üstündeki ve altındaki Fur' ve Kabaliyye madenlerini ve Kades'in tarıma elverişli topraklarını ikta olarak vermiştir. Hiçbir müslümanın hakkını ona vermemiştir.” Ubey b. Kâ'b yazdı³¹².”

Bilâl b. Hâris Müzenî ise, kendisine ikta edilen Mağrib'deki arazi de bulunan Kabeliyye madenleri, tuz ocakları ve su kuyularını işletmeyince iade etmiştir³¹³.

Bir Başka rivayet;

“Bilâl b. Hâris Müzenî'ye; Nahl, Cezza'a ve tarlalarıyla arısı bulunan Şatra onundur. Kades'in tarıma elverişli yerleri onundur. Madda, Cez' ve Gayle de, sözünü tutarsa onundur. Muaviye yazdı³¹⁴.”

³¹⁰ İbn Sa'd, C. 1, s. 253-254-336, Hamidullah, *Vesâik*, s. 266.

³¹¹ İsmail L. Çakan, “Bilâl b. Hâris” mad., *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 153.

³¹² Ebu Yusuf, *Haraç*, s. 109; Makrîzî, *İmtâül-Esmâ*, s. 1041; Ebu Ubeyd, *Emval*, s. 217-218, no. 516-517; Belâzurî, *Futuh*, s. 13; Semhûdî, *Vefâ*, C. 2, s. 359.

³¹³ Fayda, “Hemdân”, s. 179-180.

³¹⁴ İbn Sa'd, C. 1, s. 259-279; Makrîzî, a.g.e., s. 1041; Semhûdî, *Vefâ*, s. 1040, 1042; İbnu Esîr, *Üsdülğabe*, C. 1, s. 205; Fayda, “Ahidnâme”, s. 535-536.

I. Husayn b. Evs Eslemî'ye Verilen İkta

Husayn b. Evs Eslemî'ye verilen ikta belgesi: “*Bismillâhirrahmânirrahîm, Muhammed Rasulullah, Husayn b. Evs Eslemî'ye Furgayn ve Zatu Aşaş'ı ikta etmiştir. Bu konuda, kimse ona karşı çıkamaz. Ali yazdı*³¹⁵.”

K. Cüreş Halkına Verilen İkta

Cüreş, Yemen'in Bîşe Vadisi'nde Şeker (Hamûme) Dağı'nın batısında ve Ebha şehrinin güney doğusunda eski bir yerleşim yeridir. Yegûs putu buradaydı. Hz. Peygamber de Tâif'i kuşatmasında Cüreş'ten kale duvarlarını oyan debbâbe ve mancınık getirterek kullanmıştır (630). Cüreş Surad b. Abdullah el-Ezdî komutasındaki birliğe Şeker dağı eteklerinde yenildi. Medine'ye bir heyet göndererek İslam'a girdiklerini beyan ettiler. Burası hicretin onuncu yılında müslümanların hâkimiyetine geçmiş oldu (630)³¹⁶.

Verilen İkta Belgesi: “*Bismillâhirrahmânirrahîm, Muhammed Rasulullah'tan Cüreş halkına; Müslüman olduğunuzda koruluklarınız sizindir. Kimse koru sahibinin izni olmadan hayvan otlatamaz. Zuheyr b. Hamâta'nın Has'am'daki oğlunu yakalayınız; çünkü o tazminat Ödeyecektir. Ömer b. Hattâb ve Muaviye b. Ebu Süfyân şahitlik etmiş, Muaviye yazmıştır*³¹⁷.” Hz. Peygamber, buradaki Kitap ehliyle cizye anlaşması yaptı. Ebu Süfyân b. Harb, Hz. Peygamber tarafından buraya vali tayin edildi³¹⁸.

L. Tay Kabilesi'ne Verilen İkta

Tay Kabilesi, Kahtânîler'in Kehlân koluna mensuptur. Suriye kaynaklarında mutlak manada Arap karşılığında kullanılır. Tarihte İran-Arap rekabetinin önemli olaylarından kabul edilen Zûkâr savaşında Tay Kabilesi'nin de içinde yer aldığı, Vali İyâs b. Kabîsa komutasındaki İran ordusu Benî Bekir Kabilesi'ne yenilmesine rağmen Tay Kabilesi'nin çoğunluğu Arap yarımadasının Irak sınırında yaşamıştır³¹⁹.

Hz. Peygamber, Hz. Ali komutasında bir seriyyeyi Tay Kabilesi'ne gönderip, Tay Kabilesi'nin Fels³²⁰ putunu tahrip ettirdi (630). Hâtim Tâî'nin oğlu Müslümanların geldiğini

³¹⁵ İbn Sa'd, C. 1, s. 256.

³¹⁶ Önkâl, “Cüreş” mad., *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 137.

³¹⁷ İbn Hişam, C. 4, s. 331; Makrîzî, *İmtâül-Esmâ*, C. 1, s. 505.

³¹⁸ Önkâl, “Cüreş”, s. 137.

³¹⁹ Adem Apak, “Tay (Benî Tay)” mad., *DİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 187-188.

³²⁰ Ahmet Güç, “Put” mad., *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 364-365.

duyunca Suriye topraklarına geçti ve Hıristiyan oldu. Hz. Ali’de müslümanlara karşı çıkan bazı kabile mensuplarını esir alıp Medine’ye götürdü. Esirler arasında cömertliğiyle meşhur olan Hâtim Tâî’nin kızı Seffâne de vardı. Hz. Peygamber durumu öğrendiği zaman Hâtim’i methederek kızını serbest bıraktı³²¹.

Tay Kabilesi’nden Zeydü’l-Hayl başkanlığında Medine’ye gelen heyet Müslüman oldu (630-631). Hz. Peygamber onlara kıymetli hediyeler verdi. Yaşadıkları bölgeden bazı arazi ve meraları gelen heyete tahsis etti³²².

Verilen İkta Belgesi: “*Bismillâhirrahmânirrahîm. Muhammed Rasulullah’tan Tay Kabilesi’ne; Müslüman olan, namaz kılan, zekât ödeyen, Allah’a ve peygamberine itaat eden, ganimetlerden Allah’ın beşte bir hakkını ve peygamberin payını ayırıp neren, müşriklerden ayrılan ve Müslümanlığını açıklayan, Allah ve Rasûlünün koruması altındadır. Müslüman olduklarında sahip oldukları topraklar ve suları onlarındır. Otlakları onlarındır.* Zübeyr b. Avvâm yazdı³²³.”

Hz. Peygamber, heyetin reisi Zeydü’l-Hayl’in adını Zeydü’l-Hayr şeklinde değiştirdi. Zeydü’l-Hayr’a Feyd ve yanısıra başka toprakları ikta etti, bu konuda bir yazı düzenledi. Zeydü’l-Hayr dönüş yolunda Ferde’ye varınca öldü. Karısı yol yükünü yaktı, bu arada ikta yazısı da yandı. Mektubun metni rivayet edilmemiştir³²⁴.

Daha sonra Hâtim Tâî’nin oğlu Adî Medine’de Müslüman oldu. Hz. Peygamber’de Adî’yi Tay ve komşuları olan Esed Kabilesi’nin zekâtlarını toplamakla görevlendirdi³²⁵.

Tay Kabilesi’nden Âmir b. Esved b. Cuveyn Tâiye, Cüveyn’e Oğullarına, Ma’n Oğullarına, Ecâ Oğullarından Habîb b. Amr ve kardeşine de, ikta verilmiştir³²⁶.

M. Cefâl b. Rebîa b. Zeyd Cuzâmî Oğullarına Verilen İkta

Cüzâm Kabilesi³²⁷ seylü’l-arim³²⁸ dolayısıyla Yemen bölgesinden kuzeye göç etmişlerdi. Arabistan-Suriye-Mısır ticaret yollarında kılavuzluk ve kervan muhafızlığı yapıyorlardı. Doğu Roma yönetimine tabi oldukları için Hıristiyan olmaları yanında yıldızlara saygı gösterir ve Ukaysır putuna taparlardı. Medine’deki Nadîr Oğulları’yla aynı soydan geldiği

³²¹ Apak, “Tay”, s. 187-188.

³²² Apak, “Tay”, s. 187-188.

³²³ İbn Sa’d, C. 1, s. 309; İbn Kayyım, *Zâdü’l-Me’âd*, C. 4, s. 1508; İbn Kesir, *Bidâye*, C. 5, s. 344.

³²⁴ Apak, “Tay”, s. 187-188.

³²⁵ Apak, “Tay”, s. 187-188.

³²⁶ İbn Sa’d, C. 1, s. 257; İbn Kayyım, *Zâdü’l-Me’âd*, C. 4, s. 1510.

³²⁷ Önkâl, “Cüzâm (Benî Cüzâm)” mad., *DİA*, C. 8 İstanbul 1993, s. 149.

³²⁸ Ömer Faruk Karahan, “Arim” mad., *DİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 373-374.

nakledilir. Bu kabilenin çoğunluğu Hz. Peygamber yaşarken İslâm'ın karşısında olmuştur. Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra Cüzâm'dan Rifâa b. Zeyd Medine'de İslâm'a girmiş, kabilesine Hz. Peygamber'in verdiği belgeyi götürerek onların da İslâm'a girmelerine sebep olmuştur (628)³²⁹.

Verilen Belge: *“Bismillâhirrahmânirrahîm. Muhammed Rasûlullah'tan, Rifâ'a b. Zeyd'i, bütün kavmine ve onlara bağlı olanlarına, Allah'a ve peygamberine çağırarak üzere gönderdim. Onlardan bu davete uyanlara, Allah ve Rasûlünün koruması vardır. Kim bu davetten yüz çevirirse, iki ay eman süresi vardır. İrem onlarıdır. Bu hususta hiç kimse onlara müdahale edemez. Onlara karşı çıkanın, hiçbir hakkı yoktur. Hakları sabittir. Erkam yazdı³³⁰.”* Bu sırada sadece Rifâa'nın kabilesi müslüman olmuştur. Zira Doğu Roma Kayseri'ne gönderilen Dihye b. Kelbî Cüzâmlılar'ın bölgesinde soyulmuştur. Müslüman olan Cüzâmlılar soygunculara karşı Dihye'ye yardım edip, çatışmaya girmişlerdir³³¹.

N. Süleym Oğullarına Verilen İktalar

Süleym Oğullarının soyu Hz Peygamber'in atalarından Adnân'a kadar dayanır. Mekke ve Medine arası Hicaz'ın önemli bir kısmı, Vâdilkurâ ve Teymâ', bu kabilenin yaşadığı yerlerdir. Mekkeli müşrikler ve Medineli Yahudilerle ticaret yaparlardı. Uzzâ putuna taparlar ve putun bakım hizmetlerini de sahip çıkarlardı. Hîre'de bulunan Hıristiyan Süleymliler³³² Müslümanlar için hep tehdit unsuru olmuşlardı³³³. Müslümanlara karşı Kureyş müşrikleriyle beraber hareket ettiler. Az sayıda da olsalar Safvân b. Muattal gibi müslüman olanlar da vardı. Bi'rîmaûne faciası olarak bilinen yetmiş kişinin konaklama sırasında şehit edilmesi hadisesini, Süleym kabile reisi Ebu Berâ Âmir b. Mâlik'in yeğeni Amir b. Tufeyl, Benî Süleym Kabilesi'nin Ri'l, Zekvân ve Usayye kolları yapmıştır. Benî Süleym'den, aralarında İbnü'd-Dügunne diye tanınan Rebîa b. Rufey b. Sa'lebe ile İrbad b. Sâriye Sülemî'nin de bulunduğu altı kişilik bir heyet Medine'de İslâm'a girmiştir. Bu heyette bulunanların çalışmalarıyla Müslüman olan Süleym Kabilesi'nden 900 kişilik bir topluluk Mekke fethine katıldı. Hz. Peygamber hicretin dokuzuncu yılında Abbâd b. Bişr'i Benî Süleym ve Benî Müzeyne'ye zekât

³²⁹ Önkal, “Cüzâm”, s. 149.

³³⁰ İbn Sa'd, C. 1, s. 338; İbn Hişâm, C. 4, s. 340; Kalkaşendî, C. 6, s. 382; Taberî, s. 1740; Halebî, C.2, s. 259; Kandehlevî, *Hayatüs- Sahâbe*, C. 1, s. 212; İbnü'l-Esir, *Üsdülğabe*, C. 2, s. 190.

³³¹ Önkal, “Cüzâm”, s. 149.

³³² Cevâd Ali, C. 4, s. 227.

³³³ Vâkıdî, C. 2, s. 796.

âmili olarak gönderdi. Benî Süleym'in topraklarından çıkarılan madenlerden vergi tahsili de bu dönemde başlamıştır (630)³³⁴.

Abbas b. Mirdâs Sülemi'ye³³⁵ verilen ikta;

“İbn Sa'd, Ebu'l-Ezher'den naklettiği bu durumu İbn Kâni' de nakleder: *Bana Süleym Oğullarının Ri'l kolundan biri olan Nâil b. Mutarrif b. el-Abbas es-Sulemî anlattı. Ona da babası, dedesi el-Abbas'tan nakletmiş: Dedesi Rasûlullah'a ziyarete gitti. Desîne'deki açılan kuyuyu ikta etmesini istedi. Hz. Peygamber şartlı olarak, “yalnızca yolcu payından artan onundur”* diye ikta verdi³³⁶.”

“Ebu'l-Ezher der ki: *Bu Nâil, Desîne'de oturuyordu, onların emiriydi. Bana içinde kırmızı deri parçası bulunan bir kutucuk çıkardı. Bunda ona yapılan ikta vardı. Metni tam olarak rivayet etmemiştir*³³⁷.” “Nail b. Mutarrif b. Ruzeyn b. Enes Sulemî: “*İslam ortaya çıkınca, Hz. Peygamber'i ziyarete gittim, ona dedim ki: Ey Allah'ın elçisi, Desîne'de bizim kuyumuz var. Bunun üzerine Hz. Peygamber bana bir yazı verdi*³³⁸.”

“*Bismillâhirrahmânirrahîm. Muhammed Rasûlullah'tan; Sözüni tutarsa, kuyu onlarındır. Sözüni tutarsa, yurtları onlarındır*³³⁹.”

Bir başka rivayet; “*Bismillâhirrahmânirrahîm. Peygamber Muhammed, Abbas b. Mirdâs es-Sülemi'ye Mezmûr'u ikta vermiştir. Kim ona karşı hak talebiyle çıkarsa, bu konuda hiçbir hakları yoktur. Onun hakkı korunmuştur. Âlâ b. Ukbe yazdı ve şahitlik etti*³⁴⁰.”

Süleym Oğullarına verilen ikta örnekleri;

“*Rasulullah Seleme b. Malik Sülemiyeye Zâtülhanazıl ve Zâtulesâvid (Zâtul-Ezavir) arasını ikta vermiştir. Bu konuda kimse ona itiraz etmesin. Ali b. Ebî Talib ve Hâtıb b. Ebî Beltea şahitlik etti*³⁴¹.” “*Harise Oğullarından Malik b. Ebî Âmir es-Sülemi'ye Medfuvve'yi verdik. Bu konuda kimse ona karşı çıkamaz, Kim ona karşı çıkarsa, onun hakkı yoktur, Seleme'nin hakkı ise sabittir*³⁴².”

“*Bismillâhirrahmânirrahîm. Peygamber Muhammed Rasulullah, Süleym Kabilesi'nden, Harise Oğullarından Vakkâs ve Abdullah b. Kumâme'ye sözlerini tutarlarsa, Muhaddeb'i ikta vermiştir. Burası, Hedd ve Vâbide arasındadır*³⁴³.”

³³⁴ Mehmet Azimli, “Süleym (Benî Süleym)” mad., *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 55-56.

³³⁵ Fayda, “Abbas b. Mirdâs”, mad., *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 27.(Müellefe-i kulûb-Kahramanlık şiiirleriyle tanınan sahâbî).

³³⁶ Azimli, “Süleym”, s. 55-56.

³³⁷ İbn Sa'd, C. 1, s. 261.; İbn Sa'd, C. 9, s. 74.

³³⁸ İbn Sa'd, C. 9, s. 74.

³³⁹ İbn Hacer, *el-Metâlibu'l-Âliye*, no: 1999; İbnü'l-Esir, *Usudu'l Gâbe*, C. 1, s. 281.

³⁴⁰ İbn Sa'd, C. 1, s. 261; İbn Kesir, *Bidâye*, C. 5, s. 353.

³⁴¹ İbn Sa'd, C. 1, s. ; İbnü'l-Esir, a.g.e., C. 2, s. 339; Semhûdî, *Vefâ*, s. 1224.

³⁴² İbn Sa'd, C. 1, s. 261.

³⁴³ İbn Hacer, *İsâbe*, no: 9262; İbnü'l-Esir, a.g.e., C. 3, s. 243-244.

“Bismillâhirrahmânirrahîm. Peygamber Muhammed Rasulullah, Usayye oğullarından Hevze b. Nubeyşe es-Sulemî'ye bütün Cefr bölgesini ikta vermiştir.³⁴⁴”

“Bismillâhirrahmânirrahîm. Rasulullah'ın el-Ecebb Oğullarına Fâlis'i ikta etmiştir. Erkam yazdı³⁴⁵.”

“Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu, Rasulullah'ın Raşid b. Abdirab es-Sulemî'ye bir ok atımlık iki yeri ve bir taş atımlık bir yeri ikta vermiştir. Kim ona karşı çıkarsa, hakkı yoktur. Raşid'in hakkı korunmuştur.” Halid b. Saîd yazdı³⁴⁶.

“Süleym Oğullarından Harâm b. Avf'a İzâm'ı ve çevresini ikta vermiştir. Kimse onlara haksızlık edemez, onlar da kimseye haksızlık edemez.” Halid b. Saîd yazdı³⁴⁷.

“Bu, Peygamberin Utbe b. Farkad'a Merve tarafında yaptığı bir evin yerini vermiştir. Bu konuda kimse ona karşı çıkamaz. Kim ona karşı çıkarsa, hiçbir hakkı yoktur. Utbe'nin hakkı ise korunmuştur. Muaviye yazdı³⁴⁸.”

P. Ezrak Gassani'ye Verilen Ev Yeri İktası

“Ezrak b. Amr ailesinin Mekke'de Merve yakınında bir evi vardı. Hz. Peygamber, Mekke'nin fethi yılında Ezrak b. Amr'ı burada ziyaret etmişti. Bir ihtiyacı için ona gitmişti. Ezrak'ın ve çocuklarının Kureyş kabilelerinden diledikleri içinde evlenebileceklerine dair bir yazı verdi. Bu yazı, kırmızı bir deride yazılıdır. Bu yazı, sekseninci yılda Mescid-i Harâm'a da sıçrayan el-Cuhâf seli evlerini basıncaya kadar onlarda kaldı, eşyalarıyla birlikte o da sele karıştı. Çünkü el-Ezrak, Rasûlullah'a şöyle demişti: *Ey Allah'ın elçisi, Anam babam sana kurban, ben Mekke'de aşireti olmayan biriyim. Suriye'den buraya geldim. Köküm ve aşiretim oradadır. Mekke'de oturmayı tercih ettim.* Bunun üzerine ona bu yazıyı verdi. Mektubun metni rivayet edilmemiştir³⁴⁹.”

R. Ukayl b. Kâ'b Kabilesi'ne Verilen İkta

Ukayl Kabilesi, Adnânîler'in Kays Aylân kolundan, Benî Âmir b. Sa'saa'nın en güçlü kabilesinden Kâ'b'ın dört boyundan en büyük olanıdır. Ukayl Necid ve Yemâme'nin kuzey

³⁴⁴ İbn Sa'd, C. 1, s. 261.

³⁴⁵ İbn Sa'd, aynı yer.

³⁴⁶ İbn Sa'd, C. 1, s. 295; İbn Kesir, *Bidâye*, C. 5, s. 43; İbn Hacer, *İsâbe*, no: 2505,2506; Semhûdî, *Vefâ*, s. 1225.

³⁴⁷ İbn Sa'd, C. 1, s. 261.

³⁴⁸ İbn Sa'd, aynı yer.

³⁴⁹ Ezrakî, Ebu'l-Velîd, *Ahbâru Mekke*, çev. Yunus Vehbi Yavuz, Ankara 2017, s. 566.

bölgelerinde ikamet ediyordu. Amr b. Ukayl'den Rebî' b. Muâviye, Rebîa b. Ukayl'den Mutarrif b. Abdullah b. A'lem ve Âmir b. Ukayl'den Enes b. Kays, Resûl-i Ekrem'e temsilci olarak giderek, kabileleri adına biat ettiler (630). Hz. Peygamber Ukayl temsilcilerine İslâm'ı kabul edip namaz kıldıkları, zekât ödedikleri ve itaat ettikleri sürece kendilerine Akîk bölgesini ikta etti ve bir belge verdi³⁵⁰. Hz. Peygamber onlara kaynakları ve hurmalıkları olan Akîk'ı verdi. Onlara kırmızı bir deri üzerine buna dair bir yazı yazdırdı³⁵¹.

Verilen belge: *“Bismillâhirrahmânirrahîm. Allah'ın Rasulü Muhammed'in Rebî'a, Mutarrif ve Enes'e verdiği yazıdır. Rasulullah'ı dinleyip itaat ettikleri, namaz kıldıkları, zekât ödedikleri ve itaat ettikleri sürece onlara Akîk'ı vermiştir. Bir müslümanın hakkını onlara vermemiştir³⁵².”*

Ebu Rezîn Lakî b. Âmir'de Hz. Peygamber'in yanına giderek, kabilesi adına ona biat etti. Hz. Peygamber Lakî b. Âmir'e bir su kaynağını ikta etti. Ebu Harb b. Hüveylid b. Âmir b. Ukayl ve kardeşi İkâl b. Hüveylid'de Akîk bölgesinin kendilerine ikta edileceği ümidiyle Müslüman olduğu bildirilir³⁵³.

S. Addâ b. Halid ve İkrime b. Âmir'e Verilen İkta

Addâ b. Hâlid, Hz. Peygamber'i üstün nitelikleriyle anlatan ve o'nun şemâiline duyulan ilgiden hareketle onu tasvir etmeye çalışanlardan olmuştur³⁵⁴. Kâbe hizmetleri, sancaktarlık ve Mekke'nin yöneticiliğini yapan Abdüddâr Oğullarının yönetim merkezi Dârünnedve'yi Muâviye b. Ebu Süfyân'a satan İkrime b. Âmir'dir³⁵⁵.

Hz. Peygamber'in bu iki kişiye verdiği ikta;

“Bismillâhirrahmânirrahîm.

Muhammed Rasulullah, el-Adda b. Halid'e³⁵⁶ ve Âmir b. İkrime'ye Mısbâ'a, Zecc ve Levâbetü'l-Harrâr arası su kaynağını ikta etmiştir. Halid b. Saîd yazdı³⁵⁷.”

³⁵⁰ İbn Sa'd, C. 1, s. 289.

³⁵¹ Elnure Azizova, “Ukayl (Benî Ukayl)” mad., *DİA*, C. 42, İstanbul 2012, s. 57-59.

³⁵² İbn Sa'd, aynı yer.

³⁵³ Azizova, “Ukayl”, s. 57-59.

³⁵⁴ Kandemir, “Şemâil” mad., *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 497-500.

³⁵⁵ İbrahim Sarıçam, “Hakîm b. Hizâm” mad., *DİA*, C. 15, İstanbul 1997, s. 187.

³⁵⁶ İbn Sa'd, C. 6, s. 194.

³⁵⁷ İbn Sa'd, C. 1, s. 260, C. 9, s. 50; Semhûdî, *Vefâ*, C. 2, s. 227.

T. Zübeyr b. Avvâm'a Verilen İkta

Zübeyr b. Avvâm Mekke'de doğdu (594-595). Babası Hz. Hatice'nin kardeşi Avvâm b. Huveylid, annesi Hz. Peygamber'in halası Safiyye'dir. Soyu Hz. Peygamber'in dedelerinden Kusay b. Kilâb' ta birleşir³⁵⁸. Annesi oğluna büyük kardeşi Zübeyr b. Abdülmuttalib'in adını vermiştir. Zübeyr çocukluğunun büyük bölümünü Hz. Peygamber'in çocuklarıyla geçirdi. İlk iman edenlerden oldu. Bedir, Uhud, Hendek dâhil her savaş ve seriyyede Hz. Peygamber'in yanında bulundu. Hz. Peygamber, Mekke'ye hicret eden ve sadece atı bulunan Zübeyr'e, Nakı bölgesinde tarım yapılmayan bir araziye ikta etti³⁵⁹.

Verilen ikta belgesi; “*Bismillâhirrahmânirrahîm. Muhammed Rasulullah, Zübeyr'e yukarısıyla aşağısıyla, Mûri'u'l-Karye, Mûkit ve el-Melhame arasındaki bütün Sevârik'i ikta vermiştir, Bu konuda kimse ona karşı çıkamaz*”. Ali yazdı³⁶⁰. Zübeyr araziyle beraber Bakî çarşısında kasaplık yaptı. Cömertliği zenginliği kadar meşhurdur. Cemel Vak'ası'nda³⁶¹ Zübeyr savaş meydanından uzaklaşırken Vâdissibâ'da Ahnef b. Kays'ın kabilesinden bir kişi tarafından şehid edildi. Mervân b. Hakem tarafından okla vurulup şehid edildiği de nakledilir³⁶².

Y. Hilâl b. Âmir b. Sa'sa'ya Verilen Kuru İktası

Kabilenin adını aldığı Âmir b. Sa'saa'nın soyu Hz. Peygamber ile dedeleri Adnân'da birleşir. Benî Âmir, Rebîa, Nümeyr, Hilâl ve Süvâe adlı dört ana koldan oluşan kabile Riyad-Mekke yolunun dağlık kısmından kuzeye doğru geniş bir araziye yayılmıştır. Diğer üç kol buralardan ayrılırken sadece Hilâl b. Âmir grubu bu bölgede kaldı³⁶³. Medine'ye gelerek müslüman olan ve Hz. Peygamber'e biat eden Hilâl b. Âmir b. Sa'saa hurmalığının öşürlerini Hz. Peygamber'e getirdi. Sa'lebe vadisindeki koruluğunun kendisine verilmesini istedi. Hz. Peygamber, bu vadiyi ona koruluk olarak ikta etti³⁶⁴. Yazının metni rivayet edilmemiştir³⁶⁵.

Ayrıca Hz. Peygamber, Sem'ân b. Amr b. Hacer'e Risleyn ile Derkâ arasını ikta etti. Yazının metni rivayet edilmemiştir³⁶⁶.

³⁵⁸ İbn Sa'd, C. 3, s. 100.

³⁵⁹ Mehmet Efendioğlu, “Zübeyr b. Avvâm” mad., *DİA*, C. 44, İstanbul 2013, s. 522-524.

³⁶⁰ İbn Sa'd, C. 1, s. 262, C. 10, s. 270; Ebu Ubeyd, s. 216, no. 680; Ebu Yusuf, *Harâc*, s. 320.

³⁶¹ Ethem Ruhi Fığlalı, “Cemel Vak'ası” mad., *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 320-321.

³⁶² Efendioğlu, “Zübeyr b. Avvâm”, s. 522-524.

³⁶³ Fayda, “Âmir b. Sa'saa (Benî Âmir b. Sa'saa)” mad., *DİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 66-67.

³⁶⁴ Fayda, “Âmir b. Sa'saa”, s. 66-67.

³⁶⁵ Ebu Ubeyd, *Emval*, no: 1488; İbn Hazm, *Muhatla*, C. 5, s. 231; Nesâî, C. 5, s. 46.

³⁶⁶ İbnu'l-Esir, *Üsdülğabe*, C. 2, s. 356; İbn Hacer, *İsâbe*, no: 7072.

SONUÇ

Hz. Peygamber'in verdiği siyasi belgelerden eman, ikta uygulamaları ve mektuplaşmaların Kadim Arap kültüründe köklü bir geçmişi olmuştur. Eman, kabile tarzı asabiyete dayalı yönetimlerde, kan dökülmesini önleyen ve barışı kolaylaştıran, topluluklar arası ticari ve sosyal ilişkilerin artmasında, yabancıların güvenliğini de sağlayan bir fonksiyon icra etmiştir

Hz. Peygamber'in İslam öncesi dönemde gördüğü güzel adetleri, gerekiyorsa bazı düzenlemeler yaparak devam ettirdiği örneklerden olan eman, Medine'de şekillenen devletin siyasi ve diplomatik ilişkilerinde, önemli bir uygulama alanı olmuştur.

Hz. Peygamber Mekke'de İslam'ın galip gelmesi, civar kabilelere ve devletlere de İslam'ın ulaştırılması gayesiyle Müslüman olan ve olmayan kabilelerle antlaşmalar yapmaya başlamıştır. Hz. Peygamber hicretten sonra Cuheyne, Damra ve Gıfâr gibi sahil boyunda oturan kabilelerle eman geleneği çerçevesinde müttefik olmuştur. Bu kabileler, Kureyş'in Suriye ve Mısır'a yaptığı ticari yolculuk güzergâhındaydı. Bu stratejik tavır Kureyş'in hareket alanını daralttı. Ayrıca Hz. Peygamber Mekke çevresinde oturan Huzâa, Eslem ve başka kabilelerle de aynı usulle antlaşma yapmıştır. Bu anlaşmaların getirdiği kabul görülmek ve tanınmışlık Mekke müşrik yönetimi karşısında Medine'yi yeni bir çekim ve güç merkezi haline getirirken, Mekke'nin fethine de yol açmıştır.

Hz. Peygamber Mekke'nin fethiyle Harem'i emin bölge ilân etmiştir. Mekke'nin her zaman "harem" olduğunu bildirmiş ve kendisine kısa bir süre için savaş izni verildiğini de bildirmiştir.

Hz. Peygamber Hamza'nın katili olan Vahşî gibi, Medine'de Müslüman oldukları halde kalplerindeki korkuyu atamayanlara, Hristiyan ve Yahudilere de eman vermiştir. Hz. Peygamber'den sonra, emanın savaş anında belli bir şahsa, topluluğa veya bir bölge halkına tanınan dokunulmazlıktan, ticaret diplomasi, eğitim, seyahat gibi çeşitli sebeplerle İslâm memleketinde bulunmak isteyen yabancıya verilen imtiyaz ve güvenceye kadar geniş bir kapsam kazanmış ve zamanla kurumsallaşmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de "güvenli şehrin Mekke olduğu, Mekke'nin güven içinde kutsal bir yer olduğu, çevresindeki olumsuzluklardan uzak tutulduğu, Kâbe'nin insanlar için toplanma ve güven yeri yapıldığı, eman kavramının İslam dini temelinde nasıl bir yer tuttuğunu da göstermektedir. Cahiliye dönemi Mekke'de ki ahlaki çöküşe rağmen, Hz. Peygamber'in Risaleti öncesi "el-Emîn" lakabıyla isimlendirilmesi de eman geleneğinin yansımasıdır.

Hz. Peygamber, siyasi kişilerin yetkilerinin kontrol edilebilirliğini sağlamak, bazı kişilerin Müslüman olmasına sebep olacak yakınlaşma sıcaklığı kurabilmek ve arazilerin

verimini artırmak, İslâm'ın yayılmasını sağlamak, fetihleri teşvik etmek için fazlaca ikta vermiştir. Hz. Peygamber'in ikta uygulamasını aktif ettiği dönem özellikle "elçiler yılı" diye bilinen hicretin dokuzuncu yılıdır. Özellikle Tebük Seferiyle bölgesinde ve bölge dışında siyasi bir varlığı ifade eden Medine Devleti, kurumları, sınırları ve bunların güvelliğini sağlamada temsil gücünü de elde etmiştir.

Hz. Peygamber devletin işleyişini hareketli halde tutmak için atıl yerleri ashaptan bazılarına ikta etmek yoluyla işletmeye açmıştır. Bu verilen yerleri işletemeyenlerden de verdiği yetki ve mülkü tekrar almıştır. İkta uygulamasında siyasi ve stratejik bir tavır olarak, hedef gösterme, ufuk verme tarzında fethedilmemiş arazilerin fethin gerçekleşmesi şartına bağlanarak ikta edildiği de olmuştur. Hz. Peygamber'in fert ve toplum psikolojisini yönetmede ki başarısı eman ve ikta uygulamalarını veriş şekli ve mektuplaşma tarzıyla da örnek olmuştur.

Hz. Peygamber'in gönderdiği İslam'a Davet mektupları devlet reisi nezdinde mesajının halklara iletilmesi esasıyla devlet reisinin sorumluluğuna da işaret etmektedir. Davet mektupları Hz. Peygamber'in tebliğinin evrenselliğinde bir ifadesidir. Davet mektupları Kur'an'ın sırf Arapları değil bütün insanlığı hidayete ulaştırmak üzere gönderilmiş kutsal bir metin olma özelliğinin bir göstergesidir.

Gönderilen mektuplar davet niteliğinin yanında konuları ve yazılış sebepleriyle de farklı olabilmıştır. Bunlar yeni antlaşmaların imzalanması veya eskilerin yenilenmesi, İslam'a davet, arazi ve bu arazilerin gelirlerinden atıyyeler, eman ve tavsiye mektupları, memur tayinleri; vazifelerin tespiti ve bu vazifelerin ifası sırasında davranış şekilleri, bazı kimseler hakkında istisna teşkil eden hükümlerin tespiti şeklinde uygulanmıştır.

Allah tarafından gönderilen ve kendisinden sonra da yenisi gelmeyecek olan Hz. Peygamber, kendisine has liderlik karakteriyle bir başka benzer bir şahsiyet tarafından takip edilmesi mümkün değildir. Hz. Peygamber siyasi teşekkül ortaya koymada verdiği emanlar, ahidler, iktalar ve gönderdiği mektuplarla, yazılı emanların, iktaların ve mektupların üslûbunun oluşmasında da etkili bir örnek olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

I. KAYNAKLAR

- AHMED BİN HANBEL, *Müsned*, çev. Hasan Yıldız-Zekeriya Yıldız-Dr. Hüseyin Yıldız, Ocak Yay., İstanbul 2014.
- BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahya, *Ensâbü'l-eşrâf*, çev. Muhammed Hamîdullah, C. 1, s. 263, Kahire 1959.
- _____, *Fütûhu'l-Buldan*, çev. Mustafa Fayda, Siyer Yay., İstanbul 2013.
- _____, BEYHÂKÎ, Ahmed b. Hüseyin, *Delailu'n-Nubüvve*, çev. Hasan Yıldız/ Zekeriya Yıldız/ Dr. Hüseyin Yıldız, Ocak Yay., İstanbul 2017.
- _____, *es-Sünenü'l-kübrâ*, çev. Hasan Yıldız-Zekeriya Yıldız-Dr. Hüseyin Yıldız, Ocak Yay., İstanbul 2017.
- SAHÎH-İ BUHÂRÎ, *Tecrîd-i Sarih*, çev. Kamil Miras, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1983.
- DAHLÂN, Ahmed b. Zeynî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve'l-âsârü'l Muhammediyye*, İstanbul 1929.
- HAMEVÎ, Şihabuddîn Ebu Abdillâh Yakût b. Abdullâh, *Mu'cemu'l-Buldân*, C. 2, Dar'us Sadır, Beyrut 2011.
- el-A'ZAMÎ, Muhammed Mustafa, *Küttâbü'n-nebî*, Beyrut 1394/1974), Riyad 1401/1981.
- el- CEZERÎ, *Üsdü'l-ğabe fî marifeti's-sahâbe* (Ahbârü's-sahâbe), Beyrut 2016
- el-HÂKİM en-Nişâbü'rî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, çev. M Beşir Eryarsoy, Konevi Yay., Konya 2013.
- EBU DÂVÛD, Muhammed b. Süleyman b. İshak b. el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenu Ebî Dâvûd*, C. 1-5, Dâru'l-Hadîs, Suriye 1973, 2760.
- EBU UBEYD, el-Kasım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî, *Kitabü'l-Emvâl*, çev. Cemalettin Saylık, Ankara Okulu Yay., ANKARA 2016.
- EBU NU'AYM, *Zikru ahbâri İsbahân*, nşr. Seyyid Kisrevî Hasan, C. 1, Beyrut 1990.
- EBU YÛSUF, Ya'kûb b. İbrâhîm, *Kitâbü'l-Harâc*, çev. Ali Özek, Hisar Yay., İstanbul 1973.
- el-MAKRÎZÎ, Ebu Muhammed (Ebü'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkadir b. Muhammed, *Davü's-sârî fî haberi Temîm ed-Dârî*, nşr: Muhammed Ahmed Âşûr, Beyrut 1392/1972. s. 88
- _____, *İmtâu'l-esmâ*, nşr. Muhammed Abdülhamid en-Nümeysi, Beyrut 1420/1999.
- eş-ŞÂMÎ, Ebu Abdillâh Şemseddin, Muhammed b. Yusuf, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibâd* (es-Sîretü's-Şâmiyye), Kahire 2007.

- EZRAKÎ, Ebu'l-Velîd, *Ahbâru Mekke*, çev. Yunus Vehbi Yavuz, Ankara Okulu Yay., Ankara 2017.
- ez-ZÛRKÂNÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî, *Şerhu'l-Mevâhibi'l- ledünniyye* (İşrâku mesâbîhi's-sîreti'n-nebeviyye bi-mezci esrâri'l-Mevâhibi'l-ledünniyye), C. 3, Beyrut 1973.
- HATÎB EL-BAĞDÂDÎ, *Târîhu Bağdâd*, çev. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut 1422/2001.
- İBNÜ'L-ESÎR, *el-Kâmil fi't-Tarih*, çev. M. Beşir Eryarsoy, C. 2, Bahar Yay., İstanbul 1985.
- İBNÜ'L-CEVZÎ, *Sıfatu's-Safve*, çev. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yay., İstanbul 2006, s. 220.
- İBN HACER, el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *el-İsâbe*, Bağdat 1978.
- _____, *el-Meţâlibü'l- 'âliye*, nşr. Habîbürrahman el-A'zamî, I-IV, Kuveyt 1393/1973.
- İBN HALDUN, Ebu Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Muhammed b. Hasan, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 1982.
- İBN HİŞÂM, *Siretü'n-Nebeviyye*, çev. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yay., İstanbul 2016.
- İBN KAYYIM, el-Cevziyye, *Zâdü'l-Me'âd*, çev. Muzaffer Can, Cantaş Yay., İstanbul 1991.
- _____, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-Mustafa*, nşr. Mustafa Abdülvâhid, Kahire 1386/1966.
- _____, *el-Muntazam fi târihi'l-mülûk ve'l-ümem*, nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ ve Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrut 1995.
- _____, *Ahkâmü ehli'z-zimme*, nşr. Subhî es-Sâlih, Beyrut 1401/1981, 1983.
- İBN KESİR, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yay., İstanbul 2000.
- _____, *Tefsîrül-Kurâni'l-azîm*, çev. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yay., İstanbul 2010.
- İBN MÂCE, Muhammed, *es-Sünen*, çev. Haydar Hatipoğlu, Ravza Yay., İstanbul 2015.
- İBN SA'D, Muhammed, *Kitabü't-Tabakatü'l-Kebir*, çev. Adnan Demircan, Siyer Yay., İstanbul 2015.
- İBN SEYYİDÎ'N-NÂS, Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî, *Uyûnu'l-Eser fi-Funûni'l-Megâzi ve's-Şemâili ve's-Siyer*, Beyrut 1982.
- İBN ŞEBBE, Ebu Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî el-Basrî (ö. 262/876), *Târîhu'l-Medîneti'l-münevere*, Beyrut 1410/1990
- İBN ZENCÛYE, *Kitâbü'l-Emvâl*, nşr. Şâkir Zîb Feyyâz, Riyad 1406/1986 (Ebu Ubeyd'in Kitâbü'l-Emvâl'inin bir tür müstahrecidir (Kettânî, s. 47).
- KÂDÎ İYÂZ, *eş-Şifâ bi-ta'rîfi hukuki fi şerefi'l-Mustafâ*, nşr. Abduh Ali Kûşek, Beyrut-Dımaşk 1420/2000.

- KALKAŞENDÎ Ebü'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Alî el-Kalkaşendî, *Subhu'l-aşâ fî sinâati'l-inşâ*, Beyrut 1987.
- KASTALLÂNÎ, Ahmed b. Muhammed, *İrşâdû's-sârî lişerhi Sahihü'l-Buhârî*, C. 1, Kahire 1307.
- KETTÂNÎ, Muhammed Abdülhay Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî, *et-Terâtibu'l-idâriyye*, çev. Ahmet Özel, İstanbul 1990-93.
- NEVEVÎ, Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc el-câmiu's-sahîh*, Kahire 1929-30-1972.
- SEMHÛDÎ, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî, *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ*, çev. Kasım es-Sâmerrâi, Beyrut 1422/2001.
- SERAHSÎ, *Şerhu's-Siyeri'l-kebîr* (İslam Devletler Hukuku), çev. M. S. Şimşek/İ. Sarmış, Konya 2001.
- SÛBKÎ, Takıyyüddin Ebü'l-Hasen Takıyyüddîn Alî b. Abdilkâfi b. Alî b. Temmâm, *et-Temhîd fîmâ yecibü fîhi't-tahdîd*, çev. Selâhaddin el-Müneccid, Mecelletü'l-Mecmai'l-ilmiiyi'l-Arabî, Şam 1951.
- _____, *Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, nşr. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî – Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, Kahire 1964-1976.
- TABERÎ, Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân* (Muhtasarı Tefsîri't-Taberî), çev. Hasan Karakaya- Kerim Aytekin, Hisar Yay., İstanbul 1996.
- _____, *Tarihu'r-Rusûl ve'l-Mulûk* (Taberî Tarihi), çev. Zakir Kadiri Ugan-Demir Ahmet, Meb Yay., İstanbul 1992.
- VÂKIDÎ, Muhammed b. Ömer, *Kitâbu'l-Megâzî*, çev. Musa Kazım Yılmaz, C. 4, İlk Harf Yay., İstanbul 2014.
- YA'KUBÎ, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kub İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih, *Târîhu'l-Ya'kubî*, nşr. Abdülemîr Mühennâ, Beyrut 1993.
- ZEHEBÎ, Ebu Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Târîhu'l-İslâm*, çev. Muzaffer Can, Cantaş Yay., İstanbul 2000.
- ZEHEBÎ, Ebu Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Tezkiretü'l-huffâz*, nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî, Haydarâbâd 1958.

II. ARAŞTIRMALAR

A. KİTAPLAR

ALGÛL, Hüseyin, *İslam Tarihi*, Gonca Yay., C. 1, İstanbul 1986.

- AYNÎ, Bedreddin, *Umdetü'l-kârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, C. 1, Kahire 1392/1972.
- CEVÂD, Ali, *el-Mufasssal fi târihi'l-Arab kable'l-İslâm*, Beyrut 1973.
- ÇELMELÎ, Memduh, *Hiz. Muhammed Döneminde "Eman"*, DEÜSBE Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2013.
- DEMİRCİ, Mustafa, *İslâm'ın İlk Üç Asrında Toprak Sistemi*, Kitabevi Yay., İstanbul 2003.
- DÜRÎ, Abdülaziz, *İlk Dönem İslam Tarihi*, çev. Hayrettin Yücesoy, Endülüs Yay., İstanbul 1991.
- FAYDA, Mustafa, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, A.Ü. İlahiyat Fak. Yay., Ankara 1982.
- FİRUZÂBÂDÎ, Ya'kub b. Muhammed, *el-Kâmûsü'l-muhît*, Beyrut 1986.
- HAMÎDULLAH, Prof. Dr. Muhammed, *el-Vesâ'iku's-siyâsiyye*, çev. Doç. Dr. Vecdi Akyüz, Kitabevi Yay., İstanbul 1997.
- _____, *Hiz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, çev. Mustafa Yazgan, Beyan Yay., İstanbul 1990.
- _____, *İslâm Anayasa Hukuku*, çev. Prof. Dr. Vecdi Akyüz, Beyan Yay., İstanbul 2005.
- _____, *İslam Peygamberi*, çev. Mustafa Yazgan, Beyan Yay., C. 1, İstanbul 2011.
- HİTTÎ, Fhlippe, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev. Salih Tuğ, M.Ü. İlahiyat Fak, Yay., İstanbul 2011.
- NASRÎ, Hani Yahya, *Asabiyye la Taifiyye*, Daru'l-Kalem, Beyrut 1982, s. 127.
- NÜVEYRÎ, Ahmed b. Abdülvehhâb, *Nihâyetü'l-ereb fi fûnûni'l-edeb*, C. 18, Kahire 1975.
- ÖZEL, Ahmet, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı (Dârulislam-Dârulharb)*, İklim Yay., İstanbul 1988, s. 318-319.
- ÖZKUYUMCU, Nadir, *Asr-ı Saâdetde Yahûdilerle İlişkiler*, C. 2, Beyan Yay., İstanbul 1994.
- SÖNMEZ, Abidin, *Rasulullah'ın Diplomatik Münasebetleri ve Barış Andlaşmaları*, İnkılap Yay., İstanbul 2007.
- ŞAHİN, Özgül, *Sebep ve Sonuçlarıyla Tebuk Gazvesi*, SÜSBE Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.
- ZEYDAN, Abdülkerîm, *Ahkâmü'z-zimmiyyin ve'l-müste'minin fi dâri'l-İslam*, Bağdad 1963, s. 73.
- ZEYNÎ, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Dahlân el-Mekkî, *es-Sîretü'n-nebeviyye ve'l-âsârü'l Muhammediyye es-Sîretü'z-Zeyniyye*, İstanbul 1929.

B. MAKALELER

- AĞIRMAN, Mustafa, “Hâris b. Kâ’b (Benî Hâris b. Kâ’b)” mad., *DİA*, C. 16, İstanbul 1997, s. 197-498.
- AHATLI, Erdinç “Şücâ’ b. Vehb” mad., *DİA*, C. 39, İstanbul 2010, s. 246-247.
- ALGÜL, Hüseyin “Ezd (Benî Ezd)”, mad., *DİA*, C. 12, İstanbul 1995, s. 46-47.
- _____, “Himyeriler” mad., *DİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 62-63.
- _____, “Hadramut”, mad., *DİA*, C. 15, İstanbul 1997, s. 65-68.
- _____, “Has’am (Benî Has’am)”, mad., *DİA*, C. 16, İstanbul 1997, s. 281-282.
- APAK, Adem “Kabile Asabiyetinin Mahiyeti Üzerine Değerlendirmeler”, *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 1, İstanbul 2017, s. 76-77.
- _____, “Tay (Benî Tay)”, mad., *DİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 187-188.
- AVCI, Casim, “Kisra” mad., *DİA*, C. 26, İstanbul 202, s. 71-72.
- _____, “Kudâa (Benî Kudâa)”, mad., *DİA*, C. 26, İstanbul 2002, s. 308-309.
- _____, “Mezhic (Benî Mezhic)” mad., *DİA*, C. 29, İstanbul 2004, s. 543.
- AYDIN, Mehmet Akif, “Anayasa” mad., *DİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 154.
- AYDINLI, Abdullah, “Ebu Râfî””, mad., *DİA*, C. 10, İstanbul 1994, s. 211.
- AZİMLİ, Mehmet, “Süleym (Benî Süleym)”, mad., *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 55-56.
- AZİZOVA, Elnure, “Ukayl (Benî Ukayl)”, mad., *DİA*, C. 42, İstanbul 2012, s. 57-59.
- BİLGE, Mustafa L., “Necran” mad., *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, 507-508.
- _____, “Uman”, mad., *DİA*, C. 42, İstanbul 2012 s. 140-144.
- _____, “Yemâme” mad., *DİA*, C. 43, İstanbul 2013, 399-400.
- BOZKURT, Nebi, “Eman”, mad., *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 75-77.
- _____, “Hâtıb b. Ebî Beltea” mad., *DİA*, C. 16, İstanbul 1997, s. 444-445.
- _____, “Himaye” mad., *DİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 5.
- ÇAĞRICI, Mustafa, “Davet” mad., *DİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 16-19.
- ÇAKAN, İsmail L., “Bilâl b. Hâris” mad., *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 153.
- DEMİRCİ, Mustafa, “İkta”, mad., *DİA*, C. 22, İstanbul 2000, s. 43-47.
- DEMİRKENT, Işın, “Herakleios” mad., *DİA*, C. 17, İstanbul 1998, s. 210-215.
- EFENDİOĞLU, Mehmet, “Müccâa b. Mürâre”, mad., *DİA*, C. 31, İstanbul 2006, s. 46-447.
- _____, “Zübeyr b. Avvâm”, *DİA*, mad., C. 44, İstanbul 2013, s. 522-524.
- ERKAL, Mehmet, “Cizye”, mad., *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 45-48.
- FAYDA, Mustafa, “Ahidnâme” mad., *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 535-536.
- _____, “Abbas b. Mirdâs”, mad., *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 27
- _____, “Abdülkays (Benî Abdülkays)”, mad., *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 248-249

- _____, “Âmir b. Sa’saa (Benî Âmir b. Sa’saa)” mad., *DİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 66-67.
- _____, “Amr b. Ümeyye” mad., *DİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 94-95.
- _____, “Bey’atürriğvân”, mad., *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 39-40.
- _____, “Cerbâ” mad., *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 391.
- _____, “Cevâd Ali”, mad., *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 429-30.
- _____, “Hemdân (Benî Hemdân)” mad., *DİA*, C. 17, İstanbul 1998, s. 179-180.
- _____, “İbn Hişâm”, mad., *DİA*, C. 20, İstanbul 1999, s. 71-73.
- _____, “Vâkıdî”, mad., *DİA*, C. 42, İstanbul 2012, 471-475.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, “Cemel Vak’ası” mad., *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 320-321.
- GÜÇ, Ahmet, “Put” mad., *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 364-365.
- GÜNER, Ahmet, “Dumetülcendel” mad., *DİA*, C. 10, İstanbul, 1994, s. 1-2.
- HAMİDULLAH, Muhammed, “Hayber” mad., *DİA*, İstanbul 1998, C. 17, s. 20-22.
- HARMAN, Ömer Faruk, “Zülhalesa” mad., *DİA*, C. 44, İstanbul 2013, s. 561.
- HATİBOĞLU, İbrahim, “Selmân-ı Fârisî” mad., *DİA*, C. 36, İstanbul 2009, s. 441-443.
- İPŞİRLİ, MEHMET, “Elçi” mad., *DİA*, C. 11, İSTANBUL 1995, S. 3-15.
- İŞILTAN, Fikret, “Abdalmu’mîn b. Xalaf ad-Dimyati’nin Bir Muhacirun Listesi”, *İ.Ü. Edebiyat Fak. Şarkiyat Enstitüsü Şarkiyat Mecmuası*, C. 3, İstanbul 1959, s. 133-155.
- KANDEMİR, M. Yaşar, “Ali” mad., *DİA*, C. 2, İstanbul 1989, s. 375-378.
- _____, “Ebu Mûsâ el-Eş’arî” mad., *DİA*, C. 10, İstanbul 1994, s. 190-192.
- _____, “Muâz b. Cebel” mad., *DİA*, C. 30, İstanbul 2005, s. 338-339.
- _____, “Şemâil” mad., *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 497-500.
- KAPAR, Mehmet Ali, “Gıfâr (Benî Gıfâr)” mad., *DİA*, C. 14, İstanbul 1996, s. 49.
- _____, “Safvân b. Ümeyye” mad., *DİA*, C. 35, İstanbul 2008, s. 486-487.
- KARAHAN, Ömer Faruk, “Arim” mad., *DİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 373-374.
- KAYA, Eyyüp Said / HACAK, Hasan, “Zimmet” mad., *DİA*, C. 44, İstanbul 2013, s. 424-428.
- KILIÇ, Hulusi, “Fîruzâbâdî” mad., *DİA*, C. 13, İstanbul 1993, s. 142-145.
- KOCADAĞ, Nagihan, *Hız. Peygamber Döneminde İslam ve Diğerleri Medine Vesikası’nın Sosyolojik Analizi*, MÜSBE Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.
- KOÇYİĞİT, Tahsin, “Asabiyetten Uhuvvete-Medine’de Hz. Peygamber’in İslâm Kardeşliğine Dayalı Bir Toplu Oluşturma Stratejisi Üzerine”, *DEÜ İlahiyat Fak. Dergisi*, s. 41, İzmir 2015, 9-42.
- KÜÇÜK, Abdurrahman, “Ahid” mad., *DİA*, C. 1, İstanbul 1988, s. 532-533.
- _____, “Beytülahm” mad., *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 86-88.
- KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, “Sakîf (Benî Sakîf)” mad., *DİA*, C. 36, İstanbul 2009, s. 10-11.

- _____, “Vahşî b. Harb” mad., *DİA*, C. 42, İstanbul 2012, s. 450-451.
- LECKER, Michael, The “Constitution of Medina” Muhammad’s First Legal Document, C. 8, New Jersey 2004, s. 7-9.
- MAHMUDOV, Elşad, “Zâtüatlâh Seriyyesi” mad., *DİA*, C. 44, İstanbul 2013, s. 151-152.
- SARIÇAM, İbrahim, “Hakîm b. Hizâm” mad., *DİA*, C. 15, İstanbul 1997, s. 187.
- SERJANT, Robert Bertram, “Sünnet Camiası, Yesrib Yahudileri ile Yapılan Muahedeler ve Yesrib’in Tahrim’i”, *Sözde Medine Anayasasında Yer Alan Vesikaların Tahlil ve Tercümesi*, çev., Murat Çiftkaya, *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, S. 5, İstanbul 1994, s. 75-87.
- ÖĞÜT, Salim, “Harem” mad., *DİA*, C. 16, İstanbul 1997, s. 127-132.
- ÖNKAL, Ahmet, “Alâ b. Hadramî” mad., *DİA*, C. 2, İstanbul 1989, s. 310.
- _____, Ahmet, “Bâhile (Benî Bâhile)” mad., *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 483.
- _____, “Bekkâ (Benî Bekkâ)” mad., *DİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 363.
- _____, “Belî (Benî Belî)” mad., *DİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 414-415.
- _____, “Büreyde b. Husayb” mad., *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 492.
- _____, “Civâr” mad., *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 34-35.
- _____, “Cüreş” mad., *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 137.
- _____, “Cüheyne (Benî Cüheyne)” mad., *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 107.
- _____, “Cüzâm (Benî Cüzâm)” mad., *DİA*, C. 8 İstanbul 1993, s. 149.
- _____, “Ebu Ubeyde b. Cerrâh” mad., *DİA*, C. 10, İstanbul 1994, s. 249-250.
- _____, “Huzâa (Benî Huzâa)” mad., *DİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 431-433.
- _____, “Münzir b. Sâvâ” mad., *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 34-35.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, “Ayyâş b. Ebu Rebîa” mad., *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 296-297.
- _____, “İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ” mad., *DİA*, C. 20, İstanbul 1999, s. 132-134
- ÖZEL, Ahmet, “Müste'men” mad., *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 140-143.
- ÖZKAN, Halit, “Temîm ed-Dârî” mad., *DİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 419-421.
- ÖZKAN, Mustafa, “Medine Vesikası” mad., *DİA*, C. Ek-2, İstanbul 2016, s. 212-215.
- _____, “*Medine Vesikası*”, AÜSBE Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002.
- ÖZKUYUMCU, Nadir, “Hilf” mad., *DİA*, C. 18, 1998 İstanbul, s. 29-30.
- _____, “Mukavkıs” mad., *DİA*, C. 31, İstanbul 2006, s. 137-138.
- Öztürk, Levent, “Necaşi Ashame” mad., *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 476-477.
- ŞENEL, Abdülkadir, “Huşenî, Ebu Sa'lebe” mad., *DİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 420.
- TUĞ, Salih- Yaşaroğlu, M. Kamil, “Muhammed Hamidullah” mad., *DİA*, C. 30, İstanbul 2005, s. 534-537.

- ULUDAĞ, Süleyman, “İbn Haldûn” mad., *DİA*, C. 19, İstanbul 1999, s. 538-543.
- ÜNAL, Yavuz, “Sürâka b. Malik” mad., *DİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 161.
- YEŞİL, Mahmut, “Temîm ed-Dârî ve Rivayetleri”, *S.Ü. İlâhiyat Fak. Dergisi*, S. 21, Konya 2006, s. 91-114.
- YILDIZ, Hakkı Dursun, “Arap” mad., *DİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 272-276.
- YİĞİT, İsmail, “Tebük Gazvesi” mad., *DİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 228-230.
- _____, “Mevâlî” mad., *DİA*, C. 29, İstanbul 2004, s. 424-426.

EKLER

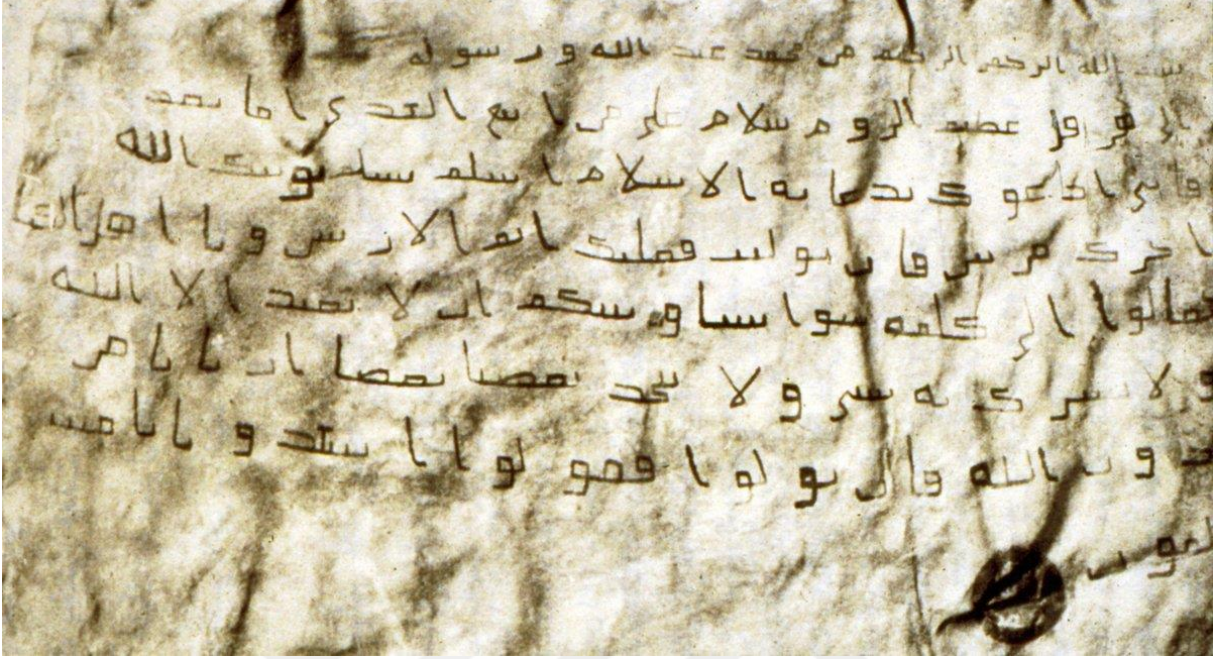

Ek 2: Doğu Roma Kayseri'ne Gönderilen Mektup

(Işın Demirkent “Herakleios” mad., *DİA*, C. 17, İstanbul 1998, s. 210;

<https://islamansiklopedisi.org.tr/herakleios>)

Ek 3: Mısır Mukavkıs'ına Gönderilen Mektup

(Nadir Özkuyumcu, "Mukavkıs" mad., *DİA*, C. 31, İstanbul 2006, s. 137;

<https://islamansiklopedisi.org.tr/mukavkis>)

Ek 4: Sasani Kirsası'na Gönderilen Mektup

(<http://sonpeygamber.info/kalemmini-peygamber-e-adayan-bir-hattat>, Erişim Tarihi:
30.06.2019)

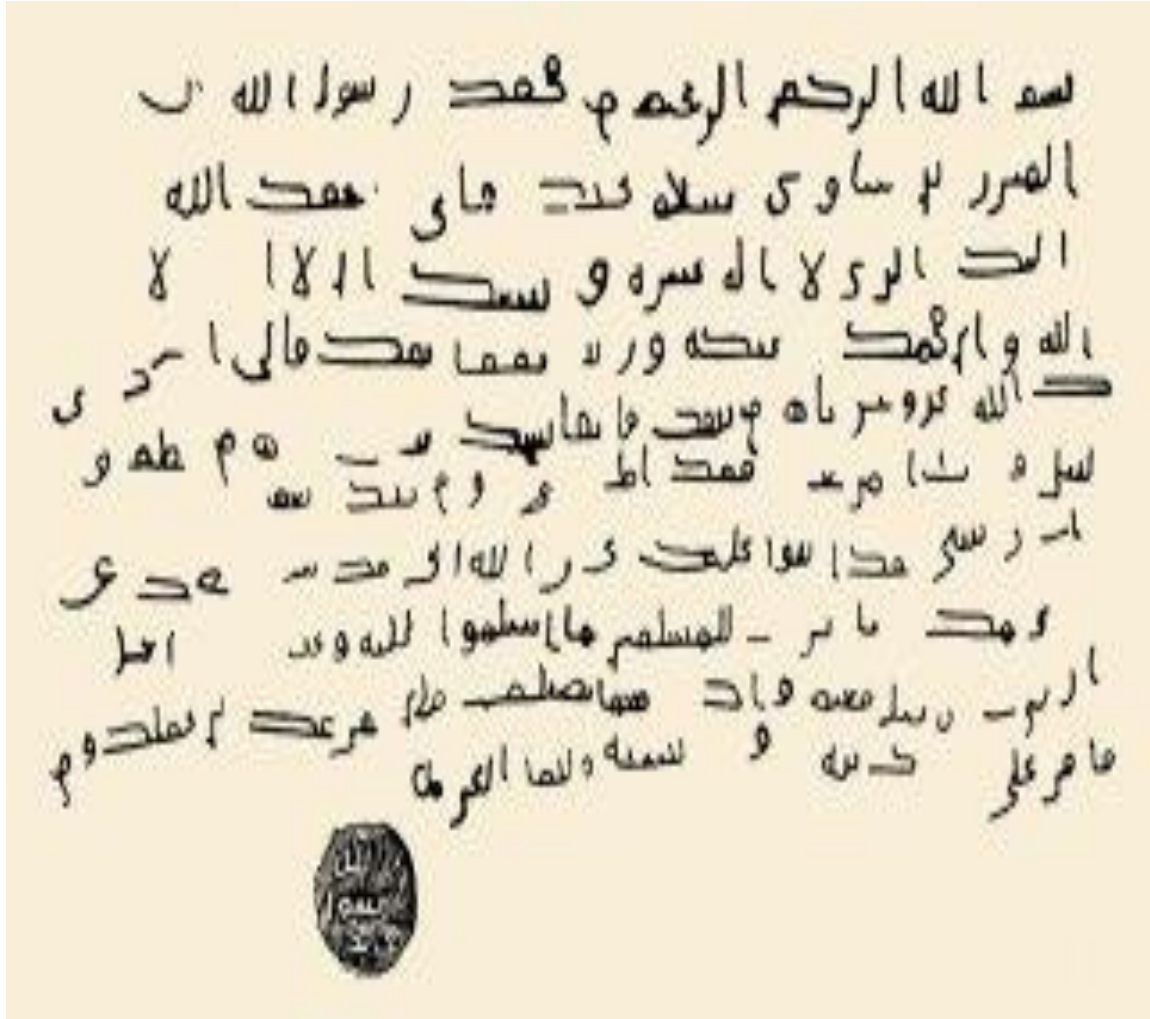
Ek 5: Belka Valisi Haris b. Ebî Şemir el-Gassani'ye Gönderilen Mektup
(<http://www.eraykitap.com/islam tarihi/davetmektuplari/davetmektuplarindexana.htm>,
Erişim Tarihi: 30.06.2019)

EK 6: Bahreyn Valisi Münzir b. Sâvâ'ya Gönderilen Mektup

(Ahmet Önkal, "Münzir b. Sâvâ" mad. *DİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 34;

<https://islamansiklopedisi.org.tr/munzir-b-sava>)

Ek 7: İslam'ın İlk Yıllarında Arap Kabileleri

(İsmail Raci El-Farukî/ Luis Lamia El- Farukî, *İslam Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan Kibaroğlu/Zerrin Kibaroğlu/, İnkılap Yay., İstanbul 2014, s. 19)

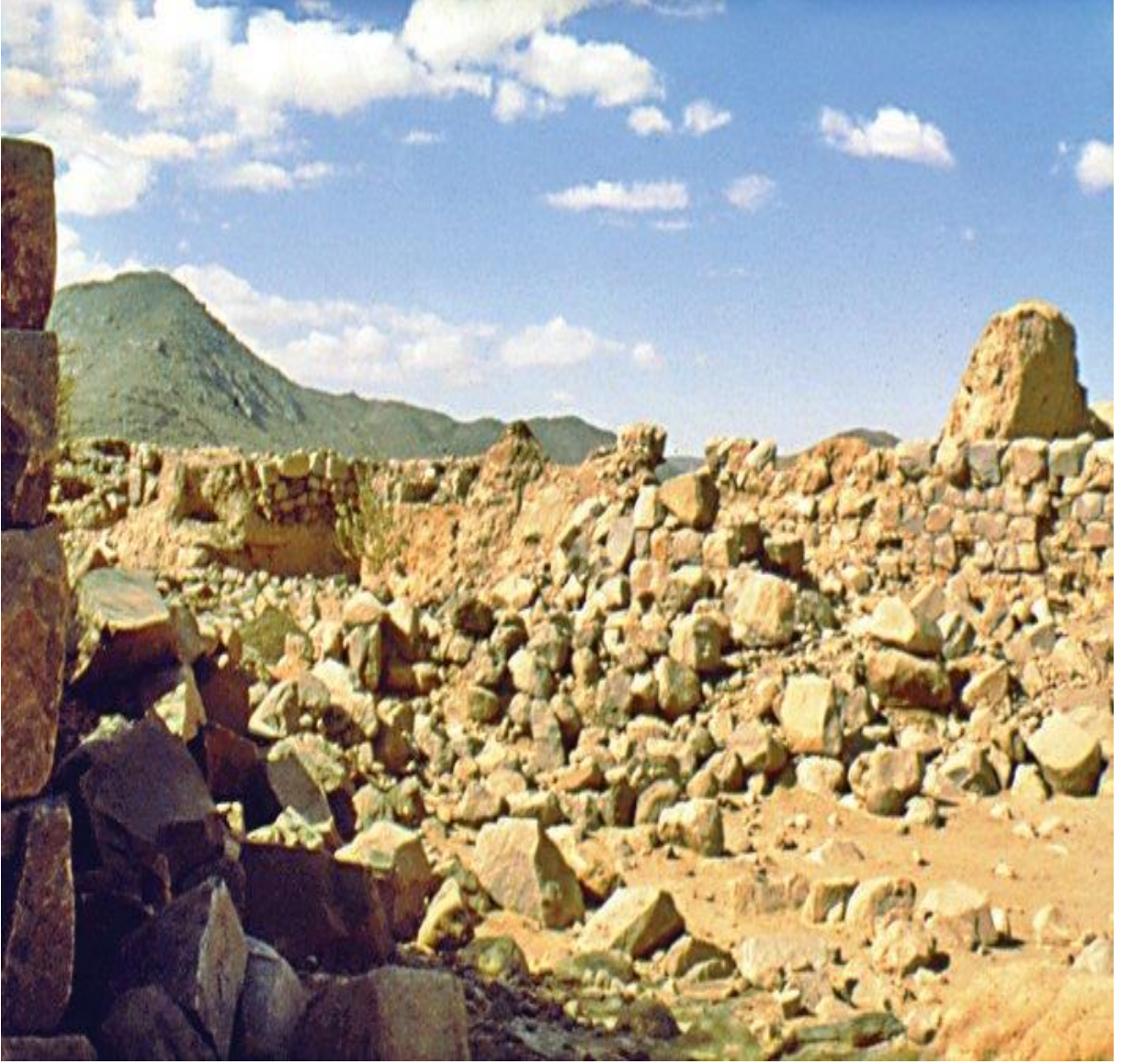

Ek 8: Tebük Seferi Yol Haritası (9/630)

(Farukî, a.g.e., s. 229)

Ek 9: Eski Necran, Uhdud Harebeleri'nden Bir Görünüş
(<https://islamansiklopedisi.org.tr/necran>. Erişim Tarihi: 30.06.2019)

Ek 10: Dumetülcendel'den Bir Görünüş.

(<https://islamansiklopedisi.org.tr/dumetulcendel>. Erişim Tarihi 30.06.2019)

Ek 11: Necran Hıristiyanlarına Verilen Eman

(Ebu Yusuf, *Kitâbu'l- Harâc*, çev. Ali Özek, İstanbul 1973, 126-8; Ebu Ubeyd, *Kitâbu'l-Emvâl*, s. 206, no. 504; Belâzurî, *Futuh*, s. 73, no. 199; İbn Sa'd, C. 1, s. 275-340; İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, C. 4, s. 1534; Mustafa Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 19, 23-65; Hamîdullah, *Vesaik*, İstanbul 1997, s. 195; İbn Şebbe, Ebu Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî el-Basrî (ö. 262/876), *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, Beyrut 1410/1990, s. 584-586; Ya'kûbî, C. 2, s. 67; Makrîzî, *İmtâü'l-Esmâ*, C. 1, s. 502.)

"Bismillâhirrahmânirrahîm,

Allah'ın Rasulü Muhammed'den Necran halkına: Onlara her meyvada, altın, gümüş ve kölede hükmü uygulanacaktır. Fakat o, onlara lütufta bulunarak bunları kendilerine terk etti ve buna karşılık bini her Recep ayında, bini her Safer ayında olmak üzere, ikibin elbise cizye kararlaştırdı. Her elbise bir ükiye gümüş değerindedir. Haraç olarak ödenen ükiyeden fazla ya da noksan olanlar, hesaba alınacaktır. Ödedikleri, zırh, at, binek hayvanı deve ve ticari eşyalar, hesaba göre alınır. Elçilerimin yirmi gün ve daha az süredeki masrafları Necran'a aittir. Elçilerim bir aydan daha fazla tutulamaz.

Yemen'de bir tuzak ve savaş ortaya çıkarsa, otuz zırh, otuz at ve otuz deveyi ariyet iğreti olarak vereceklerdir. Elçilerime iğreti verdikleri zırh, at, binek hayvanı veya ticaret eşyasından helak olanların Necranlılar'a iade edileceğine elçilerim teminat vereceklerdir.

Necranlılar'a ve çevresindekilere, mallarına, canlarına, dinlerine, hazır bulunmayanlarına, bulunanlara, aşiretlerine, kiliselerine, az ya da çok ellerinde bulunan her şeylerine, Allah'ın ve O'nun elçisi Peygamber Muhammed'in zimmeti vardır. Rahip ve kâhinleri bu görevlerinden uzaklaştırılmaz. Onlarda ribâ alacağı ve Câhiliye kan davası yoktur. Onlar savaşa çağrılmazlar, öşür ödemezler. Topraklarına ordu giremez. Onlardan hak talebinde bulunan olursa, aralarında adaletlice hükmedilir; ne zulmetmek vardır, ne de zulme uğramak. Antlaşmadan sonra ribâ yiyenden zimmetim kalkar, başkasının zulmü dolayısıyla kimse yakalanmaz. Haksız yere akitlerini bozmadıkları ve kendilerini düzelttikleri sürece, Allah'ın emri gelinceye kadar, bu antlaşmada yazılanlar, Allah'ın ve O'nun elçisi Peygamber Muhammed'in zimmetindedir.

Ebu Sufyan b. Harb, Gaylân b. Amr, Nasr Oğullarından Mâlik b. Avf, Akra b. Habis Hanzâli, Mugîre b. Şu'be şahit olmuştur. Bu kitabı onlara Abdullah b. Ebî Bekr yazmıştır." Yahya b. Âdem şöyle der: Necranlıların elinde bir mektup gördüm. Bu nüshaya benziyordu. Altında "Ali b. Ebî Talib yazdı." ifadesi vardı.

Ek 12: Necran Hıristiyanlarına Verilen Emanın İbn Zencûye rivayeti.

(Ebu Ubeyd, *Emval*, s. 66-67; İbn Kayyım, *Zâdü'l-Me'âd*, C. 3, s. 628-646.)

“Bismillâhirrahmânirrahîm,

Allah'ın Rasulü Muhammed'den Necran halkına yazıdır: Onlara her altın ve gümüş, meyve ve kölede uygulanacaktır. Fakat onlara lütufta bulundu, iki bin giysi karşılığında onlara bıraktı. Her Safer ayında bin, her Recep ayında bin giysi vardı. Her giysi, bir ûkiyedir. Haraçtan artık veya eksik ödemeler, ûkiye hesabına alınacaktır. Ödedikleri binek, at ve zırh, hesaba göre alınır. Necranlılar elçilerini yirmi ve daha az gece ağırlayacaktır.

Yemen'de bir mazeret olmaksızın savaş çıkması durumunda, otuz at, otuz deve ve otuz zırhı iğreti vereceklerdir. Elçilerimin iğreti aldıklarından yok olanlar için geri vermek üzere teminat vereceklerdir.

Necran ve çevresindekilere, canlan, mallan, dinleri, kiliseleri, rahipleri, piskoposları, hazır bulunanları ve bulunmayanları, elleri altındaki az ya da çok mallan konusunda hem Allah'ın hem de peygamberinin zimmeti vardır. Piskopostan, vâkıftan, rahipleri görevinden alınmayacaktır. Savaşa çıkmaya zorlanmayacaklar, öşür ödemeyeceklerdir. Topraklarına ordu ayak basmayacaktır. Hak talebinde bulunan olursa, Necran'da adaletlice hüküm verilecektir. Riba yemeyeceklerdir. Antlaşmadan sonra ribâ yiyenlerden zimmetim kalktı. Onlara düşen sadakat ve yükümlülüklerinde çaba içinde olmaktır. Zulme ve baskıya uğramayacaklardır.”

Osman b. Osman, Muaykîb, şahit oldu ve yazdı. Hadisin sonunda İbn Lehî'a der ki: Ebu Sufyan b. Harb, Gaylân b. Amr, Nasr Oğullarından Mâlik b. Avf, Akra b. Hâbis Hanzalî ve Mugîre b. Şu'be şahit oldu.

Ek 13: Necran Hristiyanlarına Verildiği İddia Edilen Başka Bir Rivayet.

(Hamidullah, *Vesaik*, s. 199-205, Tarihu'n-Nestûriyyîn, Patrologia Orientalist, C. 13, S. 600, 618.)

“Bismillâhirrahmânirrahîm, Allah'ın Rasulü Muhammed'den, kitap verilen Hristiyanların Necran veya Hristiyan fırkalarından biri üzere olanlara bir eman yazısıdır. Bunu onlara, Allah'ın bütün insanlara elçisi Muhammed b. Abdullah yazmıştır. Bu, Allah ve peygamberinden onlara bir zimmettir, kendinden sonraki müslümanlara bir ahdidir. Bunu anlamaları, öğrenmeleri, ona inanmaları ve onlar için korumaları gerekir. Herhangi bir yöneticinin ve sultanın, yandaş sahibinin veya başkasının onu çiğneme hakkı yoktur. Başkasına geçerli kılamaz. Mü'minlere külfet yükleyemez. Bu yazıda belirlenen şartlar hariç. Kim bunu korur, gözetir ve içeriğine vefa gösterirse, o doğru ahd ve Rasulullah'ın zimmetine vefa üzeredir. Kim bundan dönerse, ona muhalefet ederek başkasına dönerse ve değiştirirse, günahı onundur. Allah'ın emanına hıyanet etmiş demektir, ahdini bozmuş ve ona isyan etmiş, peygamberine muhalefet etmiş demektir. O, Allah katında yalancılardandır, Çünkü zimmet, Allah'ın farz dininde ve pekişik ahdinde uyulması emirdir. Kim gözetmezse, zimmetin saygınlığına aykırı davranmış olur. Kim saygınlığına aykırı davranırsa, onun emaneti yoktur. Allah ve iyi salih mü'minler ondan uzaktır.

Hristiyan halka Allah'ın, peygamberin ve mü'minlerin zimmetini gerektiren sebep, müslümanların onlarla ilgili yapması gerekli görev ve bu davete muhatap olanlara kesinlikle verilmiş ahiddir, Müslümanlar buna uymalı, yardım etmeli, korumalı, sürdürmeli ve vefa göstermelidir, Çünkü bütün fırka ve eski kitaplara mensup olanlar, Allah'a ve peygamberine düşman kişilerdir, Allah'ın kitabında peygamberinin durumuyla ilgili vurgulu niteliği inkârda ve nefrette söz birliği etmişlerdir, İşte bu, içlerinin iğrençliğinden, çıkış noktalanma kötülüğünden ve gönüllerinin kasvetinden kaynaklanarak, kötülük yapmalarını ve bunların sorumluluğunu yüklenmelerini, Allah'ın kendilerine açıkladığı peygamberi ortaya çıkarmaları, gizlememeleri, tanımaları ve inkâr etmemeleriyle ilgili şeyleri gizlemelerini ortaya koyar. Milletler, ellerindeki kanıtın aksine hareket etmiştir. Onu gereğince, gözetmemişlerdir. Bu konudaki belli eserleri dikkate almamışlardır. Allah'a ve peygamberine düşmanlıkta ve tahrikte, onları yalanlamayı ve Allah'ın onu bütün insanlara müjdecisi ve uyarıcı, Allah'ın izniyle ona çağına ve aydınlatıcı ışık taç, kendisine itaat eden cennetle müjdeleyen, isyan eden ise cehennemle korkutan biri olarak göndermiş olmadığını kanıtlamayı iyi bir şeymiş gibi göstermekte sözbirliği etmişlerdir. Bu konuda, kendileri için iyiymiş gibi gördüklerinden daha fazlasını yüklenmişlerdir. Yaptığına karşı çıkmayı, peygamberliğine direnmeyi, başına kötülük gelme isteğini, gözaltında bulundurulmasını insanlara iyiymiş gibi gösterdiler. Allah'ın elçisine

kötü niyet beslediler, onu öldürmek istediler, ona düşmanlık, ona karşı çıkmak ve inkâra yöneltme konusunda Kureyş'e ve başkalarına yardım etmişlerdir. Böylece de Allah'ın ahdinin kaldırılmasını ve zimmetin bitişini hak etmişlerdir. Onlar ve önderleri Huneyn savaşında, Kaynuka Oğulları, Kurayza, Nadir olaylarında, Allah'ın elçisine karşı yardım ve müminlere düşmanlık olsun diye, Allah düşmanı Mekkelilerle Rasûlullah'a karşı işbirliği etmişlerdir.

Hristiyanlar ise böyle yapmamıştır: Allah'ın kendilerini bu çağrının sahiplerine karşı yumuşak gönüllü, İslam ehline karşı gönüllerini açık bulunan kişiler olarak belirttiği için, Allah'a ve peygamberine savaşa icabet etmemişlerdir. Allah onları ve kendilerine indirdiği vahyi kitabında överken, Yahudileri katı yürekli olarak nitelemiş, hristiyanları müminlere sevgi duyan ince yüreklilikle belirtmiştir. Şöyle buyurur: "İnananlara en sert düşman olarak, insanlar içinden yahudileri ve müşrikleri görürsün. Onlardan, inananlara sevgice en yakın "biz hristiyanız" diyenleri bulursun. Bu, onların içinde bilginler ve rahipler bulunmasından ve büyüklük taslamamalarından dolayıdır. Peygambere indirilen Kur'an'ı işittiklerinde, gerçeği öğrenmelerinden gözleri yaşla dolarak, "Rabbimiz inandık, bizi de şahitlerden yaz. Rabbimizin bizi iyi milletle birlikte bulundurmasını umarken niçin Allah'a ve bize gelen gerçeğe inanmayalım?" dediklerini görürsün. Allah onlara, dediklerine karşılık, temelli kalacaktan, altından ırmaklar akan cennetler verdi. Bu, iyi davrananların ödülüdür." Çünkü Hristiyanların bir bölümü, emin olanları ve Allah'ın dinini bilenleri, bu daveti ortaya koymakta bize yardım etmiştir, insanları uyarmak ve gönderileni onlara iletmek gibi iyi konularda Allah'a ve peygamberine destek olmuştur.

Seyyid, Yeşu'nun kulu, İbn Hücre, İbrahim er-Râhib ve İsa el-Uskuf, binekteki kırk Necranlıyla bana geldi. Arap ve Acem yurtlarındaki Hristiyanlık dinî üzere olan arkadaşlarından pek çoğu da yanlarındaydı. Durumu onlara açıkladım, onlara bu işi destekleme ve ona yardım çağrısı yaptım. Allah'ın onlara hücceti açıktı. Sözlerinden caymadılar, gerisin geri dönmediler, yaklaştılar ve beklediler, bundan hoşnut oldular, yardım ettiler, tasdik ettiler, iyi sözler ettiler, güzel görüş belirttiler, kendilerine belirttiğim şeyi destekleme, kabul etmeyene ve karşı çıkana direnme konusunda bana ahîd ve misak verdiler; dindaşlarının yanına döndüler, sözlerini tutmazlık etmediler, durumlarını değiştirmediler. Bilakis anlaşmamıza vefa gösterdiler. İyilik göstermek, yahudilere karşı ittifak kurma, davet ehlinde olanlara Allah'ın işini üstün kılmak, hüccetini gerçekleştirmek ve elçilerini savunmaya katılma konusunda bana iyi davranışlarda bulundular, Yahudilerin beni yalanlamak, işime ve sözümü karşı çıkmak konularındaki dayanaklarını kırdılar.

Hristiyanlar durumumu desteklemek istedi, hoşlanmayanlara, yalanlamak, değiştirmek, bozmak, dönüştürmek ve reddetmek isteyenlere karşı çıktılar. Dünyanın çeşitli

yerlerindeki otorite sahibi müslüman ve davet ehli Araplar bana, hristiyanların işim konusunda iyi düşünce içinde olduklarını kendi bölgelerindeki sınırları savunduklarını ve bana verdikleri ve kabul ettiğim sözlerini tuttuklarını belirten mektuplar gönderdi. Çünkü piskoposların ve rahiplerin, bana verdikleri söze bağlılık göstermek, işimi kesinlikle zafere eriştirmek, çağrı yaptığım ve zaferini istediğimde yardım, inkâr veya ondan bir şeyi reddedene ret ve inkârım isteyene karşı birlik olma, onu engelleme ve doğruyu gösterme konusunda güçlü bir minneti vardır. Bunu yaptılar, gösterdiler, çaba içinde oldular. Sonuçta bu karşı çıkanlar bunu boyun eğerek kabul etti, gönüllüce veya zoraki cevap verdi, boyun eğerek ve yenilerek buna girdi. Onlarla aramızdaki bağı korumak, söz verdikleri üzere yürümek, işimi desteklemek ve davetime yardım etmek amacını güttü. Yahudilere Kureyş ve başkalarından müşriklere vefaya karşı çıktılar. Riba yemek, rüşvet almak, Allah'ın aldığı sözü ucuz bir fiyata satmak gibi Yahudilerin peşinde koştuğu ve arzuladığı ince beklentilerden yüz çevirdiler. "Vay, ellerinin yazdıklarına! Vay kazandıklarına.". Böylece Yahudiler, Kureyş müşrikleri ve başkaları, aldatmaya niyetlenmeleri dolayısıyla Allah'ın ve peygamberinin düşmanları olmayı hak ettiler. Düşmanlığı kendilerine iyiymiş gibi gösterdiler. Bana düşmanlık edene yardım ederek, bitmeyen bir savaşa girdiler. Böylece Allah'ın, peygamberinin ve iyi mü'minlerin düşmanları oldular. Hristiyanlar ise, ahdimi gözetme arzusuyla, hakkımı bilerek, bana verdikleri sözü korumak amacıyla, çeşitli sınır boylarındaki elçilerime yardım için bütün bunların aksini yaptılar. Böylece de ilgi ve sevgimi, onlarla anlaştıklarına vefa göstermeyi hak ettiler. Onlara kendimden, sağ olduğum sürece ve Allah canımı aldıktan sonra, yeryüzünün doğusundaki ve batısındaki bütün müslümanlara verdiklerimin aynısını ve zimmetimi verdim. İslam yaşadığı, gerçek ve imana çağrı var olduğu sürece, bu ahdimden müminlere ve müslümanlara verdiklerim, deniz bir yünü ıslatıp eritinceye kadar, gökyüzü bir damla verdikçe, yeryüzü bir tek ot bitirdikçe, göğün yıldızları aydınlattıkça, sabah yolculara ışık verdikçe onlara gereklidir. Kimse bunu bozamaz, değiştiremez, ekleyemez ve eksiltemez. Çünkü buna ekleme, ahdimi bozar. Eksiltme ise zimmetimi ortadan kaldırır. Kendimden verdiğimi yerine getirme bana zorunludur. Dindaşlarımdan bana karşı çıkana ve Yüce Allah'ın ahdini ve misakını bozana, Allah'ın karşı kanıtı vardır. Allah şahit olarak yeter.

Bu konuda sebep üç tanedir. Arkadaşlarından bir bölümü, bütün hristiyanlar için, müslümanlardan bir eman, onlarla yaptıktan antlaşmaya ve kendimden verdiklerime bağlılık gösterilen bir ahid olarak bir yazı istediler. Benim durumumdaki, benden ve Arap yurdunun her yerindeki hristiyanlık adını benimseyen davet ehlinden meûneti kaldıran herkes için geçerli olacak zimmeti gerçekleştirmek, bunu müslümanların özümsemiği ve müminlerin dikkate aldığı uyulan bir ahid ve bilinen bir iş olmasını sağlayarak, ahdi gerçekleştirmek istedim.

Müslümanların önderlerini ve ashabımın iyilerini getirdim. İstediklerini kendime borç yaptım Sultan olsun veya olmasın gelecekteki müslüman nesillerin gözettiği bir yazı düzenledim Çünkü sultan, hakla kabul ederek vefa göstermek, ahdimi gözetene yönelmek ve kendimden verdiğim zimmetimi gerçekleştirmek için, emrime aykırılık karşı kanıtının ileri sürülmesini engellemek üzere, emrettiğimi uygulamalıdır. Önderler, benimle birlikte vefa davranışında olmaları ve benden hak edenleri ödüllendirdiğim iyilik konusunda benim yardımcılarımlar olmaları için, çağrıya yardımcı olmak, yalanlayanlara ve şüphe uyandıranlara öfke duymak için, zimmet ehlinde hiç kimsenin İslam dinini benimseyenlerden hiç kimseye karşı bu yazıda belirlediklerime aykırı bulunan bir kanıtı olmaması için onlara eziyet etmemeli, kendilerine verdiğim ahdi tamamlamalıdır. Benden hak ettikleri için onlara vefa gerekir. Çünkü bu, iyiliğin sağlanmasını gerektirir, üstün ahlâka götürür, iyiliği emreder, kötülükten alıkoyar. Bunda doğruluğun peşinden gitme ve inşallah hakkın üstün tutulması söz konusudur.”

Ek 14: Tâif'li Sakîf Kabilesi'ne Eman

(İbn Sa'd, C. 1, s. 298, C. 5, s. 510; Ebu Ubeyd, *Emval*, s. 211, no: 509; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğabe*, C. 1, s. 116; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, C. 1, s. 246; İbn Kesir, *Bidâye*, C. 5, s. 29.)

“Bismillâhirrahmânirrahîm.

Bu, Allah'ın Rasulü Muhammed'den Sakîf'e bir kitaptır; Onlara, bu sahifede yazdırıldığı şekilde kendinden başka ilah olmayan Allah'ın ve peygamber Muhammed b. Abdillâh'ın zimmeti vardır: Vadileri dokunulmazdır; ağaçlan, avı, her şeyi dokunulmazdır, orada haksızlık, hırsızlık ve kötülük yasaktır. Sakîf, Vecd üzerinde insanların en çok hak sahibi olanıdır. Onların surla çevrili şehirlerine girilmeyecektir, müslümanlardan hiç kimse zorla oraya girmeyecektir. Onlar vadilerinde ve surla çevrili şehirlerinde istedikleri inşaat ve benzeri şeyleri yapabilecektir. Öşür vermeyecekler, cihad için toplanmayacaklardır. Mal ve cana baskı yapılmayacaktır, Onlar müslümanlardan bir ümmettir, müslümanlar arasında istedikleri şekilde dolaşırlar ve istedikleri yere girebilirler,

Ellerindeki esirler onlarındır. Onlar buna insanların en çok hak sahibi olanlardır, onlara istediklerini yapabilirler. Rehin hakkındaki borçlanma vadesi gelmişse, borcunu ödemeyen borçlu suçludur, Allahtan uzaktır. Rehin hakkındaki vadesi Ukâz panayırından da sonraki borç, Ukâz'da anapara olarak ödenecektir. Sakîflilerin müslüman oldukları zamanda sahifelerdeki borçlar, onlarındır. Sakîf in insanlardaki emanet, mal veya can köle, ister elinde tutan kişice ganimet olsun, isterse kaybedilsin, kesinlikle ödenecektir. Sakîf in kayıp can ve malının, mevcut mallarla aynı güvenliği vardır. Liyye'deki mallarına, Vecd'dekilerle aynı güvenlik vardır. Sakîf in müttefikine veya tüccarına, Sakîf in aynı hakkı vardır. Eğer bir saldırgan Sakîf'e saldırır veya bir zâlim zulmederse, onlara mal ve can konusunda itaat edilmez. Rasulullah ve mü'minler onlara zulmedenlere karşı yardım edecektir. Yanlarına girmesini istemedikleri, onların yanına girmeyecektir. Pazar ve alışveriş yerleri, evlerin alanlardır.

Onların emirleri kendilerinden biri, Mâlik Oğullarına kendilerinden biri emir olur. Müttefiklerine de kendilerinden biri emir olur. Sakîf'in suladığı Kureyş'in mahsullerinin yarısı sulayana aittir. Bir rehindeki alacakları, faiz getirmez. Eğer borçlular ödeme İmkânı bulurlarsa öderler; ödeme imkânı bulamazlarsa gelecek yılın Cumâdel-ülâ'sına ertelenir. Borcunun vadesi gelip ödemeyen tefecilik yapmış olur. İnsanlardaki alacaklarının sadece anaparasını alırlar. Sahip olduktan esiri, sahipler satabilir. Satılmayana karşılık olarak altı deve biçilir. Yarısı dört yaşına basmış dişi deve, yarısı da üç yaşında devedir, İyi semiz olacaklardır. Kim bir eşyayı satın almışsa, onu satma hakkına da sahiptir.”